

UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime

unicef

Priručnik za stručnjake
i donositelje odluka o
pravosudnim pitanjima
koja uključuju djecu žrtve i
svjedoke kaznenih djela

BUREAU
INTERNATIONAL
DES DROITS DES ENFANTS

INTERNATIONAL
BUREAU
FOR CHILDREN'S RIGHTS

OFICINA
INTERNACIONAL DE
LOS DERECHOS DEL NIÑO

SERIJA PRIRUČNIKA IZ KAZNENOG PRAVA

URED UJEDINJENIH NARODA ZA DROGE I KRIMINAL
Beč

Priručnik za stručnjake
i donositelje odluka o pravosudnim pitanjima koja
uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela

SERIJA PRIRUČNIKA IZ KAZNENOG PRAVA

UNITED NATIONS
New York, 2009

Naslov izvornika: Handbook for Professionals and Policymakers on Justice in matters involving child victims and witnesses of crime

Pripremili: Cyril Laucci, Alvaro A. Burgos Mata, Brigitta Engberg, Chris Graveson, Amod Kanth, Michel Lorcy, An Michels, Sharon Morris - Cummings, Jean-Francois Noel, Julia Sloth - Nielsen, Renate Winter, Anna Grandjean, Amanda Melville, Nadja Pollaert, Claudia Baroni i Anna Giudice Saget

Izdavač hrvatskog izdanja: Ured UNICEF-a za Hrvatsku

Izvršna urednica: Martina Tomić Latinac

Prevela: Antonija Bedeniković

Lektura: Ciklopea d.o.o.

Grafički oblikovala: Dijana Kasavica

Naklada: 600 primjeraka

Tiskano u Hrvatskoj, Zagreb, 2014.

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 883818.

ISBN 978-953-7702-29-8

Ured UNICEF-a za Hrvatsku zahvaljuje svim građanima i tvrtkama koji su svojim donacijama podržali aktivnosti i programe UNICEF-a usmjerene na najranjivije skupine djece i mladih te omogućili izradu ove publikacije.

This version in Croatian was produced by UNICEF - Croatia. It is an unofficial translation. © [2009] United Nations for the English version © [2014] United Nations for the Croatian version prepared by UNICEF Croatia.
All rights reserved.

Hrvatsko izdanje priručnika izdao je Ured UNICEF-a za Hrvatsku. Ovo je neslužbeni prijevod. © [2009] Ujedinjeni Narodi za englesko izdanje © [2014] Ujedinjeni Narodi za hrvatsko izdanje pripremio Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
Autorska prava pridržava izdavač.

Bilješka

Simboli Ujedinjenih naroda sastoje se od velikih tiskanih slova koja prate grafičke oblike. Korištenje takvih simbola upućuje na upotrebu dokumenta Ujedinjenih naroda.

Informacije o mrežnim stranicama i internetskim poveznicama sadržane u ovom izdanju služe za pomoć čitatelju i bile su važeće u trenutku izdavanja. Ujedinjeni narodi ne preuzimaju odgovornost za daljnju točnost tih podataka ili za sadržaj vanjskih mrežnih stranica.

Sadržaj

Uvod	1
I. Najbolji interes djeteta	5
A. Zastupljenost načela najboljeg interesa djeteta u nacionalnim zakonodavstvima.....	6
B. Primjena načela najboljeg interesa djeteta u nacionalnim zakonodavstvima.....	8
II. Pravo djeteta da se prema njemu postupa dostojanstveno i sa suosjećanjem	13
A. Zastupljenost prava djeteta da se prema njemu postupa dostojanstveno i sa suosjećanjem u nacionalnim zakonodavstvima.....	14
B. Provedba prava djeteta da se prema njemu postupa dostojanstveno i sa suosjećanjem u nacionalnim zakonodavstvima.....	15
III. Pravo na zaštitu od diskriminacije.....	21
A. Opća zaštita djece od bilo kojeg oblika diskriminacije	22
B. Pozitivna diskriminacija	23
C. Dob djeteta ne smije biti prepreka sudjelovanju u pravosudnom postupku.....	24
IV. Pravo na informacije	31
A. Pravo na informacije o dostupnoj pomoći i položaju djeteta žrtve i svjedoka u pravosudnom postupku	33
B. Pravo na informacije o statusu predmeta	34
V. Pravo djeteta da bude saslušano i da izražava svoje mišljenje i brige	39
A. Zastupljenost u nacionalnim zakonodavstvima prava djece žrtava na izražavanje mišljenja i briga tijekom kaznenih postupaka.....	41
B. Pitanja o kojima djeca žrtve i svjedoci mogu dati mišljenje i izraziti brige	42
VI. Pravo na učinkovitu pomoć	47
A. Potpora skladnom razvoju djeteta.....	48
B. Pružanje potpore djeci žrtvama i svjedocima tijekom njihova sudjelovanja u pravosudnom postupku.....	51
VII. Pravo na privatnost	57
A. Ograničavanje otkrivanja podataka.....	58

B.	Ograničavanje pristupa	59
VIII.	Pravo na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka	61
A.	Pomoć osobe za podršku tijekom pravosudnog postupka.....	64
B.	Osiguravanje izvjesnosti pravosudnog postupka	65
C.	Zajamčena hitnost postupka	69
D.	Primjena procedura prilagođenih djeci.....	70
E.	Ograničavanje djetetova kontakta s pravosudnim postupkom	75
F.	Izuzimanje djeteta iz obveze suočavanja s okrivljenikom	77
G.	Osiguravanje ispitivanja prilagođenog djeci i sprečavanje zastrašivanja.....	78
IX.	Pravo na sigurnost	85
A.	Prijava i istraga kaznenih djela protiv djeteta.....	86
B.	Mjere zaštite za djecu koja sudjeluju u pravosudnom postupku	87
X.	Pravo na odštetu.....	91
XI.	Pravo na posebne preventivne mjere	97
A.	Zakonske mjere za prevenciju kaznenih djela nad ranjivom djecom	98
B.	Promicanje podizanja svijesti, informiranja i edukacije s ciljem sprečavanja kaznenih djela nad ranjivom djecom	99
XII.	Provedba Smjernica	103
A.	Osposobljavanje stručnjaka za rad s djecom žrtvama i svjedocima.....	104
B.	Suradnja u provođenju mjera zaštite za djecu žrtve i svjedoke	107
	Bilješke	109
	Prilog – Izvori koji se odnose na djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela	115

Zahvala

Ovaj Priručnik za stručnjake i donositelje odluka u pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve ili svjedoke kaznenih djela sastavio je neovisni konzultant Cyril Laucci za Ured Ujedinjenih naroda za droge i kriminal (UNODC).

Reviziju Priručnika izvršila je grupa međunarodnih stručnjaka s područja svih glavnih pravnih sustava i geografskih regija tijekom zajedničkog rada u Beču 24. i 25. svibnja 2007. godine. UNODC zahvaljuje na značajnom doprinosu koji su izradi Priručnika dali stručnjaci prisutni na tom sastanku: Alvaro A. Burgos Mata, Birgitta Engberg, Chris Graveson, Amod Kanth, Michel Lorcy, An Michels, Sharon Morris-Cummings, Jean-François Noël, Julia Sloth-Nielsen i Renate Winter. Amanda Melville i Anne Grandjean iz Fonda Ujedinjenih naroda za djecu (UNICEF) uvelike su pridonijele izradi Priručnika tijekom izrade prvog nacрта i revidiranja, kao i Nadja Pollaert, direktorica Međunarodnog ureda za dječja prava (IBCR). Claudia Baroni i Anna Giudice Saget iz UNODC-a pratile su Priručnik cijelim putem do njegova izdavanja.

UNODC zahvaljuje vladama Kanade i Kraljevine Švedske na potpori koju su pružile izradi ovog priručnika.

Uvod

U kaznenopravnom sustavu često se zaboravlja na žrtve kaznenih djela. Pravedan, učinkovit i human sustav kaznenog prava podrazumijeva poštovanje temeljnih prava osumnjičenika i okrivljenika – počinitelja kaznenog djela, kao i žrtava, što proizlazi iz načela prema kojem žrtve imaju pravo biti prepoznate kao takve, kao i da se s njima postupa uz zaštitu njihova dostojanstva. Kategorijama žrtava, uključujući djecu, koje su posebno ugrožene bilo zbog svojih osobnih karakteristika ili zbog okolnosti kaznenog djela treba pružiti pomoć kroz mjere prilagođene njihovoj situaciji.

Djelovanje Ureda Ujedinjenih naroda za droge i kriminal (UNODC) ostvaruje se na temelju rastućeg broja standarda i normi Ujedinjenih naroda u području prevencije kriminala i kaznenog prava. Oni pokrivaju uglavnom sva područja reforme kaznenopravnog sustava, odnosno postupanje s okrivljenicima te zemljama članicama pružaju bogat fond smjernica za reformu njihovih kaznenopravnih sustava. U području postupanja s djecom u okviru kaznenopravnog sustava norme uključuju Standardna minimalna pravila UN-a za provođenje sudskih postupaka nad maloljetnicima (*Pekinška pravila*)¹, Smjernice Ujedinjenih naroda za prevenciju maloljetničke delinkvencije (*Rijadske smjernice*)², *Pravila UN-a za zaštitu maloljetnika lišenih slobode*³ i *Smjernice za postupanje s djecom u kaznenopravnom sustavu*⁴.

U području zaštite žrtava niti Deklaracija o temeljnim načelima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći⁵, niti Rezolucija Ekonomskog i socijalnog vijeća br. 1989/57 o provedbi Deklaracije o temeljnim načelima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći, niti akcijski plan za provedbu Deklaracije o temeljnim načelima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći⁶ ne donose detaljne smjernice za postupanje s djecom kao žrtvama ili svjedocima kaznenih djela.

Konvencija o pravima djeteta⁷, koja je gotovo univerzalno prihvaćena, sadržava osnovne odredbe vezano uz djecu žrtve nasilja i postupke prema maloljetnicima⁸.

Značajne odredbe o zaštiti žrtava sadržane su i u raznim pravno obvezujućim međunarodnim instrumentima, kao što su Rimski statut Međunarodnoga kaznenog suda⁹, Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnoga organiziranog kriminala i njezini protokoli¹⁰, kao i Konvencija Ujedinjenih naroda protiv korupcije¹¹.

U Rezoluciji br. 2005/20 Ekonomsko i socijalno vijeće usvojilo je Smjernice za pravosuđe u pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela (u daljnjem tekstu: Smjernice). Smjernice su ispunile značajnu prazninu koja je postojala u međunarodnim standardima kada je riječ o postupanju s djecom žrtvama ili svjedocima kaznenih djela.

Smjernice predstavljaju dobru praksu koja se temelji na suglasju suvremenog znanja i relevantnih regionalnih i međunarodnih normi, standarda i načela, a usvojene su kako bi došlo do stvaranja okvira na praktičnoj razini za postizanje sljedećih ciljeva:

- Pomoć u revidiranju nacionalnih zakona, postupaka i prakse kako bi se osiguralo potpuno poštovanje prava djece žrtava i svjedoka kaznenih djela i pridonijelo primjeni Konvencije o pravima djeteta od strane potpisnica Konvencije.
- Pomoć vladama, međunarodnim organizacijama, javnim agencijama, nevladinim organizacijama, udrugama u zajednici i drugim zainteresiranim stranama u izradi zakonodavstva, politika, programa i praksi koji nude rješenja za ključne probleme u odnosu na djecu žrtve ili svjedoke kaznenih djela.
- Pomoć stručnjacima i, u pojedinim slučajevima, volonterima koji rade s djecom žrtvama i svjedocima kaznenih djela, u njihovoj svakodnevnoj praksi tijekom postupka prema maloljetnicima i prema punoljetnicima na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini, a sve u skladu s Deklaracijom o temeljnim načelima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći.
- Pomoć i potpora osobama koje brinu za djecu u osjetljivom postupanju s djecom žrtvama i svjedocima kaznenih djela.

Kako bi pružio pomoć državama u primjeni, na nacionalnoj razini, odredaba sadržanih u Smjernicama i drugim relevantnim međunarodnim instrumentima, UNODC je, u suradnji s Fondom Ujedinjenih naroda za djecu (UNICEF) i Međunarodnim uredom za dječja prava, izradio ovaj *Priručnik za stručnjake i donositelje pravosudnih odluka u pitanjima koja uključuju djecu žrtve ili svjedoke kaznenih djela*.

Priručnik se temelji na međunarodnoj najboljoj praksi u postupanju s djecom žrtvama ili svjedocima kaznenih djela u kaznenopravnom sustavu. Namijenjen je donositeljima odluka i stručnjacima koji rade s djecom žrtvama ili svjedocima kaznenih djela kao što su suci, medicinsko i pomoćno osoblje, policijski službenici, tužitelji, socijalni radnici, zaposlenici nevladinih organizacija i nastavnici.

Pri izradi *Priručnika* uzeta je u obzir činjenica da se pravna, društvena, ekonomska i kulturna realnost razlikuje od države do države. Stoga mjere predložene u

Priručniku nisu zamišljene kao obvezujuće, već kao neka vrsta karte ili kompasa državama koje su spremne baviti se specifičnim potrebama djece žrtava ili svjedoka kaznenih djela.

Prateći strukturu i sadržaj Smjernica *Priručnik* je podijeljen u 12 poglavlja koja se redom bave: najboljim interesom djeteta, pravom da se prema njemu postupi dostojanstveno i sa suosjećanjem, pravom na zaštitu od diskriminacije, pravom na informacije, pravom da bude saslušano i na izražavanje stajališta i briga, pravom na učinkovitu pomoć, pravom na privatnost, pravom na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka, pravom na sigurnost, pravom na odštetu, pravom na posebne preventivne mjere i primjenom Smjernica.

Osim zadnjeg poglavlja o primjeni, sva poglavlja imaju jednaku strukturu. Uz pregled načina na koji se pojedino pravo primjenjuje na nacionalnoj i međunarodnoj razini, svako poglavlje sadržava i "listu primjene" koja ukazuje na glavne mjere koje stručnjaci uključeni u postupak trebaju poduzeti kako bi primjenili Smjernice.

I. Najbolji interes djeteta

Smjernice o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, poglavlje III. "Opća načela" stavak 8.

8. U skladu s međunarodnim instrumentima, posebice Konvencijom o pravima djeteta, te u skladu s djelovanjem Odbora za prava djeteta, a s ciljem osiguravanja pravde za djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, stručnjaci i druge osobe odgovorne za dobrobit te djece moraju poštovati sljedeća temeljna načela:

(c) *Najbolji interes djeteta.* Prava optuženih i osuđenih počinitelja kaznenih djela moraju biti zaštićena, no svako dijete ima pravo da njegov najbolji interes bude na prvom mjestu, što uključuje pravo na zaštitu i priliku za skladan razvoj:

(i) *Zaštita.* Svako dijete ima pravo na život i preživljavanje te da bude zaštićeno od bilo kojeg oblika patnje, zlostavljanja ili zanemarivanja uključujući fizičko, psihičko, mentalno i emocionalno zlostavljanje ili zanemarivanje;

(ii) *Skladan razvoj.* Svako dijete ima pravo na priliku za skladan razvoj i standard života prikladan za fizički, mentalni, duševni, moralni i socijalni rast. U slučaju kada je dijete bilo izloženo traumi, potrebno je poduzeti sve korake kako bi mu se omogućio zdrav razvoj.

"Najbolji interes djeteta" jedno je od temeljnih načela Konvencije o pravima djeteta. Pojam ima vrlo širok opseg.¹² Članak 3. stavak 1. Konvencije prepoznat je kao temeljno načelo relevantno za provedbu cijele Konvencije (vidi marginu).

Konvencija istovremeno podsjeća na odgovornosti, prava i dužnosti roditelja ili, u relevantnim slučajevima, članova proširene obitelji ili zajednice kad to nalažu

mjesni običaji (čl. 5.) i obvezuje države na pružanje potrebne zaštite i skrbi za dobrobit djeteta (čl. 3. st. 2.).

To znači da svaka odluka odraslih koja se odnosi na dijete treba uzimati u obzir njegov najbolji interes. Drugi interesi mogu biti ugroženi, ali u svakom pojedinom slučaju ponajprije mora biti razmotren najbolji interes djeteta.

“Najbolji interes djeteta” također je jedno od temeljnih načela na kojima počivaju Smjernice o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela. Istaknuto je, uz ostala načela, u stavku 8. točki (c) Smjernica, koji određuje da “svako dijete ima pravo da njegov najbolji interes bude na prvom mjestu”. Stavak 8. točka (c) dodatno pojašnjava da najbolji interes djeteta uključuje pravo na zaštitu i priliku za skladan razvoj, ali to su samo primjeri i ne smije ih se razumjeti kao ograničavanje opsega načela. Stavak 8. točka (c) nadalje navodi da iako prava optuženih i osuđenih počinitelja kaznenih djela trebaju biti zaštićena, svako dijete ima pravo da njegov najbolji interes bude na prvom mjestu.

Načelo najboljeg interesa djeteta sadržano je u nacionalnom zakonodavstvu brojnih država, a neke su ga ugradile i u svoje ustave.

Shvaćanje, tumačenje i primjena načela najboljeg interesa djeteta razlikuje se u brojnim pravosudnim sustavima širom svijeta. Slijedi pregled načina na koje se načelo tumači u raznim zemljama uz prikaz razlika među državama u opsegu i metodama primjene načela.

A. Zastupljenost načela najboljeg interesa djeteta u nacionalnim zakonodavstvima

Neke države smatraju pojam “najboljeg interesa djeteta” samim po sebi razumljivim. Vrhovni sud Australije priznao je nepreciznost pojma, ali i potvrdio njegovu samorazumljivost (vidi marginu). U Bolivarijanskoj Republici Venezueli najbolji interes djeteta temeljno je načelo pri tumačenju i primjeni zakona.¹³ Finska ističe dva elementa najboljeg interesa djeteta koji su definirani u Smjernicama, zaštitu i skladan razvoj, bez dodatne definicije pojma.¹⁴

Druge države definiraju navedene elemente ili barem pojašnjavaju njihov sadržaj. Takav je primjer Zakon o djeci iz 2005. u Južnoj Africi (vidi okvir). U Bolivarijanskoj Republici Venezueli najbolji interes djeteta temeljno je načelo pri tumačenju i primjeni zakona. Finska ističe dva elementa najboljeg interesa djeteta koji su definirani u Smjernicama, zaštitu i skladan razvoj, bez dodatne definicije pojma.

Druge države definiraju navedene elemente ili barem pojašnjavaju njihov sadržaj. Takav je primjer Zakon o djeci iz 2005. u Južnoj Africi (vidi okvir).

Međunarodno pravo. Konvencija o pravima djeteta, 1989., članak 3. stavak 1.:

“U svim akcijama koje se odnose na djecu, bilo da ih poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta mora imati prednost.”

Australija, Vrhovni sud, presuda u predmetu *Secretary, Department of Health and Community Services (NT) v JWB and SMB (Marion's Case)*(1992), 175 CLR 218 F.C. 92/010:

“Istina je da je izraz ‘najbolji interes djeteta’ neprecizan, ali ništa manje nego što je to ‘dobrobit djeteta’ i mnogi drugi pojmovi s kojima se sudovi hvataju ukoštac.”

Južna Afrika, Zakon o djeci *Children's Act 2005. (Government Gazette, br. 492, 19. lipnja 2006.)*, zakon br. 38 iz 2005., odjeljak 7. stavak.1.:

"U slučaju kad odredbe ovog Zakona traže primjenu standarda najboljeg interesa djeteta, u obzir se moraju uzeti sljedeći čimbenici:

- (a) priroda osobnog odnosa između
 - (i) djeteta i oba ili bilo kojeg pojedinog roditelja i
 - (ii) djeteta i bilo kojeg drugog skrbnika ili relevantne osobe u datim okolnostima;
- (b) stav oba ili bilo kojeg pojedinog roditelja prema
 - (i) djetetu i
 - (ii) izvršavanju roditeljskih obveza i prava o odnosu na dijete;
- (c) sposobnost oba ili bilo kojeg pojedinog roditelja ili bilo kojeg drugog skrbnika ili osobe da skrbi o potrebama djeteta, uključujući njegove emocionalne i intelektualne potrebe;
- (d) mogući utjecaj na dijete koji bi nastao promjenom njegovih okolnosti, uključujući mogući utjecaj na dijete koji bi prouzročilo odvajanje djeteta od
 - (i) jednog ili obaju roditelja ili
 - (ii) braće ili druge djece, ili drugih skrbnika ili osoba s kojima dijete živi;
- (e) praktične poteškoće i troškovi pri održavanju kontakta između djeteta i obaju ili bilo kojeg od roditelja, kao i hoće li te poteškoće i troškovi značajno utjecati na pravo djeteta na redovito održavanje osobnih odnosa i direktnog kontakta s oba ili bilo kojim od roditelja;
- (f) potreba djeteta
 - (i) da ostane na brizi roditelja, obitelji ili proširene obitelji i
 - (ii) da održava vezu sa svojom obitelji, proširenom obitelji, kulturom ili tradicijom;
- (g) djetetov/a
 - (i) dob, zrelost i stupanj razvoja;
 - (ii) rod;
 - (iii) prošlost i porijeklo i
 - (iv) bilo koja druga relevantna osobina djeteta;
- (h) djetetova fizička i emocionalna sigurnost i njegov intelektualni, emocionalan, socijalan i kulturni razvoj;
- (i) djetetove eventualne teškoće u razvoju;

- (j) eventualna kronična bolest u djeteta;
- (k) potreba da dijete bude odgajano u stabilnoj obiteljskoj okolini, odnosno, ako to nije moguće, u okolini koja je najbliža brižnoj obiteljskoj okolini;
- (l) potreba da se dijete zaštiti od fizičke i psihičke boli uzrokovane
 - (i) nasilničkim ponašanjem, zlostavljanjem, zapuštanjem, iskorištavanjem ili ponižavanjem djeteta ili izlaganjem djeteta nasilju ili iskorištavanju ili drugom štetnom ponašanju ili
 - (ii) izlaganjem djeteta nasilju, zlostavljanju, poniženju, lošem tretmanu ili štetnom ponašanju prema drugoj osobi;
- (m) svako obiteljsko nasilje koje uključuje dijete ili člana djetetove obitelji i
- (n) koja bi mjera ili odluka izbjegla ili svela na najmanju moguću mjeru daljnji pravni ili administrativni postupak u odnosu na dijete.“

Bez obzira na pristup koji pojedina država odabere, od najveće je važnosti da se najbolji interes djeteta, bilo da ga se smatra razumljivim samim po sebi ili je definiran u zakonodavstvu, primjenjuje pred nacionalnim sudovima i da mu suci daju prednost pri donošenju odluka koje izravno ili neizravno utječu na dijete, pogotovo kada se radi o djeci žrtvama ili svjedocima kaznenih djela.

B. Primjena načela najboljeg interesa djeteta u nacionalnim zakonodavstvima

Načelo najboljeg interesa djeteta nije ograničeno samo na kaznenopravni sustav; često se izražava generički te na taj način obuhvaća sve aspekte djetetova života. Predmeti građanskog prava, uključujući i obiteljsko pravo, često se smatraju glavnim područjem primjene ovog načela. Iako je primjena načela na navedenom polju važna, od presudne je važnosti da ga suci, kao i sve druge službene osobe u nacionalnim kaznenopravnim sustavima te svaka odrasla osoba na poziciji donositelja odluke, stave na prvo mjesto pri razmatranju pitanja koje uključuju djecu žrtve ili svjedoke u kaznenim postupcima.

Konkretno, najbolji interes djeteta treba razmatrati i uravnotežiti s drugim interesima kao što su prava okrivljenika kao što je određeno u stavku 8. točki (c) Smjernica. Jednaka ravnoteža među interesima, gdje se najboljem interesu djeteta daje prvenstvo pri razmatranju, postoji u nacionalnim zakonodavstvima nekoliko država.^{15, 16} Dobar primjer nacionalnog zakonodavstva koje najboljem interesu djeteta daje prednost u kaznenopravnim pitanjima nalazimo u Bolivarijanskoj Republici Venezueli (vidi marginu).

Podržavanje prioriteta najboljeg interesa djeteta tako što mu se daje prednost pri razmatranju nad drugim jednakim interesima obveza je prema Konvenciji o pravima djeteta.

Zaštita najboljeg interesa djeteta ne znači samo zaštitu djeteta od sekundarne viktimizacije (vidi marginu) i patnje tijekom sudjelovanja u pravosudnom

Bolivarijanska Republika
Venezuela, Zakon o zaštiti djece
i adolescenata *Ley Organica
para la Protección del Niño y del
Adolescente*, Službeni list br.5266,
članak 8. stavak 2.:

“Kako bi se poštovao najbolji interes djeteta, u slučaju konflikta između prava i interesa djeteta ili adolescenta i drugih jednako legitimnih prava i interesa, prvospomenuti ima jaču pravnu snagu.”

“Sekundarna viktimizacija odnosi se na viktimizaciju koja nastaje ne kao izravan rezultat kaznenog djela, već kroz reakciju institucija i pojedinaca na žrtvu.”

Ujedinjeni narodi, Ured za borbu protiv droge i kriminala, *Priručnik za korištenje i primjenu Deklaracije o temeljnim načelima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći* (New York, 1999.), str. 9.

postupku u svojstvu žrtve ili svjedoka, već i povećanje djetetove sposobnosti da pridonese postupku. Davanje prvenstva najboljem interesu djeteta u tom je smislu usklađeno s čuvanjem interesa pravde i u skladu s Konvencijom o pravima djeteta.

Povrh zakonodavstva, sudska praksa može dati dodatne upute o uravnoteživanju interesa djece žrtava i svjedoka u odnosu na druge interese, posebice u odnosu na prava okrivljenika. Primjer takvog pokušaja uravnoteživanja jest predmet Maryland protiv Craiga pred Vrhovnim sudom Sjedinjenih Američkih Država (vidi okvir).

Sjedinjene Države, Vrhovni sud, presuda u predmetu *Maryland v. Craig* (89–478), 497 U.S. 836 (1990):

“Sud, naravno, uočava da je interes države da ,zaštiti maloljetne žrtve seksualnih delikata od dodatne traume i sramoćenja’ ,izrazito jak’. Kako stoji u presudi *Globe Newspaper Co. v. Superior Court*, 457 U.S. 596, 607 (1982); vidi također: *New York v. Ferber*, 458 U.S. 747, 756-757 (1982); *FCC v. Pacifica Foundation*, 438 U.S. 726, 749-750 (1978); *Ginsberg v. New York*, 390 U.S. 629, 640 (1968); *Prince v. Massachusetts*, 321 U.S. 158, 168 (1944). ,Podržavamo zakonodavstvo koje za cilj ima zaštitu fizičke i emocionalne dobrobiti mladih čak i u slučajevima kada zakoni djeluju u osjetljivim područjima ustavom zaštićenih prava’. Ferber, *Supra*. U predmetu *Globe Newspaper*, na primjer, Sud je bio mišljenja da je interes države za fizičko i psihičko zdravlje maloljetnika dovoljno jak da opravda uskraćivanje medijima i javnosti njihovo ustavno pravo da sudjeluju u suđenju, u slučaju da raspravni sud utvrdi da je isključenje javnosti sa suđenja potrebno radi zaštite dobrobiti maloljetnika. (457 U.S., 608 – 609). U trenutnom Sazivu, u predmetu *Osborne v. Ohio*, 495 U.S. (1990), Sud je podržao zakonski akt koji zabranjuje posjedovanje i gledanje dječje pornografije, potvrđujući da “je jasno bez potrebe za objašnjavanjem da je interes države da ,zaštiti fizičko i psihičko zdravlje maloljetnika’ ,izrazito jak’. Id., at [slip op. at 4] (citat iz Ferber, *supra*, at 756 – 757).

Sukladno tome, Sud danas zaključuje kako je interes države za fizičko i psihičko zdravlje žrtava zlostavljanja maloljetnika dovoljno jak da ima prevagu, barem u nekim slučajevima, nad pravom okrivljenika da se suoči sa svojim optužiteljem na sudu. Činjenica da su u značajnoj većini država uvedeni propisi koji štite djecu svjedoke od traume svjedočenja pred sudom u slučajevima zlostavljanja maloljetnika dokaz je raširenog vjerovanja u važnost takve javne politike.

Ukratko, Sud zaključuje da u slučaju kada postoji potreba zaštite djeteta svjedoka od traume koju prouzrokuje svjedočenje u fizičkoj prisutnosti okrivljenika, barem u slučaju kada takva trauma utječe na djetetovu sposobnost komunikacije, konfrontacijska klauzula ne zabranjuje upotrebu procedure koja, unatoč izostanku suočenja licem u lice, osigurava pouzdanost dokaza kroz izlaganje pomnom ispitivanju, čime se čuva srž stvarne konfrontacije. Budući da nije upitno da su djeca svjedoci u ovom slučaju svjedočili pod prisegom, bili podvrgnuti unakrsnom ispitivanju te da su ih tijekom svjedočenja mogli pratiti sudac, porota i okrivljenika, Sud zaključuje da je, ako je za njim valjano utvrđena potreba, prihvaćanje takvog svjedočenja u suglasju s konfrontacijskom klauzulom.

Kada je riječ o najboljem interesu djeteta, posebnu pažnju treba posvetiti ravnoteži između prava na zaštitu, prava na izražavanje stavova i prava na sudjelovanje. Djeca imaju pravu na zaštitu od patnje i sekundarne viktimizacije koju uzrokuje njihovo uključivanje u pravosudni postupak. Međutim, ona također imaju pravo na izražavanje svojih stavova, na saslušanje u postupku te, posljedično, na sudjelovanje u pravosudnom postupku (Konvencija o pravima djeteta, čl. 12.). Potrebna je pažljiva procjena situacije kod svakog pojedinog slučaja kako bi se donijela odluka koja je intervencija u najboljem interesu djeteta. U nekim će slučajevima potreba za zaštitom dovesti do odluke o neuključivanju djeteta u pravosudni postupak. Takve iznimke predviđene su u nacionalnim zakonodavstvima nekih država kao u sljedećim primjerima:

(a) Zakonom se može ovlastiti suce da odrede postupanje u pojedinim predmetima odvojeno ili bez nazočnosti djeteta ako je to u njegovu najboljem interesu (vidi okvir);^{17,18,19}

Južna Afrika, Zakon o djeci iz 2005., *Government Gazette*, br. 492, 19. lipnja 2006., zakon br. 38 iz 2005., odjeljak 61. "Sudjelovanje djece":

"(3) Sud

(a) može, na početku ili bilo kada tijekom sudskog postupka, odrediti da se predmet ili bilo koji dio predmeta, rješava posebno i bez nazočnosti djeteta, ako je to u najboljem interesu djeteta i

(b) mora zabilježiti razloge za svaku odluku donesenu u smislu stavka a)."

(b) Djeca žrtve ili svjedoci mogu biti izuzeti iz obveze svjedočenja ako sudac odluči da bi im ono ugrozilo njihov mentalni ili emocionalni razvoj;²⁰

(c) U nekim slučajevima najbolji interes djeteta može dovesti do obustave postupka protiv njegova napadača kao što je to predviđeno u Ujedinjenoj Kraljevini Velike Britanije i Sjeverne Irske (vidi okvir).

Ujedinjena Kraljevina, Krunsko tužiteljstvo, Pružanje terapije djeci svjedocima prije suđenja u kaznenom postupku: Smjernice, odjeljci 4.4 i 4.5

"4.4 Najbolji interes djeteta od temeljne je važnosti pri donošenju odluke o pružanju terapije prije kaznenog suđenja. Pri određivanju što je u najboljem interesu djeteta potrebno je posvetiti primjerenu pažnju utvrđivanju želja i osjećaja djeteta na način prikladan djetetovoj dobi i sposobnosti razumijevanja. Pri ophođenju s djetetom, bilo zbog njegove procjene ili pružanja terapije, treba uzeti u obzir njegov rod, rasu, kulturu, religiju, jezik i (u relevantnim slučajevima) invaliditet.

4.5 Ako postoji jasna potreba za pružanjem terapije te je moguće da terapija ugrozi kazneni postupak, potrebno je razmotriti napuštanje tog postupka u interesu dobrobiti djeteta. Kako bi moglo doći do razmatranja takve opcije, od presudne je važnosti da se informacije o terapiji prosljede tužitelju."

Provedbena lista br.1: najbolji interes djeteta

Pri primjeni Smjernica najbolji interes djeteta mora biti razmotren prvenstveno kod:

- (a) sudaca kada donose odluku o sudjelovanju djece žrtava i svjedoka u kaznenim postupcima, nadalje u specifičnim slučajevima kada su u konfliktu s drugim interesima kao što su prava obrane;
- (b) službenika policijskih i pravosudnih tijela pri obradi slučaja koji uključuju djecu žrtve ili svjedoke. Primjerice, policijski i službenici pravosudnih tijela trebali bi pokušati utvrditi s kojim se službenikom dijete najugodnije osjeća i dodijeliti tu osobu djetetu da ga prati tijekom cijelog postupka;
- (c) zakonodavaca i donositelja odluka kada osiguravaju primjenu načela "najboljeg interesa djeteta" pred nacionalnim sudovima, bilo kao izravnu primjenu međunarodnih normi kao što je Konvencija o pravima djeteta ili kroz primjenu posebnih zakonodavnih odredaba; nadalje, pri procjeni pitanja koja se odnose na uključivanje djece žrtava ili svjedoka u kaznene postupke;
- (d) tužitelja kada se bave predmetima koji uključuju djecu žrtve ili svjedoke, uključujući vođenje predmeta bez sudjelovanja djece ako je to u njihovu najboljem interesu;
- (e) socijalnih radnika, medicinskog osoblja, zaposlenika nevladinih organizacija ili drugih članova zajednice kada odlučuju na koji način pratiti slučaj ili izvijestiti o njemu.

II. Pravo djeteta da se prema njemu postupa dostojanstveno i sa suosjećanjem

Smjernice o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, poglavlje III. "Opća načela" stavak 8. i poglavlje V. "Pravo djeteta da se prema njemu postupa dostojanstveno i sa suosjećanjem" stavci 10. do 14.

8. U skladu s međunarodnim instrumentima, posebice Konvencijom o pravima djeteta, te u skladu s djelovanjem Odbora za prava djeteta, a s ciljem osiguravanja pravde za djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, stručnjaci i druge osobe odgovorne za dobrobit te djece moraju poštovati sljedeća temeljna načela:

(a) *Dostojanstvo.* Svako dijete je jedinstveno i vrijedno ljudsko biće i kao takvome treba poštovati i štiti dostojanstvo njega kao pojedinca, njegove posebne potrebe, interese i privatnost;...

10. Prema djeci žrtvama i svjedocima treba postupati s brigom i osjetljivošću tijekom cijelog pravosudnog postupka, uzimajući u obzir njihovu osobnu situaciju i neposredne potrebe, njihovu dob, rod, teškoće u razvoju i stupanj zrelosti, uz potpuno poštovanje njihovog fizičkog, mentalnog i moralnog integriteta.

11. Prema svakom djetetu treba se postupati kao prema zasebnoj osobi s jedinstvenim potrebama, željama i osjećajima.

12. Ometanje privatnog života djeteta treba ograničiti na najmanju moguću mjeru uz istovremeno održavanje visokih standarda u prikupljanju dokaza s ciljem osiguravanja pravednog i nepristranog ishoda pravosudnog postupka.

13. Kako bi se izbjeglo da dijete dodatno pati, ispitivanja, preglede i druge oblike

istražnih radnji trebaju provoditi za to osposobljeni stručnjaci, temeljito, pažljivo i s poštovanjem.

14. Sve interakcije opisane u ovim Smjernicama treba provoditi na način prilagođen djetetu, u prikladnoj okolini koja odgovara posebnim potrebama djeteta i u skladu s njegovim sposobnostima, dobi, intelektualnom zrelosti i razvojnim sposobnostima. Također ih treba provoditi na jeziku koji dijete koristi i razumije.

Dostojanstvo djeteta još je jedno od temeljnih načela istaknutih u Smjernicama. Ovo je načelo izraženo u poglavlju V. Smjernica, upotpunjeno suosjećanjem kao svojom nužnom dopunom.

Pravo žrtve da se prema njoj postupa dostojanstveno i sa suosjećanjem čini temelje pažljivog postupanja sa svim žrtvama i svjedocima, pogotovo s djecom. Ono podrazumijeva davanje značajne uloge djetetu tijekom cijeloga pravosudnog postupka, u skladu s njegovim razvojnim sposobnostima (vidi marginu).

Takav pristup može zauzvrat pridonijeti volji djeteta da pomaže u istrazi i sudskom postupku te istovremeno umanjiti rizik doživljavanja sekundarne viktimizacije.

Brojni pravni sustavi integrirali su ovo pravo u svoje zakonodavstvo i time ga učinili temeljnom obvezom. Iako se dodatno razrađuje u drugim člancima Smjernica (vidi pogotovo poglavlja VI., VII. i VIII. ovog Priručnika za, redom: pravo na učinkovitu pomoć, pravo na privatnost i pravo na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka), pravo djeteta da se prema njemu postupa dostojanstveno i sa suosjećanjem podrazumijeva primjenu različitih mjera u praksi kako bi se osiguralo da ga sudske vlasti i druge relevantne institucije, primjerice socijalne službe, prepoznaju i provode.

A. Zastupljenost prava djeteta da se prema njemu postupa dostojanstveno i sa suosjećanjem u nacionalnim zakonodavstvima

Jedan od načina da se osigura primjena prava djeteta da se prema njemu postupa dostojanstveno i sa suosjećanjem jest da ga se ugradi u nacionalno zakonodavstvo. Praktična rješenja pojedinih država razlikuju se prema načinu na koji su to učinile i onome što taj čin podrazumijeva.

Zaštita dostojanstva djeteta najčešće je zajamčena zakonom, ali je u nekim primjerima ugrađena i u ustav; ipak, iako to ima veliki značaj za cijeli sustav države, ne dotiče se specifičnih okolnosti djece žrtava i svjedoka te mu je stoga potrebna nadopuna drugih, detaljnijih zakonskih odredaba. U brojnim državama to se pravo priznaje žrtvama bez obzira na njihovu dob. Takav pristup ima dva ograničavajuća faktora: prvo, time što se ne pravi razlika između odraslih i djece propušta se naglasiti posebne potrebe koje potonji imaju; nadalje, takvo zakonodavstvo propušta spomenuti svjedoke. Drugi propisi nacionalnih zakonodavstava osiguravaju isto pravo svima koji su na neki način uključeni u postupke građanskog ili

Pojam razvojnih sposobnosti presudan je za uspostavu ravnoteže između doživljaja djeteta kao aktivnog dionika svojeg života, koji ima pravo da ga se sasluša, poštuje i da uživa autonomiju pri ostvarivanju prava, dok istovremeno ima pravo i na zaštitu u skladu sa svojom razmjernom nezrelošću i mladošću. On pruža okvir za uvažavanje djetetove aktivnosti bez da ga se preuranjeno izlaže punoj odgovornosti obično vezanoj uz odraslu dob; uzima u obzir djetetove potrebe, dob, rod, teškoće u razvoju i stupanj zrelosti.

(Gerison Lansdown, *Razvojne sposobnosti djeteta*, Serija Innocenti Insight br.11 (Firenca, UNICEF Innocenti Research Centre, 2005.), str. 3 – 4.)

kaznenog prava čime je ispravljen drugi nedostatak, ali ne i prvi. Drugi pristup jest definiranje djetetova dostojanstva u zakonu, bez obzira na njegovo sudjelovanje u sudskom postupku; takva je odredba dobrodošao korak, no i dalje mu nedostaje prilagođenost specifičnoj situaciji kako bi se osiguralo da policijski službenici, tijela sudske vlasti i druge relevantne institucije poklanjaju primjerenu pažnju ranjivosti djece žrtava i svjedoka kaznenih djela. Poštovanje dostojanstva djeteta ponekad je istaknuto u kontekstu djece koja su u sukobu sa zakonom, što valja poticati, ali nije izravno relevantno za situacije gdje su djeca žrtve i svjedoci kaznenih djela te takve propise treba upotpuniti dodatnim odredbama. Najbolji pristup jest donošenje posebnih propisa koji se izravno bave položajem djece žrtava i svjedoka kaznenih djela i koji im osiguravaju pravo da se s njima postupa dostojanstveno i sa suosjećanjem²¹.

Brazil, Zakon o djetetu i adolescentu, 1990., članci 17. i 18.:

“Pravo na poštovanje sastoji se u nepovredivosti fizičkog, psihičkog i moralnog integriteta djeteta i adolescenta, uključujući zaštitu identiteta, autonomije, vrijednosti, ideja i vjerovanja, osobnih prostora i predmeta. (...) Dužnost je svih da skrbe o dostojanstvu djeteta i adolescenta, štiteći ih od svakog nehumanog, nasilnog postupanja, teroriziranja, uznemiravanja ili zastrašivanja.”

Nacionalna zakonodavstva nekih država nadilaze puko priznavanje prava na dostojanstvo kroz uključivanje definicije prava na poštovanje i dostojanstvo. Takva definicija posebno je važna kada je prilagođena djeci, kao što je to u brazilskom Zakonu o djetetu i adolescentu iz 1990. (vidi marginu).

B. Provedba prava djeteta da se prema njemu postupa dostojanstveno i sa suosjećanjem u nacionalnim zakonodavstvima

Pravo djeteta da se prema njemu postupa dostojanstveno podrazumijeva da će se prema djetetu ophoditi kao prema punopravnom ljudskom biću, a ne kao prema pasivnom primatelju skrbi i zaštite odraslih osoba (vidi poglavlje III. o pravu na zaštitu od diskriminacije). To se može postići kroz postupanje s djetetom u skladu s njegovim individualnim potrebama i razvojnim sposobnostima. S djecom se treba ophoditi u skladu s njihovom dobi i razinom zrelosti jer se njihovo razumijevanje situacije može razlikovati od onog odraslih osoba, no i dalje potencijalno biti ispravno. Djeca također imaju pravo da se prema njima odnosi sa suosjećanjem, što uključuje razumijevanje i osjetljivost na njihove potrebe, osjećaje, vjerovanja, način komuniciranja i individualna iskustva. Svatko tko se ophodi s djecom žrtvama i svjedocima kaznenih djela treba biti svjestan da je moguće da dijete u danom trenutku nije sposobno u potpunosti razumjeti događaje ili izvijestiti o njima ili shvatiti pune razmjere kaznenog djela. Djetetu treba pružiti prikladnu podršku u tom pogledu. Razumijevanje razvojne sposobnosti djeteta i njezina utjecaja na pravosudni postupak može pomoći u predviđanju potpore potrebne djetetu u pojedinoj situaciji uz pomoć koje će očuvati ili steći integritet.

Stručnim osobama u pravosuđu, bili oni policijski službenici, tužitelji ili suci trebat će, uz njihovu profesionalnu obuku, posebno multidisciplinarno osposobljavanje o postupanju s djecom na njima prilagođen način. Dodatna praktična mjera kojom se može unaprijediti pravo djeteta žrtve da se prema njemu postupa dostojanstveno i sa suosjećanjem jest da se zahtijeva da ispitivanje djece mogu provoditi samo službenici koji su prošli posebnu obuku. Ovo jamstvo moguće je primijeniti u svakoj fazi postupka.

Prepoznavanje potrebe za multidisciplinarnim pristupom djeci žrtvama i svjedocima (vidi poglavlje VIII. o pravu na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog

postupka) u nekoliko zemalja dovelo je do osnivanja takozvanih “multidisciplinarnih timova za zlostavljanu djecu” (vidi okvir).

Multidisciplinarni timovi za zlostavljanu djecu

(a) *Definicija.* Multidisciplinarni tim za zlostavljanu djecu (MCAT) stručna je jedinica sastavljena od predstavnika iz zdravstva, socijalnih službi, tijela za izvršenje zakona i pravnih službi okupljenih radi koordinacije pružanja pomoći prilikom rada sa slučajevima zlostavljanja djece.

(b) *Oblik.* Multidisciplinarni timovi mogu biti organizirani na nekoliko različitih načina, primjerice oni kojima je fokus istraga koju zajednički provode istražitelj Službe za zaštitu djece i tijela za provođenje zakona i one u kojima se istražitelji Službe za zaštitu djece, službenici tijela za provođenje zakona, tužitelji i drugi stručnjaci periodički sastaju kako bi raspravljali o slučajevima zlostavljanja djece ili o smjernicama za politiku. U multidisciplinarnom pristupu moguće je i osnivanje Centra za zagovaranje dječjih prava, kao središnjeg mjesta prilagođenog djeci, za provođenje ispitivanja djece žrtava zlostavljanja.

(c) *Cilj.* Svrha je multidisciplinarnog tima briga za sigurnost i dobrobit djeteta tijekom cijelog postupka čime se čuva i pouzdanost njegova iskaza. Ciljevi multidisciplinarnog tima su (i) svođenje na minimum broja ispitivanja kojima je dijete podvrgnuto, čime se umanjuje rizik da se na nj utječe tijekom ispitivanja; (ii) osiguravanje dostupnosti svih potrebnih službi djetetu i (iii) nadzor nad sigurnošću i dobrobiti djeteta.

(d) *Uloga.* Multidisciplinarni timovi među ostalim osiguravaju (i) koordinaciju i pružanje pomoći u vođenju slučaja; (ii) medicinsku dijagnostiku i evaluaciju; (iii) telefonsko savjetovanje u hitnim slučajevima; (iv) liječničku evaluaciju u vezi sa zlostavljanjem ili zapostavljanjem; (v) psihološku i psihijatrijsku dijagnostiku i evaluaciju; (vi) vještačenja iz područja medicine, psihologije i drugih povezanih područja i (vii) obuku za suce, odvjetnike, sudske službenike i drugo osoblje.

(e) *Ustrojstvo.* Jedan od načina za osnivanje multidisciplinarnog tima jest održavanje predistražne konferencije. Svrha je takve konferencije rasprava o informacijama prikupljenima u početnom izvješću ili tijekom savjetovanja kako bi se donijela odluka o potrebi provođenja zajedničke istrage. Ako dođe do takve odluke, sudionici konferencije planiraju strategiju provođenja istrage i traže dodatne informacije od tužiteljstva. Predistražna konferencija također služi za prikupljanje i razmjenu informacija o žrtvi te okolnostima i povijesti njezina slučaja među članovima tima. Ovakav sustav predistražnih konferencija koristi se, konkretno, u Sjedinjenim Državama.

(f) *Modaliteti zajedničke istrage.* Modaliteti zajedničke istrage mogu biti različiti. Slijede neka rješenja koja se koriste u pojedinim državama:

- (i) U Belgiji policijski službenici mogu zahtjevati prisustvo socijalnih radnika tijekom ispitivanja. Njihov je zadatak pomoći djetetu da ispriča svoju priču i da se osjeća ugodno tijekom ispitivanja.
- (ii) Na Mauricijusu policija je osnovala Jedinicu za razvoj djeteta. Tijekom

istrage i procjene rizika od zlostavljanja jedinica dobiva pomoć drugih stručnjaka kao što su psiholozi, pravni savjetnici i policijski službenici, kao i od drugih osoba, kao što su roditelji, susjedi i rodbina.

- (iii) U Ujedinjenoj Kraljevini (Engleska) Londonska policija osnovala je timove za zaštitu djece s policijskim službenicima koji surađuju s tijelima socijalnih službi pri istraživanju slučajeva zlostavljanja djece. Takvi timovi dostupni su 24 sata dnevno, sedam dana u tjednu, a slučajevi im se dodjeljuju na čitav niz načina, uključujući i direktno od socijalne službe, bolnica, škola ili policijskih patrولا. Oni također imaju izravan pristup, kroz svoj računalni sustav, registru "ugroženih" koji vodi lokalna socijalna služba.
- (iv) U Sjedinjenim Državama (Suffolk County, Massachusetts) Program za žrtve i svjedoke Ureda Tužitelja ima glavnu ulogu u koordinaciji multidisciplinarnog pristupa sudske vlasti u slučajevima zlostavljanja djece. U okviru programa ispitivač forenzičar provodi ispitivanje, dok ostali članovi tima promatraju kroz dvostrano ogledalo.
- (v) Jednako tako, u Sjedinjenim Državama brojna urođenička plemena imaju multidisciplinarne timove, često pod nazivom Timovi za zaštitu djece ili Timovi za slučajeve sumnje na zlostavljanje ili zapostavljanje djeteta. Nacionalni indijanski centar za pravdu izradio je detaljne smjernice pod nazivom Child Sexual Abuse Protocol Development Guide u kojima se opisuje specifična uloga pojedine službe i njezina nadležnost tijekom istrage i kaznenog progona u slučaju seksualnog zlostavljanja djeteta.

Portugal, Zakon o zaštiti djece i mladih u opasnosti, br. 147/99 (1999.), članak 87.:

1. Liječnički pregledi koji mogu ugroziti pristojnost djeteta ili mlade osobe zatražit će se samo kada se procijeni da je apsolutno neophodno i u najboljem interesu djeteta, a bit će izvršeni u prisutnosti najmanje jednog roditelja ili osobe od povjerenja, osim kada to dijete ne želi ili to nije u njegovu interesu

2. Liječničke preglede iz prethodnog članka izvršit će za to kvalificirano medicinsko osoblje, a djetetu će biti zajamčena potrebna psihološka potpora.

Liječnički pregled, pogotovo u slučaju seksualnog zlostavljanja, također može biti jako stresno iskustvo za djecu: takve preglede treba zatražiti samo kada su apsolutno neophodni za istragu i kada je to u najboljem interesu djeteta te trebaju biti u najmanjoj mogućoj mjeri uznemirujući. U takvim slučajevima treba provesti samo jedan pregled. Primjer dobre prakse u osiguravanju liječničkih pregleda prilagođenih djeci možemo vidjeti u Portugalu (vidi marginu).

Zakon nalaže da se pregled zatraži samo u neophodnim slučajevima ili kada je to u interesu djeteta te da ga moraju provesti za to kvalificirani medicinski stručnjaci. Potrebno je i zagaranirati pristup psihološkoj pomoći, kao i prisustvo jednog djetetova roditelja ili osobe za podršku (vidi poglavlje VIII. o pravu na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka, odjeljak A). U Njemačkoj je za pregled potreban pristanak roditelja ili, ako se dijete smatra nesposobnim razumjeti da ima pravo odbiti takav pregled, pristanak njegova zakonskog skrbnika²². Zakonodavstvo bi trebalo dopustiti djetetu izbor roda medicinskog osoblja, kao i da odbije pregled nakon što ga se upozna s posljedicama takvog postupka. Uključivanje roditelja trebalo bi izostati kada je to u najboljem interesu djeteta i kada dijete tako odluči.

Nadalje, potrebno je osigurati da se svi postupci koji uključuju djecu žrtve i svjedoke, kao što su ispitivanja i forenzički pregledi, provode u okolini prilagođenoj djeci. Od presudne je važnosti da dijete ne osjeća odgovornost za kazneno djelo ili događaje koji ga prate te da se ne osjeća odgovornim za svoje patnje. Stručnjaci

smatraju da je sklonost samookrivljanju uobičajena reakcija svake žrtve.²³ Djeca žrtve i svjedoci moraju dobiti potvrdu onih koje prepoznaju kao predstavnike vlasti da kriminalna aktivnost koju su pretrpjeli oni ili njihovi bližnji predstavljaju kršenje zakona; da oni nisu niti bi se trebali osjećati odgovornima za te postupke te da su zakoni predviđeni za kažnjavanje počinitelja kaznenih djela. Stručno bi osoblje trebalo na to podsjećati djecu svaki put kad im se za to ukaže prilika. I tu je potrebna prikladna obuka i podizanje svijesti stručnog osoblja u pravosuđu i medicinskog osoblja, pogotovo u pogledu komunikacijskih tehnika i tehnika ispitivanja.

Naposlijetku, specifične društvene i političke situacije imaju i specifičan utjecaj na djecu i stoga bi ih trebalo uzeti u obzir. U okolnostima oružanog sukoba, primjerice, djeca su često prve žrtve nasilja i kršenja ljudskih prava. U mnogim se sukobima djecu silom uključuje u naoružane skupine.²⁴ Specifičan učinak koji nasilje u oružanom sukobu ima na svaki aspekt djetetova fizičkog, emocionalnog, intelektualnog, društvenog i duševnog razvoja zahtijeva posebne napore u zaštiti djece koja su izložena tranzicijskim i tradicionalnim pravosudnim mehanizmima.

Tranzicijski pravosudni postupak Sijera Leonea zanimljiv je primjer mehanizama prilagođenih djeci. Na primjer, Zakon o komisiji za istinu i pomirenje iz 2000. primjereno uzima u obzir učinak koji je oružani sukob imao na djecu te u skladu s time traži, među ostalim, i da im se pokloni prikladna pozornost. Verziju Izvješća o istini i pomirenju prilagođenu djeci sastavili su 2004. Komisija za istinu i pomirenje, Mreža dječjeg foruma, UNICEF i Misija Ujedinjenih naroda u Sijera Leoneu.²⁵ U izradu izvješća bilo je uključeno više od 100 djece sa svojim pričama, na temelju kojih je nastao dokument koji su izradila djeca za djecu. Ovaj jedinstveni proces povećao je sudjelovanje djece u tranzicijskom pravosudnom postupku Sijera Leonea.

Sijera Leone, Zakon o Komisiji za istinu i pomirenje iz 2000., članak 6. pododjeljak (2) (b) i članak 7. pododjeljak (4):

6 (2) Ne dovodeći u pitanje opće odredbe pododjeljka (1), svrha Komisije je — (...)

(b) da svojim djelovanjem pomogne u vraćanju ljudskog dostojanstva žrtava i promiče pomirenje kroz pružanje prilike žrtvama da svjedoče o pretrpljenom nasilju i zlostavljanju, kao i počiniteljima da prenesu svoja iskustva, i kroz stvaranje ozračja koje potiče konstruktivni dijalog između žrtava i počinitelja, uz davanje posebne pažnje problemu seksualnih zlostavljanja i iskustvu djece unutar oružanog sukoba; (...)

7 (4) Komisija će pri pozivanju na davanje iskaza uzimati u obzir interese žrtava i svjedoka, uključujući njihovu sigurnost i druge bojazni onih koji ne žele ispričati svoje priče u javnosti, nadalje Komisija može koristiti posebne procedure za potrebe specifičnih žrtava kao što su djeca ili one koje su pretrpjele seksualna zlostavljanja kao i prilikom rada s djecom počiniteljima zlostavljanja i povreda.

Provedbena lista br. 2: pravo djeteta da se prema njemu postupa dostojanstveno i sa suosjećanjem

Pri provedbi Smjernica o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela i, konkretno, kako bi se osigurala primjena prava djeteta da se prema njemu postupa dostojanstveno i sa suosjećanjem, sljedeći sudionici trebaju razmotriti:

(a) Suci:

- (i) promicanje pristupa prilagođenog djetetu pri postupanju s djecom žrtvama i svjedocima kroz poštovanje njihovog prava da se prema njima odnosi s dostojanstvom, suosjećanjem i posebnom pažnjom;
- (ii) traženje forenzičkog pregleda djeteta samo kada je to nužno ili u interesu djeteta i izbjegavanje daljnjih pregleda kad god je to moguće;

- (iii) određivanje mjera zaštite koje ujedno pozitivno djeluju na dostojanstvo djeteta svjedoka.
- (b) Policijski službenici:
- (i) promicanje pristupa prilagođenog djetetu pri postupanju s djecom žrtvama i svjedocima kroz poštovanje njihovog prava da se prema njima odnosi s dostojanstvom, suosjećanjem i posebnom pažnjom;
 - (ii) promicanje multidisciplinarnog pristupa slučajevima koji uključuju djecu kroz osnivanje posebnih jedinica educiranih za tu namjenu i/ili kroz sudjelovanje u multidisciplinarnim timovima za djecu žrtve zlostavljanja;
 - (iii) osiguravanje dostupnosti službenika oba spola za ispitivanje djece žrtava.
- (c) Zakonodavci/donositelji odluka:
- (i) donošenje posebnih propisa koji se bave položajem djece žrtava i svjedoka kaznenih djela i osiguravaju provedbu prava da se prema njima postupa dostojanstveno i sa suosjećanjem tijekom njihovog sudjelovanja u pravosudnom postupku;
 - (ii) propisivanje obvezne edukacije za svo osoblje koje tijekom pravosudnog postupka radi s djecom (pomoćno osoblje, medicinsko osoblje, tužitelji itd.) kako bi se osigurao pristup prilagođen djeci;
 - (iii) poticanje osnivanja i korištenja multidisciplinarnih timova za zlostavljanu djecu, uključujući dječje kuće i sl.;
 - (iv) u relevantnim slučajevima, promicanje mehanizama restorativne pravde u kojima se sa djecom žrtvama, kao i sa počiniteljima, postupa s dostojanstvom i poštovanjem.
- (d) Medicinsko i osoblje za podršku:
- (i) Promicanje multidisciplinarnog pristupa u slučajevima koji se bave djecom kroz uključivanje u rad posebnih jedinica posebno osposobljenih za tu namjenu i/ili u rad multidisciplinarnih timova za djecu žrtve zlostavljanja;
 - (ii) Osiguravanje posebno educiranog osoblja za provođenje liječničkih pregleda na način prilagođen djeci uz poštovanje djetetove kulturne i religijske pripadnosti i pružanja potrebne psihološke podrške;
 - (iii) Prije obrade, pribavljanje pristanka djeteta i skrbnika ili nadležnih službi prema odredbama lokalnih smjernica o dobivanju pristanka;
 - (iv) Nikada ne prisiljavati dijete na liječnički pregled;
 - (v) Uvijek osigurati privatnost, biti osjetljiv prema djetetovom osjećaju srama i ranjivosti te prekinuti pregled ukoliko dijete ukaže

na neugodu ili povuče dopuštenje za nastavak pregleda;

- (vi) Utvrđivanje, u dogovoru s djetetom, osnovnih pravila za ispitivanje i pregled, uključujući davanje djetetu izričitog dopuštenja da kaže da nešto ne zna, kao i da ispravi ispitivača;
- (vii) Pripremu djeteta prije svakog pregleda kroz objašnjavanje i pokazivanje opreme, uz poticanje djeteta na postavljanje pitanja o pregledu;
- (viii) Ukoliko je dijete dovoljno staro i to se smatra prikladnim, pitati koga želi u prostoriji kao podršku tijekom pregleda.

(e) Tužitelji:

- (i) Promicanje pristupa prilagođenog djetetu pri postupanju s djecom žrtvama i svjedocima kroz poštovanje njihovog prava da se prema njima odnosi s dostojanstvom, suosjećanjem i posebnom pažnjom;
- (ii) Poticanje osnivanja i korištenja multidisciplinarnih timova za djecu žrtve zlostavljanja, uključujući dječje kuće i slične centre;
- (iii) Osiguravanje dostupnosti posebno obučених tužitelja oba spola za ispitivanje djece žrtava.

(f) Socijalni radnici, religijski i kulturni vođe, zaposlenici nevladinih organizacija i drugi članovi zajednice:

- (i) Objašnjavanje važnosti dostojanstvenog i suosjećajnog postupanja prema djeci žrtvama i svjedocima, posebno u vezi seksualnih delikata, uključujući i tijekom njihovog sudjelovanja u pravosudnom postupku, i u relevantnim slučajevima, tijekom liječničkih pregleda koji se na njima provode;
- (ii) Uključivanje socijalnih radnika i radnika u zajednici (primjerice onih koji rade u udrugama u zajednici) u pružanje multidisciplinarnе potpore djeci koja su uključena u pravosudni postupak;
- (iii) Osiguravanje edukacije o psihološkim aspektima uključivanja djece u svojstvu svjedoka ili žrtava za svo osoblje koje radi s djecom.

III. Pravo na zaštitu od diskriminacije

Smjernice o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, poglavlje III. "Opća načela" stavak 8.b i poglavlje VI. "Pravo na zaštitu od diskriminacije" stavci 15. do 18.

8. U skladu s međunarodnim instrumentima, posebice Konvencijom o pravima djeteta, te u skladu s djelovanjem Odbora za prava djeteta, a s ciljem osiguravanja pravde za djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, stručnjaci i druge osobe odgovorne za dobrobit te djece moraju poštovati sljedeća temeljna načela: ...

(b) Nediskriminacija. Svako dijete ima pravo da se prema njemu postupa pravedno i jednako bez obzira na rasu, etnicitet, boju kože, rod, jezik, religiju, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno, etničko ili socijalno podrijetlo, imovinu, teškoće u razvoju, obiteljsko podrijetlo ili druge okolnosti djeteta ili njegovog roditelja ili zakonskog skrbnika.; ...

15. Djeci žrtvama i svjedocima mora biti osiguran pristup pravosudnom postupku koji ih štiti od diskriminacije na temelju njihove ili roditeljeve odnosno skrbnikove rase, boje kože, roda, jezika, religije, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog, etničkog ili socijalnog podrijetla, imovine, teškoća u razvoju, obiteljskog podrijetla ili drugih okolnosti.

16. Pravosudni postupak i prateće službe dostupne djeci žrtvama i svjedocima i njihovim obiteljima moraju pokazati osjetljivost prema djetetovoj dobi, željama, sposobnosti razumijevanja, rodu, seksualnoj orijentaciji, etničkom, kulturnom, religijskom, lingvističkom i socijalnom podrijetlu, kasti, društveno-ekonomskim uvjetima i statusu imigranta ili izbjeglice, kao i prema djetetovim posebnim potrebama uključujući njegovo zdravlje, sposobnosti i mogućnosti. Stručnjake treba educirati i obučiti za rad s takvim različitostima.

17. U pojedinim slučajevima bit će potrebno primijeniti posebne procedure i zaštitu kako bi se postupilo u skladu s rodom i specifičnošću pojedinih kaznenih djela, kao što je to seksualno zlostavljanje djece.

18. Dob djeteta ne smije biti prepreka djetetovom pravu na punopravno sudjelovanje u pravosudnom postupku. Svako dijete treba smatrati sposobnim svjedokom, podložnim ispitivanju, a njegovo svjedočenje ne smije se smatrati nevažećim ili nevjerodostojnim isključivo na temelju djetetove dobi, ukoliko njegova dob i zrelost omogućavaju da daje razumljivo i vjerodostojno svjedočenje, sa ili bez komunikacijskih pomagala i druge pomoći.

Nediskriminacija, drugo načelo sadržano u stavku 8. točki (b) Smjernica, ima tri aspekta. Prvo, potpuna zaštita od diskriminacije znači da djeca moraju biti zaštićena od svih oblika diskriminacije. Drugo, iz načela nediskriminacije slijedi načelo prema kojem svaka razlika koja se pravi među djecom može isključivo biti temeljena na njihovu najboljem interesu ili posebnim potrebama kako bi se uložio dodatni trud da se prava sve djece jednako čuvaju: ovo načelo pozitivne diskriminacije istaknuto je u stavku 16. i 17. Smjernica, koji određuju da pravosudni postupak i prateće službe moraju uzimati u obzir specifičnost djetetove situacije i potreba, uključujući rodnu pripadnost i prirodu kaznenog djela. Konačno, treći aspekt zaštite od diskriminacije koji je sadržan u stavku 18. Smjernica: djetetova dob sama za sebe ne može biti adekvatan razlog za izuzimanje njegova svjedočenja.

A. Opća zaštita djece od bilo kojeg oblika diskriminacije

Zabrana svih oblika diskriminacije potvrđena je u nekoliko regionalnih i univerzalnih instrumenata međunarodnog prava, primjerice u članku 2. Konvencije o pravima djeteta. Većina tih instrumenata ipak se ne bavi konkretno problemom djece žrtava i svjedoka kaznenih djela, već govori generalno o zaštiti ljudskih prava, zaštiti u okolnostima oružanog sukoba, dječjim pravima ili iskorjenjivanju nekog oblika kriminaliteta. Popis značajki na temelju kojih je diskriminacija zabranjena kao što su rasa, etnicitet, boja kože, rodna pripadnost, jezik, religija, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno, etničko ili socijalno podrijetlo, imovina, teškoće u razvoju ili obiteljsko podrijetlo variraju u pojedinim instrumentima, ali su uglavnom netaksativni te predviđaju zabranu diskriminacije i na temelju bilo kojih “drugih okolnosti”.

Ovo temeljno načelo zaštite od diskriminacije ugrađeno je, iako na različite načine, u ustave većine zemalja u odnosu na svako ljudsko biće ili građanina bez obzira na njegovu dob (vidi marginu). Nekoliko ustava poimence ističe zaštitu djece od diskriminacije.

Zaštita djece od diskriminacije, kao poseban aspekt opće zaštite građana sadržana je, među ostalim, u zakonima o zaštiti djece. Fokusiranje na posebne okolnosti djeteta u sprečavanju diskriminacije od iznimne je važnosti jer pruža mogućnost isticanja za djecu specifičnih temelja diskriminacije koji se obično

Međunarodna praksa

Članak 21. stavak 3. Rimskog statuta Međunarodnoga kaznenog suda određuje da primjena i tumačenje prava “... mora biti sukladna međunarodno priznatim ljudskim pravima. Ona se ne smije temeljiti na bilo kakvom nepovoljnom razlikovanju osoba na temelju spola, kako je određen u članku 7. stavak 3, dobi, rase, boje, jezika, vjere ili uvjerenja, političkog i drugog mišljenja, nacionalnog, etničkog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja ili drugog statusa.”

Indonezija, Ustav, 1945., članak 28B, (2)

Svako dijete ima pravo na život, rast i razvoj te pravo na zaštitu od nasilja i diskriminacije.

Ujedinjena Kraljevina, Zakon o krunskim tužiteljima (London, 2004.), poglavlje 2.2:

“Krunski tužitelji moraju biti poštenu, neovisni i objektivni. Ne smiju dopustiti da bilo kakav osobni stav o etničkom ili nacionalnom podrijetlu, teškoćama u razvoju, spolu, religijskim vjerovanjima, političkom uvjerenju ili seksualnoj orijentaciji osumnjičenika, žrtve ili svjedoka utječe na njihove odluke.

Ne smiju biti podložni nikakvom neprimjerenom ili nedopuštenom pritisku iz bilo kojeg izvora.”

zanemaruju u generičkim ustavnim odredbama. Zakoni o zaštiti djece uključuju čimbenike koji se odnose na djetetove roditelje, zakonske zastupnike ili skrbnike²⁶; činjenicu da je dijete rođeno u okviru ili izvan bračne zajednice²⁷; živi li dijete u obitelji s oba ili s jednim roditeljem²⁸; je li usvojeno²⁹ ili živi kod skrbnika³⁰. Takvi zakoni također mogu potvrditi i primjenu na djecu opće zaštite sadržane u ustavu.^{31, 32} Pažnju treba obratiti i na to da popis temelja diskriminacije naveden u stavku 15. Smjernica nije konačan, na što upućuju na kraju navedene “druge okolnosti” i može uključivati primjerice djecu bez pratnje ili djecu u sukobu sa zakonom. Takav općeniti pristup poželjan je jer daje fleksibilnost ovoj odredbi Smjernica da se prilagodi svakoj pojedinoj situaciji te omogućuje sucima diskreciju da pri zaštiti od diskriminacije uključe i one temelje diskriminacije koje je zakonodavac moguće previdio. Međutim, nabrojanje pojedinačnih temelja diskriminacije također pruža jaču zaštitu od jednostavne zabrane diskriminacije na temelju “bilo čega”. Savršena ravnoteža u tom pogledu postiže se kroz netakativan popis najočitijih temelja diskriminacije. Trebalo bi poticati usvajanje zakonodavstva koje problemu diskriminacije pristupa na način prilagođen djeci.

Povrh potvrđivanja načela zaštite od diskriminacije, pozitivne bi korake valjalo poduzeti u borbi protiv diskriminatornog ponašanja stručnjaka u pravosuđu: sudaca, policijskih službenika i tužitelja. Odredbe prema kojima stručnjaci trebaju proći posebnu obuku i edukaciju o pravima djece žrtava i svjedoka ilustrira Zakon o krunskim tužiteljima Ujedinjene Kraljevine (vidi marginu). Potrebno je uložiti napore kako bi se proširio opseg ciljanih stručnjaka uz uključivanje sudaca, odvjetnika, policijskih službenika i socijalnih radnika. To je moguće postići kroz izgradnju kapaciteta u nadzoru i praćenju rada, kao i kroz ukazivanje na diskriminaciju i njezinu prevenciju. Provedba takvih programa ovisi o djelovanju donositelja odluka uz potporu međunarodnih i nevladinih organizacija.

B. Pozitivna diskriminacija

Zabrana diskriminacije ne znači da s djecom žrtvama i svjedocima treba postupati jednako kao s odraslim osobama, bez uzimanja u obzir njihove specifične situacije i potrebe. Naprotiv, međunarodno pravo često naglašava kako je potrebno praviti razliku između djece i odraslih s ciljem bolje zaštite djece koja su posebno ugrožena.

Osobitu važnost treba pridavati poštovanju raznolikosti i osobnih okolnosti žrtava i svjedoka kaznenih djela kao što su dob, rodna pripadnost, zdravstveno stanje i priroda kaznenog djela. Djeca trebaju posebnu zaštitu zbog svoje relativne nezrelosti i razvojnih sposobnosti. Nadalje, neka djeca, primjerice ona bez roditeljske brige ili žrtve nekih kaznenih djela, posebno su ugrožena i trebaju dodatnu zaštitu (vidi okvir).

Međunarodna praksa

Rimski statut Međunarodnoga kaznenog suda uključuje načelo pozitivnog razlikovanja kroz zahtijevanje poštovanja interesa i osobnih okolnosti žrtava i svjedoka, uključujući njihovu dob, zdravstveno stanje i prirodu kaznenog djela (čl. 36. st. 8b; čl. 42.

st. 9; čl. 54. st.1b i čl. 68. st. 1). Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog kaznenog suda u Pravilu 17. točki 3. određuje da Odjel za žrtve kaznenih djela i svjedoke ustanovljen pri Tajništvu Suda "mora voditi primjerenu brigu o posebnim potrebama djece, starijih i osoba s teškoćama u razvoju".

Članak 15 stavak 4. Statuta Posebnog suda za Sijera Leone sadržava odredbu prema kojoj "zbog prirode počinjenih kaznenih djela i posebne osjetljivosti djevojaka, mladih žena i djece žrtava silovanja, seksualnog nasilja, otmice i svih oblika ropstva, treba pokazati primjerenu brigu imenovanjem osoblja s iskustvom u radu s rodno osjetljivim kaznenim djelima i maloljetničkim pravosuđem za rad s tužiteljima i istražiteljima."*

*Sudska praksa Posebnog suda za Sijera Leone prepoznala je posebnu ugroženost djece kao svjedoka i naglasio "potrebu za posebno uvažavanje žrtava seksualnog nasilja ili djece tijekom njihovih iskaza pred sudom" (Presuda u predmetu Tužitelj protiv Sesay, Kallon, Gbao ("Slučaj RUF"), *SCSL-04-15-T, Decision on the Prosecution Confidential Notice Under Rule 92 bis to Admit Transcripts of Testimony of TF1-023, TF1-104 and TF1-169 (TC)*, 9. studenoga 2005. Jednakovrijedna odluka donesena je i ranije na Međunarodnom kaznenom sudu za bivšu Jugoslaviju (Tužitelj protiv Duška Tadića ("Prijeđor"), predmet br.IT-94-1-T, Presuda (AC), 15. srpnja 1999., st. 305.

Pozitivna diskriminacija prožima i same temelje Smjernica o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela: baš zato što su djeca žrtve i svjedoci kaznenih djela ranjivija od odraslih žrtava i svjedoka, potrebna im je posebna zaštita. Stavci 16. i 17. Smjernica bave se djecom žrtvama koja su, uz ugroženost koja proizlazi iz njihova statusa djeteta, posebno osjetljiva zbog dodatnih čimbenika.

Čimbenici koji pridonose povećanoj ugroženosti jesu zdravstveno stanje, bolest ili invaliditet djeteta. Zdravlje je poimence istaknuto u stavku 16. Smjernica. Dodatni čimbenik odnosi se na imovinsko stanje djeteta ili njegove obitelji. Društveno-ekonomski čimbenici sadržani su u zaštiti od diskriminacije i zastupljeni u nekim nacionalnim zakonodavstvima. U idealnom slučaju pozitivna diskriminacija na temelju društveno-ekonomskih prilika pretpostavljala bi da je svakom djetetu žrtvi ili svjedoku kaznenog djela zajamčen besplatan pristup pravosudnom sustavu u slučaju kada ono za to nema dovoljno sredstava. Uz taj čimbenik vezan je i djetetov status imigranta ili izbjeglice, koje također može tražiti posebnu zaštitu. Drugi čimbenici koji povećavaju ugroženost mogu potjecati iz društvene okoline. Stavak 16. Smjernica nabroja te čimbenike spominjući djetetovu dob, želje, shvaćanje, rodnu pripadnost, seksualnu orijentaciju, etničko, kulturno, religijsko, jezično i socijalno podrijetlo i kastu.

U nekim su zemljama i drugi čimbenici uključeni u nacionalnom zakonodavstvu, kao što je djetetova seksualna orijentacija.^{33, 34}

C. Dob djeteta ne smije biti prepreka sudjelovanju u pravosudnom postupku

Načelo da svako dijete, bez obzira na dob, treba tretirati kao sposobnog svjedoka, jednakog odraslim osobama te da se njegov iskaz ne smije smatrati nevažećim ili

Međunarodna praksa

Međunarodni sudovi prihvaćaju iskaze djece, kojoj je dopušteno da svjedoče bez polaganja prisega ako nisu sposobna razumjeti takav svečani čin (primjerice Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnoga kaznenog suda, pravilo 66. točka 2.). Najizravnije je to izraženo u Pravilu 90. (C) Pravilnika o postupku i dokazima Posebnog suda za Sijera Leone koji određuje da se "djetetu dopušta svjedočenje ako Sudsko vijeće prosudi da je dijete dovoljno zrelo da može izvijestiti o činjenicama o kojima ima saznanja, da razumije da je njegova dužnost da govori istinu i da se na njega ne vrši neprimjereni pritisak. Međutim, dijete nema obvezu svjedočenja pod prisegom." Što se tiče procjene iskaza takvog djeteta svjedoka, Posebni sud za Sijera Leone naglašava da "iskaze ove kategorije svjedoka [djece svjedoka] treba proučiti, bilo da to nalaže zakon ili praksa, s određenom dozom pozornosti s obzirom na posebnu osjetljivost takvih svjedoka" (Presuda u predmetu Tužitelj protiv Normana, Fofane, Kondewe ("Slučaj CDF"). Br.SCSL-04-14-PT (2004), *Ruling on defence oral application to call OTP investigators who took down in writing statements of prosecution witness TF2-021* (TC), 7. prosinca 2004., str. 23.)

Ujedinjena Kraljevina, *Zakon o maloljetničkom pravosuđu i iskazima u kaznenom postupku iz 1999.*, čl. 53., *Sposobnost svjedoka za davanje iskaza:*

- (1) U svakoj fazi kaznenog postupka svatko je (bez obzira na svoju dob) sposoban dati iskaz. (...)
- (3) Osoba nije sposobna dati iskaz u kaznenom postupku ako sud smatra da ta osoba nije u stanju:
 - (a) razumjeti pitanja koja joj se kao svjedoku postavljaju i
 - (b) dati na njih razumljiv odgovor.

nepouzdanim samo na temelju njegove dobi posljednji je aspekt zaštite od diskriminacije istaknute u stavku 18. Smjernica.

Ovisno o zakonodavstvu pojedine države, pitanju djetetove dovoljne zrelosti za svjedočenje pred sudom pristupa se ili kao pitanju dopustivosti ili kao pitanju pouzdanosti djetetova iskaza. Dopustivost se odnosi na pitanje može li sudac prihvatiti dani iskaz i uzeti ga u obzir tijekom donošenja odluke u predmetu; pouzdanost je povezana s težinom koju sudac daje već prihvaćenom iskazu. U stavku 18. Smjernica jasno se ističe kako dob ne smije biti prepreka djetetovu pravu na punopravno sudjelovanje u pravosudnom postupku. Isti stavak navodi: "Svako dijete treba smatrati sposobnim svjedokom, podložnim ispitivanju, a njegovo svjedočenje ne smije se smatrati nevaljanim ili nevjerodostojnim isključivo na temelju djetetove dobi ako njegova dob i zrelost omogućavaju da daje razumljivo i vjerodostojno svjedočenje."

Primjena Smjernica pretpostavlja da djetetova sposobnost svjedočenja bude kriterij pouzdanosti njegova svjedočenja, koje bi uvijek trebalo biti prihvatljivo. Zbog takve evolucije mogle bi biti potrebne dopune zakonodavstva nekih država. Sudska praksa također bi mogla igrati ulogu: primjerice, u Sirijskoj Arapskoj Republici Kasacijski sud presudio je da unatoč općoj zabrani svjedočenja osoba mlađih od 18 godina, maloljetna žrtva smije svjedočiti u slučajevima navodnog silovanja ili kaznenog djela protiv ćudoređa.³⁵ Ipak, takav napredak napravljen u sudskoj praksi često tek treba biti podržan i zakonskim odredbama.

Primjer dobre prakse u tom je pogledu presumiranje djeteta sposobnim za svjedočenje bez obzira na dob, uz ostavljanje mogućnosti da se dob i zrelost uzmu u obzir prilikom procjene iskaza. U Ujedinjenoj Kraljevini kriteriji kojima se određuje sposobnost svjedoka za davanje iskaza nisu vezani za dob svjedoka, već uključuju sposobnost osobe da razumije pitanja koja joj se postavljaju kao svjedoku i da na njih razumljivo odgovara (vidi marginu).

Nacionalni sustavi razlikuju se prema praktičnim rješenjima koja primjenjuju prilikom procjene iskaza djeteta svjedoka. Slijede primjeri iz različitih sustava:

(a) *Izuzeće iz svjedočenja pod prisegom.* Većina država od svjedoka u kaznenim postupcima traži svjedočenje pod prisegom, odnosno davanje svečane izjave da će govoriti istinu. Često su iz tog pravila izuzeti svjedoci koji su u rodbinskoj vezi s okrivljenikom. U zakonodavstvu nekih država djeca ispod određene dobne granice izuzeta su iz obveze prisega.³⁶ Čak i kad je dijete izuzeto iz obveze prisezanja, sudac može podsjetiti dijete da je njegova dužnost govoriti istinu.³⁷ Izuzeće djeteta iz obveze davanja prisega štiti dijete od pokretanja postupka zbog davanja lažnog iskaza. Kao alternativa davanju prisega, djetetov iskaz može se prihvatiti i nakon što dijete neformalno obeća da će govoriti istinu pod uvjetom da se sudac uvjeri da je dijete sposobno razumjeti ozbiljnost obećanja.³⁸

(b) *Potkreppljivanje iskaza djeteta svjedoka* (vidi marginu). U pogledu potkreppljivanja ista pravila koja vrijede za odrasle osobe primjenjuju se i na iskaze djece svjedoka. Ako zakon pojedine države dopušta osudu na temelju nepotkrijepljenog iskaza odrasle osobe, onda bi takva odredba trebala jednako vrijediti i za nepotkrijepljeni iskaz djeteta svjedoka. Nakon prihvaćanja takvog postupovnog okvira procjena iskaza obavlja se prema principu individualnog

pristupa svakom predmetu tijekom koje se uzimaju u obzir dob i zrelost žrtve ili svjedoka kako bi se ocijenila dokazna vrijednost njihova iskaza.

(c) *Procjena sposobnosti za svjedočenje.* U Sjedinjenim Državama sudac može, po propisno obrazloženom zahtjevu stranke u postupku, naložiti da se nad djetetom svjedokom izvrši procjena sposobnosti. Tu procjenu obavlja sud bez prisutnosti porote na temelju pitanja koja dostavljaju stranke u postupku. Pitanja moraju biti prikladna dobi i stupnju razvoja djeteta, ne smiju se odnositi na predmet suđenja i moraju biti usmjerena na djetetovu sposobnost da razumije i odgovara na jednostavna pitanja.

Procjena sposobnosti za svjedočenje. Zbirka zakona Sjedinjenih Američkih Država, naslov 18. poglavlje 223. odjeljak 3509. "Prava djece žrtava i djece svjedoka" pododjeljak (c):

- (2) *Presumpcija.* Dijete se presumira sposobnim za svjedočenje.
- (3) *Uvjet pisanog prijedloga.* Sud može provesti procjenu sposobnosti djeteta za svjedočenje samo po pisanom prijedlogu stranke u postupku uz navođenje dokaza nesposobnosti.
- (4) *Uvjet uvjerljivih razloga.* Sud može provesti procjenu sposobnosti djeteta za svjedočenje samo ako je službeno utvrđeno da za to postoje uvjerljivi razlozi. Djetetova dob sama za sebe nije uvjerljiv razlog.
- (5) *Osobe koje smiju biti prisutne.* Tijekom procjene sposobnosti djeteta za svjedočenje jedino sljedeće osobe smiju biti prisutne:
 - (a) sudac;
 - (b) Državni odvjetnik;
 - (c) pravni zastupnik okrivljenika;
 - (d) zapisničar i
 - (e) osobe čija je nazočnost, prema mišljenju suda, potrebna za dobrobit djeteta uključujući djetetovog pravnog zastupnika, sudski dodijeljenog skrbnika ili odraslu osobu kao pratnju.
- (6) *Ne pred porotom.* Procjena sposobnosti djeteta da svjedoči provodi se van dosega vida i sluha porote.
- (7) *Izravno ispitivanje djeteta.* Procjenu sposobnosti djeteta za svjedočenje obično provodi sud na osnovi pitanja koja dostavlja državni odvjetnik, pravni zastupnik okrivljenika, uključujući okrivljenika koji sam sebe zastupa u postupku. Sud može dopustiti pravnom zastupniku, ali ne i stranci koja se sama zastupa, da izravno ispita djetetovu sposobnost, ako sud utvrdi da dijete neće doživjeti emocionalnu traumu kao posljedicu ispitivanja.
- (8) *Prikladna pitanja.* Pitanja koja se postavljaju tijekom procjene sposobnosti djeteta za svjedočenje moraju biti prikladna dobi i razvojnom stupnju djeteta, ne smiju biti vezana uz predmet suđenja i moraju biti usmjerena na utvrđivanje sposobnosti djeteta da razumije i odgovori na jednostavna pitanja.

Međunarodna praksa

Pravilo 96(i) Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnoga kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju i Međunarodnoga kaznenog suda za Ruandu određuje da se u slučaju seksualnog delikta, "neće tražiti dodatno potkrepljivanje svjedočenja žrtve".

Ovo je pravilo sudska praksa tumačila kao odraz temeljnog pravila o dokazima bez obzira na prirodu kaznenog djela: "Moguće je da bi Sudskom vijeću trebala potkrepa iskaza svjedoka, ali prema ustanovljenoj praksi ovog Suda i MKSJ-a jasno je da takav uvjet ne postoji." (Međunarodni kazneni sud za Ruandu, presuda u predmetu Tužitelj protiv Museme, ICTR-96-13-A, *Appeal Judgement (AC)*, 16. studenoga 2001., str. 36; Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju, presuda u predmetu Tužitelj protiv Aleksovskog, IT-95-14/1-A, *Appeal Judgement (AC)*, 24. ožujka 2000., str. 62.). Isto prošireno načelo primjenjuje se pred Međunarodnim kaznenim sudom sukladno pravilu 63. (4) Pravilnika o postupku i dokazima koje određuje: "Bez obzira na članak 66. stavak 3., Sudsko vijeće neće provoditi zakonsku obvezu potkrijepe dokazivanja u slučaju bilo kojeg kaznenog djela u nadležnosti Suda, posebice u slučajima seksualnog nasilja."

(9) *Psihološka i psihijatrijska procjena.* Psihološka i psihijatrijska procjena prilikom procjene sposobnosti djeteta za svjedočenje neće se izvršiti ako nije neophodno potrebno.

(d) *Stručno svjedočenje o sposobnosti svjedoka da daje iskaz.* Kada neka od stranaka u postupku izrazi sumnju u sposobnost osobe, ne nužno djeteta, koja je pozvana da daje iskaz u svojstvu svjedoka, bilo pod prisegom ili bez nje, i uvijek prilikom prihvaćanja svjedočenja djeteta ispod navršenih 12 godina, moguće je pozivanje vještaka radi davanja iskaza o intelektualnoj i emocionalnoj zrelosti te osobe ili djeteta, bilo pod prisegom ili bez nje.^{39, 40} Vještaci mogu imati razna zaduženja: oni mogu izvršiti procjenu sposobnosti djeteta za svjedočenje ili procjenu pouzdanosti njegova iskaza. U slučajevima seksualnog zlostavljanja vještaci mogu svjedočiti o tome podudara li se djetetovo ponašanje s navodnim zlostavljanjem. Mogu biti pozvani da procijene djetetov intelektualni doseg, mentalne sposobnosti i emocionalnu zrelost, opći razvojni stupanj djece iste dobi, podudarnost djetetova ponašanja s ponašanjem seksualno zlostavljane djece iste dobne skupine, simptomatologiju seksualnog zlostavljanja djece, pouzdanost navoda o zlostavljanju, uzorcima davanja i povlačenja izjava, sposobnosti djece da svjedoče pred sudom i sugestivnosti ili pamćenju nasilnih situacija.

Nepal, Zakon o dokazima, 1974., odjeljak 38:

“Uz iznimku osoba za koje sud utvrdi da nisu sposobne razumjeti postavljeno pitanje ili na njega smisleno odgovoriti, zbog vrlo iznimno mlade dobi, duboke starosti, ili bilo kakve fizičke ili mentalne bolesti, svi mogu biti svjedoci.”

Kakva god bila praktična rješenja koja primjenjuje pojedini sustav, najbolji pristup i dalje je postupanje s djetetom kao sa svakim drugim odraslim svjedokom, čija se sposobnost i pouzdanost utvrđuju na temelju kriterija koji u obzir uzimaju mentalni razvoj, razumijevanje i komunikacijske vještine pojedine osobe prije nego što se na temelju njezina svjedočenja donosi sud. Takav pristup vidljiv je u nepalskom Zakonu o dokazima (vidi marginu).

U slučaju kada vještaka imenuje jedna od stranaka u postupku, postoji rizik da i druga stranka u postupku imenuje dodatnog vještaka, time umnažajući broj ispitivanja kojima je dijete podvrgnuto. Kako bi se izbjegao taj rizik, preporučuje se imenovanje stalnih sudskih vještaka.

Za komunikacijska pomagala i druge oblike pomoći koji se spominju u stavku 18. Smjernica, vidi poglavlje V. o pravu na izražavanje mišljenja i briga.

Provedbena lista br. 3: pravo na zaštitu od diskriminacije

Pri provedbi Smjernica o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela i, konkretno, kako bi se osigurala ostvarenje prava djeteta na zaštitu od diskriminacije, sljedeći sudionici trebaju razmotriti:

(a) Suci:

(i) suzbijanje diskriminacijskog ponašanja, a posebice ne smiju dozvoliti da njihov osobni stav o etničkom ili nacionalnom

podrijetlu, dobi, teškoćama u razvoju, spolu, religijskim vjerovanjima, političkom uvjerenju, seksualnoj orijentaciji, dobi ili bilo kojoj drugoj okolnosti utječe na njihovo ponašanje ili odluke;

- (ii) osjetljivost i prikladna obuka za postupanje s djecom koja su najugroženija s obzirom na svoje zdravstveno stanje, bolest, teškoće u razvoju, dob, želje, shvaćanje, rodnu pripadnost, seksualnu orijentaciju, etničko, kulturno, religijsko, jezično ili socijalno podrijetlo ili pripadnost kasti;
- (iii) prihvaćanje iskaza djeteta svjedoka pod istim uvjetima kao kod odraslih svjedoka uz određivanje pravno-znanstvenih kriterija za procjenu njegove pouzdanosti.

(b) Policijski službenici:

- (i) Suzbijanje diskriminatornog ponašanja, a posebice ne smiju dozvoliti da njihov osobni stav o etničkom ili nacionalnom podrijetlu, dobi, teškoćama u razvoju, spolu, religijskim vjerovanjima, političkom uvjerenju ili seksualnoj orijentaciji ili bilo kojoj drugoj okolnosti utječe na njihovo ponašanje ili odluke;
- (ii) Osjetljivost na, i stjecanje prikladne obuke za, postupanje s djecom koja su najugroženija s obzirom na svoje zdravstveno stanje, bolest, teškoće u razvoju, dob, želje, shvaćanje, rodnu pripadnost, seksualnu orijentaciju, etničko, kulturno, religijsko, jezično ili socijalno podrijetlo ili pripadnost kasti.

(c) Zakonodavci i donositelji odluka:

- (i) donošenje posebnih propisa kojima se zabranjuje diskriminacija djece: ti propisi mogu sadržavati netaksativan popis potencijalnih temelja diskriminacije specifičnih za djecu, kao što su čimbenici povezani s djetetovim roditeljima, zakonskim predstavnicima ili skrbnicima, činjenica rođenja u okviru ili izvan bračne zajednice, živi li dijete u obitelji s jednim ili oba roditelja, je li usvojeno ili ima skrbnika ili bilo koji drugi status;
- (ii) razvoj antidiskriminacijske politike usmjerene na zaposlenike tijela za izvršenje zakona;
- (iii) uspostava mehanizama za primjećivanje i odgovor na slučajeve diskriminacije djece žrtava i svjedoka;
- (iv) ukoliko je to potrebno, dopunu zakonodavstva kroz uvrštavanje presumpcije sposobnosti djeteta da svjedoči pred sudom, bez obzira na njegovu dob: sposobnost djeteta za svjedočenje treba biti kriterij pouzdanosti, a ne dopustivosti njihovog iskaza;
- (v) Prilagođavanje zakonodavnih mehanizama kako bi se pomoglo sucima u procjeni iskaza djece svjedoka kroz procjene stručnjaka, procjene sposobnosti za svjedočenje i slično.

(d) Tužitelji:

- (i) Suzbijanje diskriminacijskog ponašanja, a posebice ne smiju dozvoliti da njihov osobni stav o etničkom ili nacionalnom podrijetlu, dobi, teškoćama u razvoju, spolu, religijskim vjervanjima, političkom uvjerenju ili seksualnoj orijentaciji ili bilo kojoj drugoj okolnosti utječe na njihovo ponašanje ili odluke;
 - (ii) Osjetljivost na, i stjecanje prikladne obuke za, postupanje s djecom koja su najugroženija s obzirom na svoje zdravstveno stanje, bolest, teškoće u razvoju, dob, želje, shvaćanje, rodnu pripadnost, seksualnu orijentaciju, etničko, kulturno, religijsko, jezično ili socijalno podrijetlo ili pripadnost kasti.
- (e) Socijalni radnici i zaposlenici nevladinih organizacija:
- (i) Razvoj antidiskriminacijskih programa i pružanje potpore vlastima u provođenju antidiskriminacijske politike;
 - (ii) Praćenje provedbe antidiskriminacijske politike.

IV. Pravo na informacije

Smjernice o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, poglavlje VII. "Pravo na informacije"

19. Djeca žrtve i svjedoci, njihovi roditelji ili skrbnici i zakonski zastupnici, od prvog kontakta s pravosudnim postupkom te tijekom cijelog postupka, koliko je to moguće i prikladno, trebaju pravovremeno i primjereno biti informirani, između ostalog, o:

- (a) dostupnosti zdravstvenih, psiholoških, socijalnih i ostalih službi, kao i o načinu pristupanja tim službama te pravnom i drugom savjetovanju ili zastupanju, naknadi troškova i hitnoj financijskoj potpori u relevantnim slučajevima;
- (b) postupcima maloljetničkog kaznenog postupka i kaznenog postupka za odrasle, uključujući ulogu djece žrtava ili svjedoka, važnost, vremenski tijek i način svjedočenja te načine na koje će se ispitivanja provoditi tijekom istražnog postupka i suđenja;
- (c) potpornim mehanizmima koji su dostupni djeci prilikom podnošenja prijave i tijekom sudjelovanja u istražnom i sudskom postupku;
- (d) točnim lokacijama i vremenskom rasporedu saslušanja i drugih relevantnih događaja;
- (e) dostupnosti mjera zaštite;
- (f) mehanizmima preispitivanja odluka koje se tiču djece žrtava i svjedoka;
- (g) pravima djece žrtava i svjedoka koja proizlaze iz Konvencije o pravima djeteta i Deklaracije o temeljnim načelima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći.

20. Povrh toga, djeca žrtve, njihovi roditelji ili skrbnici i zakonski zastupnici, koliko je to moguće i prikladno, trebaju pravovremeno i primjereno biti informirani o:

- (a) razvoju i tijeku predmeta, uključujući uhićenje, pritvor i nadzor okrivljenika i bilo koje promjene u tom statusu, odluke tužiteljstva i relevantni razvoj događaja te ishod predmeta po završetku suđenja;
- (b) mogućnostima naknade štete od počinitelja ili države putem pravosudnog postupka, alternativnih građanskih postupaka ili drugih postupaka.

Dva su aspekta prava na informacije djece žrtava i svjedoka kako je to sadržano u stavcima 19. i 20. Smjernica. Prvi aspekt sasvim je općenit i sastoji se od informiranja djece žrtava i svjedoka o pomoći na koju imaju pravo, načinu na koji je pravni postupak organiziran i o njihovoj ulozi u postupku ako odluče sudjelovati. Prvi aspekt usko je povezan s pravom na dobivanje prikladne pomoći i često predstavlja preduvjet za njegovo ostvarivanje (vidi poglavlje VI. o pravu na učinkovitu pomoć). Drugi aspekt konkretnije je prirode i odnosi se na informacije o konkretnom predmetu u kojemu dijete sudjeluje: pretpostavlja davanje informacije o napretku predmeta, vremenskom rasporedu postupka, o tome što se od djeteta očekuje, o donesenim odlukama, statusu počinitelja kaznenog djela itd.

Važno je istaknuti da informacije djetetu treba pružiti na jeziku koje razumije. Primjer dobre prakse u tom pogledu nalazimo u čl. 9. stavku 2. novozelandskog Zakona o djeci, mladima i njihovim obiteljima iz 1989. (vidi okvir).

Novi Zeland, Zakon o djeci, mladima i njihovih obiteljima iz 1989., čl. 9. (2), "Tumači"

(2) Odredbe članka jesu kako slijedi:

(a) Ako:

- (i) je prvi ili odabrani jezik djeteta ili mlade osobe maorski ili drugi jezik koji nije engleski ili
- (ii) dijete ili mlada osoba nije sposobna razumjeti engleski zbog fizičkog invaliditeta,

djetetu, odnosno mladoj osobi bit će osigurane usluge tumača.

(b) Ako:

- (i) je prvi ili odabrani jezik roditelja ili skrbnika ili druge osobe koja skrbi za dijete ili mladu osobu maorski ili drugi jezik koji nije engleski ili
- (ii) roditelj ili skrbnik ili druga osoba koja skrbi za dijete ili mladu osobu nije sposobna razumjeti engleski zbog fizičkog invaliditeta,

tom roditelju, skrbniku ili drugoj osobi bit će osigurane usluge tumača.

A. Pravo na informacije o dostupnoj pomoći i položaju djeteta žrtve i svjedoka u pravosudnom postupku

Ovaj prvi aspekt prava na informiranje odnosi se na informacije koje bi dijete trebalo dobiti bez obzira na svoju uključenost u pravosudni postupak, a njegova primjena počinje s trenutkom prijave kaznenog djela. Ovaj aspekt također je usko povezan s pravom na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka (vidi poglavlje VIII.). Informiranje djece i njihovih obitelji o rizicima koji proizlaze iz njihova uključivanja u pravosudni postupak i mjerama zaštite koje postoje važno je kako bi na temelju informacija mogli donijeti odluku o uključivanju u postupak ili zatražiti da se poduzmu koraci za osiguravanje zaštite, ili učiniti oboje. Nadalje, trebaju biti propisno informirani o potencijalnim ishodima kaznenog predmeta i o posljedicama uključivanja u isti kako bi imali realna očekivanja. Kada je to relevantno, takva komunikacija treba uključivati i informacije o pravu žrtve na povrat ili naknadu ili oboje.

Pravo žrtava kaznenih djela na informaciju o dostupnoj pomoći, procedurama, mogućim ulogama djeteta u sudskom postupku i potencijalnim ishodima obično se priznaje neovisno o tome jesu li pitanju maloljetnici ili ne. Odredbe prilagođene djeci postoje u Kanadi (Québec)⁴¹, Kostariki⁴² i na Filipinima⁴³.

Učinkovit način pružanja informacija jest dijeljenje brošura ili letaka na lokalnim jezicima u policijskim stanicama, bolnicama, čekaonicama, školama i ostalim javnim službama te internetski i putem službi za socijalnu skrb. U nekim zemljama zakonske odredbe teret prenošenja takvih informacija prenijele su na policijske službenike tijekom uspostave prvog kontakta⁴⁴. Dobar primjer takvog zakonodavstva, koje uključuje obvezu davanja pravovremenih i iscrpnih informacija, nalazimo u zakonodavstvu američke savezne države Alabame, a odnosi se na tijela za izvršavanje zakona (vidi okvir).

Sjedinjene Države (Alabama), Zakonik Alabame 1975., glava 15., čl. 3, odjeljak 15-23-62: Tijela za izvršavanje zakona trebaju žrtvi dati informacije o dostupnom sustavu pomoći, mogućnosti obeštećenja i slično: "Unutar 72 sata, osim ako je žrtva nedostupna ili onesposobljena kaznenim djelom, od prvog kontakta između žrtve prijavljenog kaznenog djela i službe koja ili odgovara na prijavu žrtve odnosno neke druge osobe ili ima obvezu obavljanja istrage kaznenog djela, žrtvi se, na način i u obliku prilagođenom pojedinoj službi, daju informacije:

- (1) o dostupnosti službi za postupanje u hitnim slučajevima ili tijekom krize.
- (2) o dostupnosti naknada za obeštećenje žrtava i naziv, adresa i telefonski broj Komisije države Alabame za naknade žrtvama kaznenih djela.
- (3) ime službenika i telefonski broj službe za izvršavanje zakona s priloženom uputom, kako slijedi: 'Ako unutar 60 dana ne dobijete informacije o uhićenju u Vašem predmetu, možete nazvati broj nadležne službe kako biste provjerili status predmeta.'
- (4) o postupovnim radnjama kaznenog progona.

- (5) o pravima koja prema Ustavu Države Alabame imaju žrtve, kao i načinu kako ta prava ostvariti.
- (6) o dostupnosti povrata i naknade i kriterijima prihvatljivosti koji se na njih odnose, sukladno odredbama članka 15-18-65 et seq. i članka 15-23-1 et seq.
- (7) o preporučenim postupcima ako je žrtva izložena prijetnjama ili zastrašivanju.
- (8) ime i telefonski broj ureda tužitelja za dobivanje dodatnih informacija."

Pravo svjedoka na dobivanje takvog tipa informacija ne smije se zanemariti. Djeca svjedoci, pogotovo u slučaju kaznenih djela kao što je obiteljsko nasilje počinjeno u njihovoj neposrednoj okolini, također mogu trpjeti zbog utjecaja takvih kaznenih djela na njihov svakodnevni život i odnos sa skrbnicima. I njima je potrebna jednaka socijalna i psihološka pomoć kao i žrtvama. Stoga se preporučuje proširivanje odredaba koje se odnose na pružanje pomoći žrtvama na način da obuhvate i djecu svjedoke.

B. Pravo na informacije o statusu predmeta

Pravo na informacije o tijeku predmeta počinje uključivanjem djeteta u pravosudni postupak i nastavlja vrijediti i po završetku sudskog postupka, kada se odnosi na informacije o izvršenju kazne. Dostupnost informacija o tijeku predmeta, uključujući i faze koje prethode suđenju (istragu), odnosno koje ga slijede (izvršenje kazne), ključno je za sudjelovanje djece žrtava u postupku, kao i za njihovo pravo na izražavanje mišljenja i bojazni (vidi marginu).

Većina nacionalnih zakonodavstava sadržava pravo žrtava, uključujući djecu žrtve, da budu informirane o ishodu pravosudnog postupka protiv počinitelja.^{45, 46} Ipak, važno je nadići taj minimalni standard i, kao što je veliki broj država i napravio, informirati žrtve tijekom cijelog postupka, konkretno o:

- (a) optužnici podignutoj protiv okrivljenika, ili, ako to nije učinjeno, o obustavi postupka;^{47, 48}
- (b) tijeku i rezultatima istrage;^{49, 50}
- (c) tijeku predmeta;^{51, 52}
- (d) statusu okrivljenika, uključujući informacije o eventualnom puštanju uz jamčevinu, privremenom ili uvjetnom puštanju na slobodu, bijegu od pravde ili smrti;⁵³
- (e) dostupnim dokazima;^{54, 55}
- (f) njihovoj ulozi u postupku;⁵⁶
- (g) njihovu pravu na izražavanje mišljenja i bojazni u vezi s postupkom;^{57, 58}
- (h) vremenskom rasporedu predmeta;^{59, 60}
- (i) svim odlukama, uključujući i privremene odluke, ili barem onih koje se tiču njihovih interesa;^{61, 62}

Međunarodna praksa

Pravila o postupku i dokazima Međunarodnoga kaznenog suda opsežno prepoznaju pravo žrtava na informacije o svakoj fazi postupka pred Sudom. To pravo vrijedi od pokretanja istrage o nekom slučaju ili situaciji (pravilo 50., točke 1. i 5.). Pravo žrtava na informacije o postupku pred Sudom dodatno je potvrdilo Predraspravno vijeće u smislu informacija o rasporedu saslušanja, donošenju odluka, podnošenju prijedloga, podnesaka i drugih dokumenata vezanih uz predmet (Situacija u Demokratskoj Republici Kongo, Presuda br. ICC-01/04, *Decision on the applications for Participation in the Proceedings of VPRS1, VPRS2, VPRS3, VPRS4, VPRS5 and VPRS6 (PT)*, 17. siječnja 2006., str. 76.).

- (j) dogovoru o priznanju krivnje, ako je postignut;^{63, 64}
- (k) pravu ulaganja pravnih lijekova na odluke i načinima na koji je to moguće učiniti;⁶⁵
- (l) statusu osuđenika i izvršenju njihove kazne, uključujući eventualno puštanje na slobodu, premještaj, bijeg ili smrt.^{66, 67}

Neke države određuju da se takve informacije žrtvama daju samo u slučaju da ih žrtva izričito zatraži, čime se slijedi politika uključivanja (engl. “opt-in”). Ipak, iako takva politika teži zaštititi žrtve od osjećaja napadnutosti zbog primanja neželjenih informacija, može doći do toga da žrtva ne dobije korisne informacije koje bi željela primiti. Jednako poštovanje izbora žrtve da ne prima informacije o postupku može se postići zamjenom politike uključivanja politikom izuzeća (engl. “opt-out”), prema kojoj bi žrtva automatski primala sve važne informacije osim ako izričito zatraži da ih ne dobiva. Dokazi temeljeni na istraživanjima u nekim državama, primjerice u Ujedinjenoj Kraljevini, upućuju na to da se opcija izuzeća pokazala korisnom.

U brojnim zemljama s ograničenim resursima pristup informacijama o predmetu može biti otežan zbog brojnih razloga, primjerice zbog slabije razvijenog pravosuđa, nepismenosti žrtava i nedostatne prometne infrastrukture ili sredstava komunikacije kojima se žrtve služe. U praksi to se može riješiti tako da se osigura da socijalni radnici i ključni članovi zajednice pružaju potporu žrtvama i olakšaju njihovo sudjelovanje u pravosudnom postupku.

Neke države dosežu novu razinu kroz dodatne odredbe kojima se djeci daje pravo da od sudaca dobivaju objašnjenja vezana uz postupak i odluke koje se donose.^{68, 69, 70}

U zemljama gdje žrtve zastupaju odvjetnici (vidi poglavlje VI. o pravu na učinkovitu pomoć) žrtvama bi najprikladnije informacije o postupku trebali davati svi njihovi zastupnici. Međutim, uparivanje informacija koje pružaju odvjetnici s drugim izvorima informacija više pridonosi zaštiti prava žrtve na informacije. Pomoć osobe za podršku najčešće predstavlja najbolju praksu u osiguravanju žrtvi potpunih informacija (vidi poglavlje VIII. o pravu na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka, odjeljak A).

Kakav god bio pravni sustav, određivanje osoba odgovornih za prenošenje informacija žrtvama potreban je korak prema poštovanju prava žrtava na informacije. Podjela odgovornosti trebala bi biti razrađena u detalje, kao u zakonodavstvu Sjedinjenih Američkih Država (vidi okvir).

Zbirka zakona Sjedinjenih Američkih Država, glava 42, poglavlje 112., odjeljak 10607, Usluge koje se pružaju žrtvama, pododjeljak (a) i (c):

(a) Imenovanje odgovornog službenika

Voditelj svakog odjela i svake službe u Sjedinjenim Državama uključene u otkrivanje ili istragu kaznenog djela, odnosno kazneni progon počinitelja određuje, uz navođenje imena, prezimena i naziva radnog mjesta, osobe zadužene za utvrđivanje tko su žrtve

kaznenog djela i provođenje mjera opisanih u pododjeljku (c) ovog odjeljka u svakoj fazi kaznenog postupka.

(c) Opis mjera

(1) Imenovani službenik:

- (A) daje žrtvi informacije o mjestima gdje joj je dostupna hitna medicinska i socijalna pomoć;
- (B) daje žrtvi informacije o restituciji ili drugoj pomoći na koju ima pravo prema ovom ili bilo kojem drugom zakonu, kao i o načinu na koji tu pomoć može dobiti;
- (C) daje žrtvi informacije o javnim i privatnim programima putem kojih je dostupno savjetovanje, liječenje ili bilo koja druga pomoć za žrtve; i
- (D) pomaže žrtvama u uspostavi kontakta s osobama odgovornima za pružanje pomoći opisanima u pododjeljcima (A), (B) i (C).

(3) Tijekom istrage i kaznenog progona za to zadužen službenik žrtvi će u najkraćem mogućem roku dati informacije o:

- (A) tijeku istrage kaznenog djela, u mjeri u kojoj je to prikladno za žrtvu i na način na koji ne utječe na tijek istrage;
- (B) uhićenju osumnjičenika;
- (C) podizanju optužnice protiv osumnjičenika;
- (D) vremenskom rasporedu svakog dijela sudskog postupka kojemu svjedok mora prisustvovati ili kojemu, sukladno odjeljku 10606 (b)(4), ima pravo prisustvovati;
- (E) oslobađanju ili zadržavanju počinitelja kaznenog djela ili osumnjičenika;
- (F) prihvaćanju priznanja krivnje ili odluke o neizjašnjavanju o krivnji te o izricanju presude nakon suđenja; i
- (G) kazni izrečenoj počinitelju kaznenog djela, uključujući datum mogućeg uvjetnog puštanja na slobodu. (...)

(5) Nakon suđenja za to zadužen službenik žrtvi će u najkraćem mogućem roku dati informacije o:

- (A) zakazivanju saslušanja za uvjetno puštanje počinitelja kaznenog djela na slobodu;
- (B) eventualnom bijegu, puštanju na rad, dopustu ili drugom obliku puštanja počinitelja kaznenog djela izvan stalnog nadzora i
- (C) smrti počinitelja kaznenog djela, ako počinitelj umre dok je pod nadzorom.

(8) Za to zadužen službenik žrtvi će dati opće informacije o rehabilitacijskom postupku, uključujući informacije o puštanju na rad, dopustu, kušnji i uvjetima za svaki od navedenih.

Djeca svjedoci također imaju pravo na informacije o postupku, konkretno o rasporedu ispitivanja i o tome što se od njih očekuje (vidi poglavlje VIII. o pravu na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka). Stoga se preporuča proširivanje odredaba koje se odnose na pružanje informacija žrtvama na način da obuhvate i djecu svjedoke.

Provedbena lista br.4: pravo na informacije

Pri provedbi Smjernica o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela i, konkretno, kako bi se ostvarilo pravo djeteta na informacije, sljedeći sudionici trebaju razmotriti:

(a) Suci:

- (i) pružanje djeci žrtvama i svjedocima informacija o pravosudnom postupku, njihovom uključenju u isti i donošenje odluka na način na koji to djeca mogu razumjeti;
- (ii) praćenje provedbe kako bi se utvrdilo dobivaju li djeca žrtve i svjedoci primjerene informacije i potporu odgovornih osoba na način prilagođen djeci i njihovoj dobi i razvojnim sposobnostima.

(b) Policijski službenici:

- (i) otkrivanje i prenošenje važnih informacija o dostupnoj pomoći i pristupu pravosuđu djeci žrtvama i svjedocima ili njihovim pravnim zastupnicima, od prvog kontakta sa službama. Ovo je posebno važno s obzirom na to da često upravo ti službenici prvi uspostavljaju kontakt sa žrtvom ili svjedokom;
- (ii) prenošenje informacija djeci žrtvama i svjedocima na sistematičan način, prilagođen njihovoj dobi i razvojnim sposobnostima.

(c) Odvjetnici:

- (i) u zemljama gdje žrtve zastupa odvjetnik, informiranje djece žrtava i svjedoka ili njihovih pravnih zastupnika o dostupnoj pomoći, pristupu pravosuđu, tijeku postupka, statusu okrivljenika, rasporedu saslušanja, donesenim odlukama i tome sličnom, na način prilagođen djeci, njihovoj dobi i razvojnim sposobnostima.

(d) Zakonodavci/donositelji odluka

- (i) ugrađivanje u zakonodavstvo instrumenata kao što su osoba za pružanje psihološke pomoći i njihovog sudjelovanja u prenošenju informacija djeci žrtvama i svjedocima;

- (ii) pripremanje posebnih komunikacijskih materijala koji sadrže informacije od važnosti za djecu žrtve i svjedoke i njihovu podjelu u policijskim stanicama, bolnicama, čekaonicama, školama, socijalnim službama, javnim uredima i putem interneta;
 - (iii) jasno određivanje informacija koje se daju djeci žrtvama i svjedocima o dostupnoj im pomoći, pristupu pravosuđu, kao i osoba koje su zadužene za davanje takvih informacija.
- (e) Nevladine organizacije:
- (i) pripremanje prikladnih komunikacijskih materijala koje sadrže informacije od važnosti za djecu žrtve i svjedoke i njihovu podjelu u policijskim stanicama, bolnicama, čekaonicama, školama, socijalnim službama, javnim uredima i putem interneta;
 - (ii) praćenje pojedinih slučajeva u koje su uključena djeca kao svjedoci ili žrtve i osiguravanje dostupnosti informacija prilagođenih djeci;
 - (iii) integriranje promicanja pristupa pravosuđu u programske ciljeve i organiziranje senzibiliziranja djece i njihovih zajednica na teme vezane uz razne pravosudne mehanizme.
- (f) Tužitelji: informiranje djece žrtava i svjedoka ili njihovih pravnih zastupnika o dostupnoj pomoći, pristupu pravosuđu, tijeku postupka, statusu počinitelja kaznenog djela, rasporedu saslušanja, donesenim odlukama i tome sličnom, na način prilagođen djeci i njihovoj dobi i razvojnim sposobnostima.
- (g) Osobe za podršku: u zemljama gdje žrtvama pomoć pružaju osobe za stručnu psihološku podršku, informiranje djece žrtava i svjedoka ili njihovih pravnih zastupnika o dostupnoj pomoći, pristupu pravosuđu, tijeku postupka, statusu navodnog počinitelja kaznenog djela, rasporedu saslušanja, donesenim odlukama i tome sličnom, na način prilagođen djeci i njihovoj dobi i razvojnim sposobnostima.
- (h) Nastavnici, istaknuti članovi zajednice, religijski vođe, roditelji: davanje informacija djeci o pravosudnom postupku, o načinu na koji mogu pristupiti pravosuđu u slučaju potrebe, o značaju i posljedicama djetetove odluke da sudjeluje u pravosudnom postupku i o dostupnosti pomoći u eventualnom slučaju viktimizacije.

V. Pravo djeteta da bude saslušano i da izražava svoje mišljenje i brige

Smjernice o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, poglavlje III. "Opća načela" stavak 8. i poglavlje VIII. "Pravo djeteta da bude saslušano i da izražava svoje mišljenje i brige"

8. U skladu s međunarodnim instrumentima, posebice Konvencijom o pravima djeteta, te u skladu s djelovanjem Odbora za prava djeteta, a s ciljem osiguravanja pravde za djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, stručnjaci i druge osobe odgovorne za dobrobit te djece moraju poštovati sljedeća temeljna načela:

(d) *Pravo na sudjelovanje.* Svako dijete, u okvirima nacionalnog procesnog prava, ima pravo na slobodno izražavanje svojih mišljenja, stajališta i vjerovanja, svojim vlastitim riječima, kao i na sudjelovanje u odlukama koje utječu na njegov život, uključujući one donesene tijekom sudskih postupaka. Dijete nadalje ima pravo da se njegovo mišljenje uzme u obzir, u skladu s njegovim sposobnostima, dobi, intelektualnom zrelošću i razvojnim sposobnostima.

21. Stručnjaci trebaju uložiti svaki mogući napor da omoguće djeci žrtvama i svjedocima izražavanje mišljenja i briga vezanih uz njihovo sudjelovanje u pravosudnom postupku, uključujući sljedeće mjere:

(a) traženje mišljenja djeteta žrtve i, u prikladnim slučajevima, svjedoka o stvarima opisanima u stavku 19 i prethodnima;

(b) omogućavanje djeci žrtvama i svjedocima da slobodno i na svoj način izražavaju mišljenje i brige u vezi sa svojim sudjelovanjem u pravosudnom postupku, o pitanjima sigurnosti u odnosu na okrivljenika, o načinu na koji žele dati iskaz i

o svojim osjećajima vezano uz ishod postupka;

(c) uzimanje u obzir mišljenja i briga djeteta te davanje primjerenog objašnjenja djetetu, ukoliko nisu u mogućnosti odgovoriti na njih.

Sudjelovanje je jedno od temeljnih načela Konvencije o pravima djeteta te ujedno i jedan od njezinih najvećih izazova. Načelo potvrđuje da su djeca punopravne osobe koje imaju pravo na izražavanje mišljenja u svim stvarima koje na njih utječu i traži da se to mišljenje sasluša te da mu se da težina sukladno dobi i zrelosti djeteta. Konvencija ima viziju drukčijeg odnosa između djece i odraslih. Roditelji, nastavnici, skrbnici i druge osobe koje su u interakciji s djecom više nemaju samo ulogu hranitelja, zaštitnika ili zagovornika, već postaju i pregovarači i posrednici. Od odraslih se stoga očekuje stvaranje mjesta i poticanje procesa koji služe osnaživanju djece da izražavaju svoje mišljenje, da se njihovo mišljenje traži i da utječu na odluke.⁷¹

Međunarodna praksa

Sustav Međunarodnoga kaznenog suda priznaje i pravo žrtve, bez obzira na njezin status maloljetnika ili punoljetnika, da sudjeluje u svakom stadiju postupka kao i da izražava svoje mišljenje i eventualne bojazni o svakom pitanju koje se tiče njezinih interesa, kao što su: odluka tužitelja o pokretanju istrage, dopustivost predmeta, optužnica, suradnja država, uvjetno puštanje na slobodu, spajanje ili razdvajanje predmeta, priznanje krivnje, izricanje kazne, naknada štete, ublažavanje kazne nakon suđenja itd. Ovo pravo ostvaruje se na osnovi članka 68. stavka 3. Rimskog statuta Međunarodnoga kaznenog suda, koji glasi: "U slučaju kada su kaznenim djelom pogođeni osobni interesi žrtava, Sud će dopustiti da se njihovi pogledi i stajališta iznesu u bilo kojem stadiju postupka ako smatra da je to prikladno te da ne utječe na okrivljenika prava odnosno pravično i nepristrano suđenje. Takve poglede i stajališta mogu iznositi pravni zastupnici navedenih osoba ako to Sud smatra prikladnim, sukladno Pravilima o postupku i dokazima." Odredbu koja se odnosi na osobne interese žrtava kao uvjet za sudjelovanje u postupku pojasnila je sudska praksa, prema kojoj je zajamčeno pravo žrtava na pristup Sudu objašnjeno kao "pozitivna obveza Suda da im omogućiti ostvarenje tog prava na konkretan i djelotvoran način [odnosno] istovremeno i izražavanje mišljenja i briga, kao i njihovo ispitivanje." (Međunarodni kazneni sud, Situacija u Demokratskoj Republici Kongo, br. ICC-01/04, Odluka o Zahtjevu za sudjelovanjem u postupku subjekata VPRS1, VPRS2, VPRS3, VPRS4, VPRS5 i VPRS6 (PT), od 17. siječnja 2006., st. 71 – 72).

Problem djetetova prava ostvarenja na sudjelovanje u svojstvu žrtve ili svjedoka posebno je izražen u kontekstu kaznenopravnog sustava. Sustav kaznenog prava tradicionalno je žrtve i svjedoke općenito, kao i konkretno djecu žrtve i svjedoke, tretirao kao "sredstvo", i to često potrošno, na putu tužiteljstva do uspješne presude. Istraživanja na polju viktimologije, pogotovo otkad su Ujedinjeni narodi 1985. usvojili Deklaraciju o temeljnim načelima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći, istaknuli su potrebu otvaranja mogućnosti za puno sudjelovanje žrtava u kaznenom postupku. Konvencija o

pravima djeteta i priznavanje djece kao nositelja prava podsjećaju da to vrijedi i za djecu.

Pravo da bude saslušano puno je šire od samog davanja iskaza ili sudjelovanja u sudskom postupku kao stranka odnosno svjedok. Ono uključuje pravo na izražavanje, povrh formalnog iskaza o činjenicama slučaja, mišljenja i eventualnih bojazni o tome kakve će biti posljedice kaznenog djela, o načinu na koji se postupak vodi i o djetetovim potrebama i očekivanjima. Ovo pravo usko je vezano i uz druge teme Smjernica, konkretno uz pravo na zaštitu od diskriminacije, pravo na informacije, pravo na učinkovitu pomoć i pravo na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka (vidi okvir).

Sudjelovanje se ostvaruje na nekoliko različitih razina: kroz dobivanje informacija, kroz mogućnost izražavanja mišljenja temeljenog na informacijama, kroz uvažavanje tog mišljenja i kroz ulogu glavnog ili jednog od donositelja odluka. Kako je prije navedeno, članak 12. Konvencije o pravima djeteta potvrđuje djetetovo pravo da sudjeluje u svim stvarima koji na neki način utječu na nj. Ipak, u situacijama kao što je to sudski postupak, o ishodu odlučuju odrasli, ali uz uzimanje u obzir informacija i mišljenja koje dobiju od djeteta. Nadalje, člankom 12. određuje se da se to mišljenje treba uvažavati u skladu s dobi i zrelošću djeteta. Kako je naglašeno u stavku 21. točki (c) Smjernica, time se ne stvara obveza da se zadovolje zahtjevi i očekivanja koje je dijete izrazilo. Pravo djeteta da bude saslušano i da izrazi mišljenja i brige samo podrazumijeva obvezu nadležnih službi i drugih sugovornika da daju djetetu priliku da se izrazi u potpunosti, da ih saslušaju i da primjereno razmotre njihova stajališta.

Ovo pravo također podrazumijeva da se, ako, uz valjani razlog, zahtjevima i očekivanjima djeteta ne može biti udovoljeno, za to djetetu ponudi objašnjenje. Dijete žrtva ili svjedok često ima svoju percepciju važnosti pojedinog aspekta kaznenog djela ili svojeg svjedočenja. Svakom djetetu potrebno je objasniti na njemu blizak način zašto se pojedine odluke donose, zašto se o pojedinim elementima ili činjenicama raspravlja ili ne raspravlja pred sudom te zašto se neka mišljenja ne uzimaju u obzir. Važno je pokazati poštovanje za elemente koje dijete smatra važnima za svoju priču, a koji nisu relevantni kao dokaz.

A. Zastupljenost u nacionalnim zakonodavstvima prava djece žrtava na izražavanje mišljenja i briga tijekom kaznenih postupaka

Kako je objašnjeno u poglavlju III. o pravu na zaštitu od diskriminacije, bez obzira na njihovu dob, djecu treba presumirati sposobnima da izražavaju svoje mišljenje i brige te da svjedoče pred sudom. Ipak, ova presumpcija djetetove sposobnosti da svjedoči nije univerzalno prepoznata pa tako neke države i dalje određuju dobnu granicu ispod koje djeca ne mogu izražavati svoja stajališta ili to mogu samo uz ovlaštenje sudaca. Ponekad sudska praksa pokušava nadići slovo zakona pa priznaje pravo djeteta da se izrazi tijekom postupaka pred sudom.⁷² Ipak, takve presedane treba poduprijeti i promjenama u zakonodavstvu kako bi došlo do konsolidacije prava djeteta na izražavanje i predstavljanje mišljenja tijekom kaznenih postupaka.

Brojne države na generički način priznaju pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje pred domaćim sudovima.^{73, 74, 75, 76, 77} Ipak, opseg i konkretno ostvarenje tog prava treba specificirati jer takvo sudjelovanje ponekad može biti ograničeno samo na predmete građanskog prava ili specifične slučajeve djece u sukobu sa zakonom. Iako je u drugim državama pravo na izražavanje zajamčeno svim žrtvama, bez obzira na njihovu dob, ako se te odredbe ne nadopune uputama prilagođenima djeci, postoji rizik da se zanemare posebna situacija i potrebe djece. Stoga se preporučuje usvajanje propisa koji se izravno odnose na pravo djece žrtava i svjedoka na izražavanje mišljenja i briga tijekom kaznenih postupaka protiv njegovih počinitelja kaznenog djela.

Česta zapreka ostvarivanju prava djeteta na izražavanje mišljenja i briga uvjet je dobivanja prethodne suglasnosti roditelja. Takva zapreka nije u suglasju s punim priznavanjem djetetova prava na izražavanje mišljenja i briga, dapače, može biti iznimno diskriminatorna prema njima u slučajevima kada je roditeljima u interesu izbjegavanje progona navodnog počinitelja kaznenog djela. Puna primjena Smjernica stoga podrazumijeva uklanjanje tog uvjeta iz zakonodavstva država gdje on postoji. Međutim, prisutnost roditelja i dalje se može preporučivati i poticati u slučajevima kada najbolji interes djeteta ne uvjetuje drukčije.

U zemljama običajnog prava žrtve načelno nisu stranke u kaznenim postupcima. To načelo ponekad se ujednačuje s naprednim priznavanjem prava žrtava da ih se sasluša, iako nisu priznate kao stranke u predmeti. Dobre primjere tako razvijenih postupaka običajnog prava nalazimo primjerice u Kanadi (vidi marginu). Druge države običajnog prava drže se načela prema kojem žrtve ne mogu sudjelovati u kaznenom postupku, ali čine iznimku u slučaju djece žrtava kojima je dopušteno izražavati svoje mišljenje i brige.⁷⁸ U Izraelu Zakon o pravima žrtava iz 2001. pruža žrtvama određenih kaznenih djela (kao što je seksualno zlostavljanje ili obiteljsko nasilje), uključujući i djecu, priliku za saslušanje u nekoliko stadija postupka, primjerice prije postizanja dogovora o priznanju krivnje.

Zemlje kontinentalnog prava* smatraju žrtve, pa tako i djecu žrtve, strankom u kaznenom postupku te one imaju pravo nastupiti kao privatne osobe tužitelji u kaznenim predmetima, ali ponekad i pravo pokretanja javnopravnog postupka protiv počinitelja. Opseg njihova sudjelovanja u postupku je također širi.

B. Pitanja o kojima djeca žrtve i svjedoci mogu dati mišljenje i izraziti brige

Zakonodavstva većine država točno određuju opseg sudjelovanja žrtava i svjedoka u postupku i pitanja o kojima se traži njihovo mišljenje. Ti propisi određuju da se, povrh njihova uključivanja u sudski postupak, u obzir uzimaju i

Kanada, Osnovna načela pravde za žrtve zločina iz 2003., načelo 8.:

“Mišljenja, brige i zastupanje žrtava su važan aspekt kaznenog postupka i treba ih se smatrati sukladnima s važećim zakonom, politikama i procedurama.”

*Kontinentalno pravo ili civilno pravo zajednički je naziv za pravne sisteme koji svoj temelj imaju na institucijama nekadašnjega rimskog prava, a čija je glavna karakteristika da svoj izvor imaju u pisanim zakonima i kodifikacijama nauštrb sudske prakse i presedana, na kojima se, s druge strane, zasnivaju pravni sustavi takozvanoga običajnog prava

mišljenja i brige žrtava i svjedoka, uključujući i djecu, u vezi s pojedinim dijelovima postupka kao što su: *a)* izražavanje mišljenja o pokretanju postupka;⁷⁹ *b)* izražavanje mišljenja prije odluke o obustavi postupka ili bilo kojoj drugoj mjeri u korist okrivljenika, kao što je puštanje uz jamčevinu;^{80, 81} *c)* izražavanje mišljenja o mogućnosti ubrzanog postupka, na primjer uz priznanje krivnje;^{82, 83} *d)* traženje i izražavanje mišljenja o mjerama zaštite za sebe i svoju obitelj;^{84, 85} *e)* uključivanje u svojstvu privatnog tužitelja ili kao stranke u građanskom postupku;^{86, 87} *f)* podnošenje podnesaka;⁸⁸ *g)* sudjelovanje u izvođenju dokaza i/ili navođenje dokaza;^{89, 90} *h)* komentiranje istrage i dokaza koje stranke u predmetu navode;^{91, 92} *i)* ispitivanje okrivljenika, svjedoka i vještaka;^{93, 94} *j)* traženje mjera obeštećenja;^{95, 96, 97} *k)* izražavanje mišljenja o dosuđenoj kazni;^{98, 99} *l)* ulaganje žalbe na odluke i presude^{100, 101} i *m)* izražavanje mišljenja o prijevremenom puštanju osuđenika.^{102, 103}

Posebna pažnja posvećuje se dobivanju mišljenja djece žrtava i, u relevantnim slučajevima, njihovih obitelji o utjecaju kaznenog djela. U Sjedinjenim Državama ta mišljenja prikupljaju se u obrascu naslovljenom “Izvešće o utjecaju kaznenog djela na žrtvu” (engl. *Victim Impact Statement*), koji se prilaže uz izvješće koje prije izricanja presude priprema probacijski službenik. Pri sastavljanju dokumenta službenik traži informacije od multidisciplinarnog tima za djecu žrtve zlostavljanja i drugih prikladnih izvora, kao što je primjerice sudski dodijeljen skrbnik djeteta, kako bi utvrdio koliki je utjecaj kazneno djelo imalo na dijete žrtvu i bilo koje drugo dijete koje je na neki način bilo izloženo njegovu utjecaju.¹⁰⁴ Ti dokumenti pružaju sudu uvid u način na koji je kazneno djelo utjecalo na život žrtve. Čitaju se prilikom izricanja presude i mogu poslužiti i za određivanje naknade štete od počinitelje kaznenih djela. Cilj je dokumenta davanje žrtvama prilike da ih se čuje tijekom kaznenog postupka. Verzije dokumenta prilagođene djeci sadržavaju i fotografije raznih izraza lica kako bi mlađe osobe lakše opisale kako se osjećaju. Mlađoj djeci može biti ponuđeno i da svoje osjećaje prema kaznenom djelu, sebi ili okrivljeniku izraze crtežom, dok neke žrtve adolescentske dobi mogu izraziti svoje osjećaje kroz pisanje dnevnika, poeziju ili umjetnost.¹⁰⁵ Izvešća o utjecaju kaznenog djela na žrtvu nalazimo i u zakonodavstvima drugih država.¹⁰⁶ U Ujedinjenoj Kraljevini, kako bi se poštovalo pravo okrivljenika na pravični postupak, izjave se žrtava u kaznenim postupcima mogu uvažiti samo nakon priznanja krivnje ili nakon što sud donese presudu o krivnji.¹⁰⁷ Formaliziranje izjava žrtava o utjecaju kaznenog djela može se smatrati primjerom dobre prakse utoliko što omogućuje žrtvama da iznesu svoje mišljenje sudu na prikladniji, ugodniji i fleksibilniji način no što je to osobno svjedočenje, a ujedno se sprečava umanjivanje ili zanemarivanje utjecaja viktimizacije na život žrtve.

Djecu žrtve i svjedoke također se može pitati za mišljenje o njihovu sudjelovanju u postupku nakon što dobiju prikladne informacije o postupku, potencijalnim rizicima koji proizlaze iz uključivanja u postupak te o dostupnoj pomoći. U Njemačkoj djeca imaju pravo odbiti svjedočiti – o tom pravu moraju dobiti informacije, a mogu odlučiti da ne žele svjedočiti čak i tijekom ročišta kojem prisustvuju.¹⁰⁸

Provedbena lista br. 5: pravo djeteta da bude saslušano i da izražava svoje mišljenje i brige

Pri provedbi Smjernica o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela i, konkretno, kako bi se osiguralo ostvarenje prava djeteta da bude saslušano i da izražava svoje mišljenje i brige, sljedeći sudionici trebaju razmotriti:

- (a) Suci: pažljivo praćenje načina na koji se stranke u predmetu obraćaju djeci žrtvama i paziti na prikladnost jezika koji se koristi;
- (b) Policijski službenici:
 - (i) pažljivo saslušavanje mišljenja, briga i potreba koje djeca žrtve i svjedoci izražavaju tijekom kontakata sa službenicima tijela za izvršavanje zakona i, svaki put kada je to moguće, davanje pozitivnog odgovora, odnosno objašnjenja jezikom koji dijete razumije zašto neka stajališta, zahtjeve i očekivanja nije moguće uvažiti;
 - (ii) edukacija o komunikaciji s djecom treba biti obvezna za sve policijske službenike koji rade s djecom.
- (c) Odvjetnici: u zemljama gdje pomoć djeci žrtvama pružaju odvjetnici, oni moraju utvrditi djetetova stajališta, brige, očekivanja i potrebe, prenijeti ih odgovornim tijelima i objasniti djetetu koja su razumna očekivanja vezano uz njegovo sudjelovanje u pravosudnom postupku;
- (d) Zakonodavci/donositelji odluka:
 - (i) potvrđivanje u zakonodavstvu prava svakog djeteta, bez obzira na njegovu dob, da bez obveze traženja prethodnog odobrenja izrazi svoje mišljenje ili brige u postupcima u kojima sudjeluje u svojstvu žrtve ili svjedoka;
 - (ii) uvođenje prakse sastavljanja izjava žrtava o utjecaju kaznenih djela ili jednakovrijednih procedura kako bi se utvrdila stajališta djeteta i njegove obitelji;
 - (iii) u relevantnim slučajevima, promicanje mehanizama restorativne pravde u kojima djeca žrtve i njihove zajednice mogu izraziti svoje mišljenje i govoriti o proživljenim nedaćama;
 - (iv) u zemljama gdje žrtve ne mogu sudjelovati u kaznenim i građanskim postupcima protiv počinitelj kaznenog djela treba voditi brigu o tome da se mišljenja i brige djece žrtava zabilježe i primjereno razmotre;
 - (v) edukacija o komunikaciji s djecom treba biti obvezna za sve grupe stručnjaka koje rade s djecom u pravosudnom postupku.
- (e) Nevladine organizacije i udruge u zajednici:

- (i) promicanje aktivnosti koje djeci pružaju priliku da izraze svoje mišljenje o pravosudnom postupku i koje olakšavaju sudjelovanje djece u pravosudnom postupku;
 - (ii) informiranje djece i njihovih zajednica o njihovom pravu na izražavanje mišljenja tijekom pravosudnog postupka.
- (f) Tužitelji:
- (i) uvođenje prakse pribavljanja i iznošenja izvješća o utjecaju kaznenih djela na žrtve ili jednakovrijednih procedura kako bi se saslušala stajališta djeteta i njegove obitelji;
 - (ii) u relevantnim slučajevima, promicanje i sudjelovanje u djelovanju mehanizama restorativne pravde u kojima djeca žrtve i njihove zajednice mogu izraziti svoje mišljenje i govoriti o proživljenim nedaćama.

VI. Pravo na učinkovitu pomoć

Smjernice o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, poglavlje III. "Opća načela" stavak 8. i poglavlje IX. "Pravo na učinkovitu pomoć" stavci 22. do 24.

8. U skladu s međunarodnim instrumentima, posebice Konvencijom o pravima djeteta, te u skladu s djelovanjem Odbora za prava djeteta, a s ciljem osiguravanja pravde za djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, stručnjaci i druge osobe odgovorne za dobrobit te djece moraju poštovati sljedeća temeljna načela: ...

(c) Najbolji interes djeteta...

(ii) *Skladan razvoj.* Svako dijete ima pravo na priliku za skladan razvoj i standard života prikladan za fizički, mentalni, duševni i moralni rast. U slučaju kada je dijete bilo izloženo traumi, potrebno je poduzeti sve korake kako bi mu se omogućio zdrav razvoj. ...

22. Djeci žrtvama i svjedocima i, u primjerenim okolnostima, članovima njihovih obitelji treba biti dostupna pomoć stručnjaka, koji su za to prikladno osposobljeni, u skladu s odredbama stavaka 40. do 42. Ta pomoć može uključivati razne mjere pomoći i potpore kao što su: financijska, pravna pomoć, savjetovanje, potpora zdravstvenih, socijalnih i obrazovnih službi, pomoć pri fizičkom i psihološkom oporavku i razne druge mjere važne za djetetovu reintegraciju. Sve mjere pomoći trebaju zadovoljavati potrebe djeteta i omogućiti mu učinkovito sudjelovanje u svim fazama pravosudnog postupka.

23. Pri pružanju pomoći djeci žrtvama i svjedocima stručnjaci posebno trebaju voditi računa o koordinaciji aktivnosti kako dijete ne bi bilo pretjerano izloženo intervencijama.

24. Djeca žrtve i svjedoci pomoć trebaju dobivati od osoba za podršku, kao što su stručnjaci za djecu žrtve ili svjedoke, od početnog izvješća pa sve dok takva pomoć više nije potrebna.

25. Stručnjaci trebaju razvijati i provoditi mjere koje olakšavaju djeci svjedočenje i davanje iskaza, te poboljšavaju komunikaciju i razumijevanje u predraspravnoj fazi i tijekom suđenja. Te mjere, primjerice, mogu biti:

- (a) stručnjaci za djecu žrtve i svjedoke koji se brinu da djetetove potrebe budu uzete u obzir;
- (b) osobe za podršku, uključujući stručnjake i prikladne članove obitelji za pratnju djetetu tijekom davanja iskaza;
- (c) u prikladnim slučajevima, imenovanje skrbnika koji štiti djetetove pravne interese.

Viktimizacija štetno utječe na odrasle. Kada su u pitanju djeca, može imati dalekosežne posljedice na njihov psihološki razvoj, odnos sa skrbnicima, braćom i vršnjacima, sposobnost učenja i tako dalje. Obiteljsko nasilje ili seksualno zlostavljanje može imati dugoročan učinak na razvoj djeteta koje mu je izloženo ili mu svjedoči. Zlostavljanje djeci može uništiti djetinjstvo, a često onemogućuje i njihov normalan život u odrasloj dobi. Posljedice kao što su trauma, uništeni međuljudski odnosi i nedostatak povjerenja mogu biti uzrokom ozbiljnih patnji. Djeca koja su izložena teškom zlostavljanju često postaju žrtve zlostavljanja i izrabljivanja i u kasnijim životnim razdobljima.

Kako bi se takve posljedice spriječile ili ublažile što je više moguće te kako bi se štitio skladan razvoj djeteta, prikladnu pomoć djeci žrtvama i svjedocima treba pružiti u što kraćem roku nakon kaznenog djela. Ako se radi o djetetu koje je doživjelo traumu ili osjeća tjeskobu, treba uložiti sve moguće napore za zdrav razvoj tog djeteta. Ovisno o pojedinačnim potrebama djeteta, ta pomoć može se sastojati od pružanja financijske ili pravne potpore, savjetovanja, zdravstvenih, socijalnih i obrazovnih usluga, potpore fizičkom i psihološkom oporavku i drugih mjera koje pridonose djetetovoj rehabilitaciji i reintegraciji. Pomoć koja se djetetu pruža može imati različite oblike, ovisno o kontekstu kulture u kojoj dijete živi. Dok je u razvijenim društvima uobičajeno pružanje potpore posredstvom javnih službi, u brojnim je zemljama u razvoju prikladnija i prihvaćenija potpora obitelji i zajednice te drugi oblici društvene potpore. U brojnim zemljama službe specijalizirane za rad sa žrtvama, uključujući i djecu žrtve, jednostavno ne postoje. U takvim sredinama psihosocijalnu pomoć mogu ponuditi udruge u zajednici i nevladine organizacije te nastavnici ili drugi članovi zajednice koji djeci pružaju podršku ili ih obrazuju. Potporu treba pružati tijekom cijeloga pravosudnog postupka ne bi li se izbjegla sekundarna viktimizacija djece i reaktivacija potresnog iskustva, a s njom treba nastaviti i nakon završetka postupka koliko god dugo je djetetu potrebna.

Provedba prava djece žrtava i svjedoka na pomoć podrazumijeva i općenite mjere potpore koje osiguravaju skladan razvoj djeteta, kao i pojedinačne mjere koje se odnose na sudjelovanje djece u pravosudnom postupku.

A. Potpora skladnom razvoju djeteta

Nacionalno zakonodavstvo često sadržava odredbe, makar i generičke, prema kojima žrtve kaznenih djela, bez obzira na svoju dob i oblik kriminaliteta kojem

su bili izloženi, imaju pravo primiti pomoć u obliku zdravstvene, psihološke ili socijalne potpore.^{109, 110} Takva potpora, međutim, uglavnom ovisi o dostupnosti prikladnih i osobito financijskih mjera.¹¹¹ Takav učinak može se postići i kroz pravo na potporu u generičkim propisima o zaštiti dječjih prava, bez obzira na to je li dijete bilo žrtva ili svjedok kaznenog djela. Ipak, pružanje učinkovite pomoći djeci žrtvama i svjedocima traži razrađeniju regulativu i uspostavu konkretnih programa potpore.

Postoje brojni primjeri nacionalnih zakonodavstava koja sadržavaju odredbe o pružanju neophodne pomoći žrtvama, uključujući i djecu žrtve kaznenih djela, što obično podrazumijeva medicinske, psihološke i socijalne aspekte. Novčana pomoć rijetko se pruža direktno, pogotovo za žrtve oružanih sukoba i unutarnjih nemira.^{112, 113} Dobar primjer zakonodavstva koje sadržava odredbe o pružanju pomoći žrtvama i određuje tužiteljstvo za tijelo nadležno za koordinaciju pomoći nalazimo u Meksiku (vidi okvir). U zakonodavstvu nekih država pomoć nije uvijek ograničena samo na žrtve, već je mogu koristiti i svjedoci.^{114, 115}

Meksiko, Zakon o brizi i skrbi za žrtve zločina u federalnim distriktima iz 2003.:

Članak 3. – Državno odvjetništvo tijelo je odgovorno, putem Ureda Zamjenika državnog odvjetnika, osigurati da svaka žrtva u predmetu pred sudom Saveznog distrikta po potrebi primi pravnu pomoć, zdravstvenu i psihološku njegu i ima pristup socijalnom savjetovanju.

Članak 11. – Svaka žrtva, tijekom bilo koje faze postupka, ima pravo:

V. primiti besplatne pravne savjete u vezi s svojom optužbom ili pritužbom od Ureda Zamjenika državnog odvjetnika te dobiti pomoć prevoditelja ako se radi o pripadniku/ci etničke ili urođeničke grupe, ako ne govori ili ne razumije dobro španjolski jezik ili ima teškoće u razvoju koje joj umanjuju sposobnost sluha ili govora...;

X. primiti hitnu medicinsku ili psihološku njegu ako je potrebna...;

XII. dobiti psihološku pomoć kada je to potrebno te, ako se radi o kaznenim djelima protiv normalnog psihoseksualnog razvoja i slobode, primiti takvu pomoć od osobe istoga spola...;

XVI. tijekom postupka imati pratnju roditelja, nastavnika ili skrbnika ili, ako nisu dostupni, sudski dodijeljenog psihologa, kada se radi o maloljetnoj ili hendikepiranoj žrtvi koja je pozvana da se pojavi pred Tužiteljstvom...;

Za pružanje ovakve pomoći osmišljeni su razni programi provedbe. Brojne države obvezu pružanja prikladne pomoći prebacile su na tužiteljstvo.^{116, 117, 118}

Kako bi pomoć pružile što ranije, neke države osnovale su unutar policijskih stanica posebne jedinice za zaštitu djece, kojima djeca žrtve mogu biti upućene odmah po otkrivanju kaznenog djela.^{119, 120} U nekoliko država uspostavljene su službe za pomoć žrtvama radi centralizacije pružanja pomoći i koordinacije aktivnosti različitih dionika uključenih u proces. Takve službe mogu djelovati u

vladinom ili nevladinom sektoru. U Alžiru je tako otvoreno 67 regionalnih savjetodavnih centara u područjima pogođenima terorističkim aktivnostima radi pružanja pomoći djeci žrtvama terorističkog nasilja u obliku medicinske njege, psihološkog savjetovanja i socijalne reintegracije; tri nacionalna centra otvorena su za brigu o djeci koja su ostala bez roditelja. U Etiopiji jedinice za zaštitu djece uspostavljene su u policijskim stanicama u Adis Abebi, koje služe kao središnje mjesto u kojima pomoć pruža nevladina organizacija Afrička mreža za prevenciju i zaštitu djece od zlostavljanja i zanemarivanja (African Network for the Prevention and Protection against Child Abuse and Neglect). Jedna od učinkovitih metoda da se osigura pružanje pomoći u što kraćem roku moglo bi biti određivanje policijskih službenika odgovorima za upućivanje žrtava, uz njihovu privolu, dostupnim službama za potporu žrtvama. Dobra praksa je i određivanje policijskih službenika odgovornima za prosljeđivanje identiteta žrtve, uz njihovu privolu, službama za potporu. Takav sustav uspješno se provodi u nekim zemljama, uključujući Švicarsku (vidi marginu).

U nekim državama uspostavljeni su inovativni programi pomoći: u Latviji, primjerice, osnovane su posebne institucije ili odjeli u općim medicinskim institucijama za pružanje zdravstvene njege i rehabilitaciju djece žrtava nasilja i liječenje spolno prenosivih bolesti. Troškove obvezne psihološke obrade pokriva država uz naplatu od počinitelja kaznenog djela putem subrogacijskog postupka (vidi okvir).

Latvija, Zakon o zaštiti prava djeteta iz 2003., odjeljak 52. Djeca žrtve nasilja ili drugih nezakonitih radnji:

- (1) Za potrebe zdravstvene njege i rehabilitacije djeteta koje je pretrpjelo nasilje osnovat će se posebne institucije ili odjeli u općim zdravstvenim institucijama, uz financijsku alokaciju za te potrebe u Državnom proračunu. Troškove medicinskog liječenja i rehabilitacije pokrit će država uz naplatu od počinitelja kaznenog djela putem subrogacijskog postupka.
- (2) Posebno medicinsko liječenje bit će pruženo djetetu koje oboli od spolno prenosive bolesti. Odrasle osobe krive za uzrokovanje bolesti djeteta smatrat će se odgovornima kako je propisano zakonom te će se trošak medicinskog liječenja naplatiti od njih.
- (3) Dijete koje je bilo žrtvom nasilja (nezakonitog čina) ne smije:
 - 1) biti ostavljeno nasamo, osim u slučaju kada ono to samo želi, a takav izbor prihvatljivim smatra i stručna osoba – psiholog koji je posebno osposobljen za rad s djecom žrtvama nasilja;
 - 2) biti bez psihološke ili drugog oblika skrbi;
 - 3) biti suočeno s mogućim počiniteljem nasilja (nezakonitog čina) prije nego je dijete dovoljno pripremljeno za takvo suočavanje ili
 - 4) biti predmetom korištenja bilo koje mjere prisile u pokušaju dobivanja informacija ili u bilo koju drugu svrhu.
- (4) Djetetu koje doživi nasilje (nezakoniti čin) u vlastitoj obitelji ili koje je u stvarnoj opasnosti od nasilja bit će osigurana izvanobiteljska skrb ako nije moguće izolirati počinitelja kaznenog djela od djeteta.

Švicarska, Federalni zakon o pružanju pomoći žrtvama kaznenih djela, br. RS 312.5, 1991., članak 6. "Obveze policijskih i istražnih službi":

- (1) policija žrtvi, tijekom prvog saslušanja, daje informacije o postojanju savjetodavnih centara;
- (2) policija dostavlja ime i adresu žrtve savjetodavnom centru uz prethodno obavještanje žrtve o pravu da odbije dati privolu na takvo otkrivanje podataka.

U Ujedinjenoj Kraljevini procjenu potreba svih žrtava i svjedoka provode Jedinice za brigu o žrtvama – procjene pokazuju koju vrstu pomoći žrtve i svjedoci trebaju i nude organizacije koje takav oblik pomoći pružaju (Krunsko državno odvjetništvo, (Ujedinjena Kraljevina, Krunsko tužiteljstvo, Povelja o pravima djece, 2005., odjeljak 3.14.) Krunsko državno odvjetništvo razvilo je i detaljno razrađene postupke za pružanje zdravstvene i psihološke potpore djeci.¹²¹

B. Pružanje potpore djeci žrtvama i svjedocima tijekom njihova sudjelovanja u pravosudnom postupku

Prilagođenim mjerama koje uzimaju u obzir razvojne sposobnosti djeteta, kao što je dodjela osobe za podršku, detaljnije se bavi poglavlje VIII. o pravu na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka. Međutim, pravo djece žrtava i svjedoka na učinkovitu pomoć premašuje samo prisutnost takve osobe. Ono može podrazumijevati i imenovanje zakonskog skrbnika, kako je navedeno u stavku 25. točki (c) Smjernica, kao zamjenu za redovne skrbnike (roditelje) djeteta ako je to u njegovu najboljem interesu.^{122, 123} Točna definicija, funkcija i način imenovanja zakonskog skrbnika razlikuju se u različitim sustavima, ali u srži se pod tim pojmom podrazumijeva određivanje odrasle osobe ili organizacije koja brine da je najbolji interes djeteta u potpunosti zastupljen.¹²⁴

Nacrt Smjernica Ujedinjenih naroda za odgovarajuću primjenu i uvjete alternativne skrbi za djecu* određuju:

Države trebaju raspolagati mehanizmom za određivanje osobe kojoj je dano zakonsko pravo i odgovornost da donosi svakodnevne odluke u najboljem interesu djeteta, uz dogovor s njim, u situacijama kada su djetetovi roditelji odsutni ili nisu sposobni donositi takve odluke.

...

Uloga i pojedinačne obveze imenovane osobe trebaju uključivati:

- (a) brigu da dijete ima prikladnu njegu, smještaj, zdravstvenu njegu, psihosocijalnu potporu, pomoć u jeziku i obrazovanju.
- (b) brigu da dijete, ako je potrebno, ima pristup pravnom i drugim oblicima zastupanja, da se saslušaju mišljenja djeteta kako bi tijela koja donose odluke ta stajališta uzela u obzir te da dijete dobiva prikladno savjetovanje i informacije o svojim pravima.
- (c) doprinos iznalaženju stabilnog rješenja u najboljem interesu djeteta.
- (d) povezivanje djeteta s raznim organizacijama koje mu mogu pružiti mjere pomoći.
- (e) pomoć djetetu u pronalaženju članova obitelji.
- (f) brigu da se eventualna repatrijacija ili ponovno ujedinjenje obitelji izvrši u najboljem interesu djeteta.

(g) pomoć djetetu da održava vezu sa svojom obitelji, ako je potrebno.

* Nacrt Smjernica Ujedinjenih naroda za odgovarajuću primjenu i uvjete alternativne skrbi za djecu (www.crin.org/docs/Draft_UN_guidelines.pdf).

Pomoć djeci žrtvama i svjedocima tijekom pravosudnog postupka treba uključivati i pristup pravnoj pomoći. Budući da u zemljama običajnog prava žrtve nisu stranke u predmetima, obično im se ne pruža pravna pomoć. Zbog tog razloga zemlje koje poštuju pravo na pravnu pomoć, uz poneku uočljivu iznimku, uglavnom pripadaju svijetu kontinentalnog prava. Većina zemalja kontinentalnog prava priznaje pravo djeteta žrtve na pravnu pomoć.^{125, 126, 127} Za korisnike pomoći koji ne mogu platiti pravno savjetovanje ta je pomoć besplatna.^{128, 129, 130} Neke države iznašle su kreativna rješenja ne bi li si umanjile troškove pravne pomoći: primjerice, u Kolumbiji žrtve koje ne mogu platiti odvjetnika mogu tražiti pomoć drugih pravnih stručnjaka ili studenata prava, a ako se radi o slučaju s više žrtava, broj pravnika koji ih zastupaju može biti ograničen na dva.

Nekoliko zemalja običajnog prava iznimno priznaju pravo djeteta žrtve na pravnu pomoć u pravosudnim postupcima. Pod takvim okolnostima država sudjeluje u troškovima.¹³¹ Proširivanje opsega primjene ove iznimke koja se tiče djece žrtava na sve zemlje običajnog prava uvelike bi pridonijela njihovoj zaštiti tijekom sudjelovanja u pravosudnom postupku.

Djeca žrtve ili svjedoci kojima je potrebna pravna pomoć mogu dobiti i besplatnu pomoć tumača tijekom sudjelovanja u postupku.^{132, 133} Kako bi se omogućilo sudjelovanje djece u pravosudnom postupku, treba planirati i druge mjere pomoći, uzimajući u obzir njihovu dob, stupanj zrelosti i pojedinačne posebne potrebe, koje mogu uključivati, ali nisu ograničene na: teškoće u razvoju, etnicitet, siromaštvo ili rizik od reviktimizacije ili neku njihovu kombinaciju.

Kolumbija, Zakon o kaznenom postupku, Zakon br. 906 iz 2004., članak 137. Sudjelovanje žrtava u kaznenom postupku: "Kao jamstvo prava na istinu, pravdu i obeštećenje, žrtve kaznenog djela imaju pravo na sudjelovanje u svim fazama kaznenog postupka, u skladu s pravilima kako slijedi: (...)

3. Žrtve nemaju obvezu biti zastupane po odvjetniku kako bi ostvarile svoja prava; ipak, prilikom predraspravnog saslušanja i nadalje, kako bi mogle sudjelovati u postupku, moraju imati pratnju pravnog stručnjaka ili vježbenika pravne struke s propisno odobrenoga pravnog fakulteta.

Izvorni tekst Zakona br. 906 iz 2004.:

4. < STAVAK ZA KOJI NE POSTOJI OBVEZA IZVRŠENJA > U slučaju gdje postoji više od jedne žrtve, tužitelj tijekom istrage od žrtava traži određivanje najviše dvaju pravnih stručnjaka koji će ih zastupati. Ako nije moguće postići dogovor po tom pitanju, tužitelj određuje osobu koju on smatra najprikladnijom i najsposobnijom.

5. Ako žrtva ne raspolaže dovoljnim sredstvima za plaćanje pravnog stručnjaka za sudjelovanje u postupku, na zahtjev i uz kratku provjeru potrebe, Ured Državnog odvjetnika Kolumbije određuje odvjetnika po službenoj dužnosti. (...)

Naposlijetku, kazneni postupak u nekim zemljama kontinentalnog prava pruža mogućnost udrugama za zaštitu prava žrtava da pružaju pomoć i zastupaju žrtve u postupcima pod određenim uvjetima: takva mogućost postoji u vezi s određenim kaznenim djelima u Kambodži (vidi okvir), Francuskoj i Venezueli (Bolivarijanskoj Republici) i može biti učinkovit instrument za pružanje pomoći žrtvama za pristup pravdi.

Kambodža, Nacrt zakona o kaznenom postupku iz 2006., članak L.131-5, Udruženja za borbu protiv svih oblika seksualnog nasilja, nasilja u obitelji ili nasilja nad djecom:

Svakoj udruzi koja je unutar tri godine prije počinjenja kaznenog djela izvršila važeću prijavu svrhe svojeg djelovanja na polju borbe protiv seksualnog nasilja ili obiteljskog nasilja ili nasilja nad djecom priznaje se pravo da bude tužitelju građanskoj parnici u slučaju sljedećih kaznenih djela:

- namjerna ugroza života;
- zlostavljanje osobe ili
- seksualno zlostavljanje.

Provedbena lista br. 6: pravo na učinkovitu pomoć

Pri provedbi Smjernica o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela i, konkretno, kako bi se osiguralo ostvarenje prava djeteta na učinkovitu pomoć, sljedeći sudionici trebaju razmotriti:

(a) suci:

- (i) ukoliko je to potrebno, dodjeljivanje skrbnika djetetu ili određivanje drugih mjera pomoći;
- (ii) u zemljama gdje takva institucija postoji, određivanje osobe za podršku, ukoliko to policijski službenici nisu zatražili (vidi poglavlje VIII za više informacija o ulozi i svrsi osobe za podršku).

(b) policijski službenici:

- (i) brinuti se da su informacije o pomoći koja se pruža djeci žrtvama i svjedocima dostupne u policijskim stanicama;
- (ii) neposredno nakon prvog kontakta s policijskim službenicima, upućivanje djece žrtava i svjedoka, ukoliko pristaju na to, službama za pružanje podrške;
- (iii) u zemljama gdje takva institucija postoji, podnošenje zahtjeva za određivanje osobe za podršku (vidi poglavlje VIII za više informacija o ulozi i svrsi osobe za podršku).

(c) Odvjetnici: u zemljama gdje žrtve imaju pravo na pomoć odvjetnika, informiranje žrtava o dostupnosti službi za pružanje podrške i povezivanje s tim službama i nadležnim tijelima kako bi žrtve kaznenih djela imale najbolji mogući pristup pomoći;

(d) Zakonodavci/donositelji odluka:

- (i) ugrađivanje u zakonodavstvo pravo djece žrtava i svjedoka na dobivanje prikladne pomoći, uključujući, prema potrebi, medicinsku, psihološku, socijalnu i drugu pomoć, u najkraćem mogućem roku po otkriću kaznenog djela i definiranje načina ostvarenja tog prava. Primjerice, policija ili tužiteljstvo može biti nadležno za koordinaciju pomoći, koju mogu pružati službe iz vladinog ili nevladinog sektora;
- (ii) pružanje ili promicanje službi koje pružaju pomoć i podršku djeci žrtvama;
- (iii) promicanje osnivanja nevladinih službi u zajednici, koje poštuju povjerljivost i ne uzrokuju stigmatizaciju žrtava koje koriste njihovu pomoć;
- (iv) pružanje pravne pomoći kroz dodjeljivanje i pružanje pomoći pravnih stručnjaka djeci žrtvama koje sudjeluju u pravosudnom postupku (kada za to postoji potreba, pravnog stručnjaka treba imenovati sud, a žrtvi pružiti usluge besplatno);
- (v) širenje aktivnosti udruga za zaštitu prava žrtava time što im se, primjerice, dopušta zastupanje djece žrtava u pravosudnom postupku;
- (vi) potporu inicijativama koje jačaju ulogu skrbnika u pružanju podrške djeci žrtava i djeci koja sudjeluju u pravosudnom postupku, na primjer, kroz promicanje informacija o važnosti potpore obitelji i zajednice.

(e) Nevladine organizacije i udruge u zajednici:

- (i) potporu državama u pružanju prikladne pomoći djeci žrtvama i svjedocima kroz, primjerice, uspostavu centara za zaštitu djece uz blisku suradnju s policijom i tužiteljstvom;
- (ii) promicanje mehanizama zaštite i potpore na razini zajednice koji mogu biti od koristi djeci koja sudjeluju u pravosudnim postupcima;
- (iii) potporu aktivnostima koje jačaju ulogu skrbnika u pružanju podrške djeci žrtava.

(f) Tužitelji:

- (i) upućivanje djece žrtava i svjedoka postojećim službama za pružanje podrške, u slučaju da to već nisu učinili policijski službenici;

- (ii) praćenje dostupnosti službi za pružanje podrške djeci žrtvama i svjedocima i, ukoliko je potrebno, poduzimanje mjera kojima se osigurava da dobiju prikladnu pomoć;
- (iii) ukoliko je to potrebno, podnošenje zahtjeva da se djetetu dodijeli skrbnik ili odrede druge mjere pomoći.

VII. Pravo na privatnost

Smjernice o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, poglavlje X. "Pravo na privatnost"

26. Zaštita privatnosti djece žrtava i svjedoka treba biti od primarne važnosti.
27. Informacije o sudjelovanju djeteta u pravosudnom procesu trebaju biti zaštićene. To se može postići održavanjem povjerljivosti postupka i ograničavanjem otkrivanja podataka koji mogu dovesti do prepoznavanja djeteta žrtve ili svjedoka u pravosudnom postupku.
28. Treba poduzimati mjere koje štite djecu od nepotrebnog izlaganja javnosti, primjerice, isključenjem medija i javnosti iz sudnice tijekom svjedočenja djeteta, ukoliko je to dopušteno nacionalnim zakonom.

Otkrivanje informacija o djetetu žrtvi ili svjedoku, pogotovo u medijima, može imati dramatičan učinak na dijete. Kao prvo, ono može ugroziti djetetovu sigurnost (vidi poglavlje IX. o pravu na sigurnost). Nadalje, može prouzročiti sramoćenje i poniženje djeteta, pokolebati ga u pričanju o događaju te uzrokovati ozbiljnu emocionalnu štetu. Otkrivanje informacija o djetetu žrtvi ili svjedoku može naštetiti djetetovu odnosu s obitelji, vršnjacima i zajednicom, pogotovo u slučajevima seksualnog zlostavljanja. U nekim slučajevima to može dovesti i do stigmatizacije u zajednici te time pogoršati sekundarnu viktimizaciju djeteta. Članak 8. točka (e) Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji određuje provedbu prikladnih mjera za zaštitu privatnosti i identiteta djece žrtava i sprečavanje neprikladnog širenja informacija.

Međunarodna praksa

Rimski statut Međunarodnoga kaznenog suda u članku 57. stavku 3. točki (c) i članku 68. stavku 1. izričito poziva na zaštitu privatnosti svjedoka i žrtava. Sudska praksa Međunarodnoga kaznenog suda prepoznaje pravo žrtava i svjedoka na privatnost kao interes koji je u sukobu sa i kojeg treba uravnotežiti s pravom okrivljenik na javno suđenje.*

* Situacija u Demokratskoj Republici Kongo, br. ICC-01/04, presuda u predmetu Tužitelj protiv Thomasa Lubanga Dyiloa, br. predmeta 01/04-01/06, *Decision Establishing General Principles Governing Applications to Restrict Disclosure Pursuant to Rule 81 (2) and (4) of the Statute (PT)*, od 19. svibnja 2006., članak 32.

Pravo žrtava na privatnost prepoznato je kao opće pravilo. I djeca žrtve imaju to pravo, što je ponekad ugrađeno u ustave država.^{134, 135} Smjernice govore o dva temeljna načina zaštite prava djece žrtava i svjedoka na privatnost: prvo, kroz ograničavanje otkrivanja informacija o djeci žrtvama i svjedocima te drugo, ograničavanjem pristupa sudnici široj javnosti ili osobama koje nisu neophodne za postupak.

A. Ograničavanje otkrivanja podataka

Prva mjera zaštite privatnosti djece žrtava i svjedoka kojima se bavi stavak 27. Smjernica jest ograničavanje otkrivanja podataka koje mogu dovesti do prepoznavanja djeteta koje je žrtva ili svjedok u pravosudnom procesu. U nekoliko država odgovornost je sudskih vlasti da zajamče povjerljivost informacija koje se tiču identiteta i boravišta djeteta.^{136, 137, 138} Ovo pravilo primjenjuje se kako na djecu žrtve i svjedoke, tako i na djecu u sukobu sa zakonom. Dapače, povjerljivost bi se trebala osigurati svim žrtvama bez obzira na njihovu dob ili vezu s određenim oblicima kriminaliteta kao što su seksualni delikti. Ograničavanje otkrivanja podataka štiti uključene osobe bez obzira na način eventualnog otkrivanja, bio on usmeni, pisani ili audio-vizualni. Primjer nacionalnog propisa koji jamči povjerljivost podataka koji se tiču djece žrtava i svjedoka nalazimo u federalnom zakonu Sjedinjenih Država o pravima djece žrtava i svjedoka (vidi okvir).

Zbirka zakona Sjedinjenih Američkih Država, naslov 18. poglavlje 223. odjeljak 3509. "Prava djece žrtava i djece svjedoka" pododjeljak (d) Zaštita privatnosti:

(1) Povjerljivost podataka:

A) Osoba u svojstvu opisanom u podstavku (B), a vezano za kazneni postupak:

- (i) sve će dokumente koji otkrivaju ime ili bilo koji drugi podatak vezano uz dijete čuvati na sigurnom mjestu, kojemu nema pristup nitko tko nema razloga znati sadržaj tih dokumenata i
- (ii) dokumente opisane u točki (i) ili u njima sadržane informacije o djetetu otkrit će samo onim osobama koje, s obzirom na svoje sudjelovanje u postupku, imaju razloga znati te podatke.

(B) Podstavak (A) primjenjuje se:

- (i) na sve zaposlenike Vlade povezane sa slučajem, uključujući zaposlenike Ministarstva pravosuđa, bilo koje službe za izvršenje zakona uključene u slučaj i bilo koje osobe koje je Vlada zaposlila radi pružanja pomoći u postupku;
- (ii) na zaposlenike Suda;
- (iii) na okrivljenika i njegove zaposlenike, uključujući njegova pravnog zastupnika i osobe koje je okrivljenik ili njegov pravni zastupnik zaposlio radi pružanja pomoći u postupku i
- (iv) na članove porote.

(2) Pohrana pod pečatom. – Svi dokumenti koje treba podnijeti sudu, a otkrivaju ime ili drugi podatak koji se tiče djeteta, pohranjuju se zapečaćeni bez potrebe ishoda sudskog naloga. Osoba koja podnosi dokumente sudskom pisaru dostavlja:

(A) cjelokupan dokument na čuvanje i

(B) dokument sa zacrtnjenim dijelovima koji otkrivaju ime ili druge informacije o djetetu, za pohranu u javnom arhivu.

(4) Otkrivanje podataka. – Ovaj članak ne zabranjuje otkrivanje imena ili drugih podataka o djetetu okrivljeniku, njegovu pravnom zastupniku, multidisciplinarnom timu za zlostavljanu djecu, sudski dodijeljenom skrbniku ili odrasloj osobi u pratnji, ili bilo kojoj drugoj osobi, ako sud utvrdi da je takvo otkrivanje podataka potrebno za djetetovu dobrobit i blagostanje.

Sprečavanje širenja informacija o djetetu u javnosti u brojnim državama dodatno je zajamčeno odredbama koje zabranjuju objavu takvih informacija u medijima. To uključuje i zabranu prikazivanja slika ili fotografija djeteta u medijima do te mjere da je, čak i kada informacija dospije u javnost unatoč ograničavanju otkrivanja, medijima zabranjeno koristiti je. Takva zabrana obično je automatska.^{139, 140, 141, 142, 143} Ponekad može biti i rezultat posebnoga sudskog naloga s jednakim učinkom,¹⁴⁴ uslijed kojeg je sudac obavezan zabraniti objavljivanje bilo koje informacije koja može poslužiti za prepoznavanje žrtve ili svjedoka mlađih od 18 godina u predmetima koji uključuju navedena seksualna kaznena djela i kaznena djela nasilja. Prva opcija, automatska zabrana, pruža veću zaštitu. U nekoliko država objava zaštićenih informacija u medijima kazneno je djelo.^{145, 146}

B. Ograničavanje pristupa

Ograničavanje pristupa sudnici tijekom postupaka u kojima sudjeluju djeca žrtve ili svjedoci druga je mjera zaštite privatnosti, koja se navodi u stavku 28. Smjernica. Ograničavanje pristupa uglavnom nalaže sud i može imati različit opseg. Ponekad sud može naložiti isključivanje samo neke kategorije osoba. Ipak, zakonodavstvo većine država sadržava mogućnost da sud potpuno isključi javnost,

odnosno da se provodi postupak zatvoren za javnost (postupak *in camera*) kako bi se zaštitila privatnost djece žrtava ili svjedoka.^{147, 148, 149} Takav nalog može dati sud sam ili po zahtjevu stranke u postupku. Općenita pravila o postupcima zatvorenima za javnost u slučaju pojavljivanja pred sudom djece žrtava ili svjedoka ponekad su upotpunjena odredbama prema kojima su postupci automatski zatvorenog tipa kada se radi o određenim tipovima kaznenih djela kao što su seksualna kaznena djela ili trgovina ljudima.^{150, 151}

Provedbena lista br. 7: pravo na privatnost

Pri provedbi Smjernica o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela i, konkretno, kako bi se osiguralo ostvarenje prava djeteta na privatnost, sljedeći sudionici trebaju razmotriti:

- (a) Suci: poštovanje povjerljivosti informacija o djeci žrtvama i svjedocima kaznenih djela; kada je to potrebno za očuvanje privatnosti djece žrtava i svjedoka, određivanje potpunog isključivanja javnosti i provedba postupka *in camera*;
- (b) Policijski službenici: poštovanje povjerljivosti informacija o djeci žrtvama i svjedocima kaznenih djela; posebno suzdržavanje od otkrivanja takvih informacija bilo kome bez prethodnog odobrenja;
- (c) Odvjetnici: poštovanje povjerljivosti informacija o djeci žrtvama i svjedocima kaznenih djela; posebno suzdržavanje od otkrivanja takvih informacija bilo kome bez prethodnog odobrenja; traženje mjera zaštite identiteta djeteta žrtve ili svjedoka, ukoliko se takve mjere ne primjenjuju automatski;
- (d) Zakonodavci/donositelji odluka: određivanje sudske vlasti odgovornom da jamči povjerljivost informacija o identitetu i boravištu djeteta žrtve i svjedoka; zabranu širenja takvih informacija u medijima i kriminalizaciju širenja takvih informacija; automatsko zatvaranje za javnost postupaka u slučaju nekih vrsta kaznenih djela, kao što su seksualna kaznena djela ili trgovina ljudima;
- (e) Mediji: usvajanje i poštovanje samoregulacijskih mjera za zaštitu privatnosti i osobnih podataka žrtve;
- (f) Nevladine organizacije u suradnji sa svim dionicima: podizanje svijesti o ulozi i odgovornostima medija u vezi s pravima djece žrtava i svjedoka kaznenih djela; poticanje provođenja kodeksa ponašanja;
- (g) Tužitelji: poštovanje povjerljivosti informacija o djeci žrtvama i svjedocima kaznenih djela; zahtijevanje mjera za zaštitu identiteta djeteta žrtve ili svjedoka, ukoliko se takve mjere ne primjenjuju automatski; kazneni progon medija ukoliko dođe do povrede djetetovog prava na privatnost.

VIII. Pravo na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka

Smjernice o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, poglavlje XI. "Pravo na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka"

29. Stručnjaci trebaju poduzeti mjere sprečavanja patnje tijekom postupka otkrivanja, istrage i kaznenog progona kako bi osigurali poštovanje dostojanstva i najboljeg interesa djece žrtava i svjedoka.

30. Stručnjaci trebaju biti osjetljivi u pristupu djeci žrtvama i svjedocima, tako što:

(a) pružaju potporu djeci žrtvama i svjedocima, uključujući pratnju djeteta tijekom njegovog sudjelovanja u pravosudnom postupku, kada je to u njegovom interesu;

(b) pružaju djeci žrtvama i svjedocima osjećaj sigurnosti o postupku, uključujući objašnjavanje što se od postupka može očekivati, uz što više izvjesnosti. Djetetovo sudjelovanje u saslušanjima i sudskim raspravama treba planirati unaprijed i truditi se da se kontinuitet odnosa između djeteta i stručnjaka s kojima dolazi u kontakt održava tijekom cijelog postupka;

(c) osiguraju da se suđenje održi u najkraćem praktično mogućem roku, osim ako je odgoda u najboljem interesu djeteta. Istraga kaznenih djela koja uključuju djecu žrtve i svjedoke trebala bi se voditi u ubrzanom postupku, nadalje, trebali bi postojati posebni postupci, zakoni i sudska pravila koja omogućuju vođenje predmeta koji uključuju djecu žrtve i svjedoke u ubrzanom postupku;

(d) koriste postupke prilagođene djetetu, uključujući prostorije za razgovor opremljene za djecu, interdisciplinarnе službe za djecu žrtve integrirane na

jednoj lokaciji, prostore na sudu koji su prilagođeni potrebama djece svjedoka, pauze tijekom svjedočenja djeteta, planiranje saslušanja za doba dana prikladno dobi i zrelosti djeteta, prikladan sustav informiranja, kako bi dijete dolazilo na sud samo kada je to zaista potrebno i druge prikladne mjere za olakšavanje djetetovog svjedočenja.

31. Stručnjaci, nadalje, trebaju provoditi mjere kojima se:

(a) ograničava broj ispitivanja: treba provoditi posebne procedure za prikupljanje dokaza od djece žrtava i svjedoka kako bi se smanjio broj ispitivanja, izjava, saslušanja i općenito nepotreban kontakt s pravosudnim postupkom, kroz, primjerice, korištenje video snimke;

(b) djeca žrtve i svjedoci štite od unakrsnog ispitivanja navodnog počinitelja, ukoliko je to u skladu s pravnim sustavom i uz poštovanje prava obrane: kada je to potrebno djeca žrtve i svjedoci trebali bi biti ispitani i saslušani pred sudom bez prisustva navodnog počinitelja, a na sudu bi trebalo osigurati i odvojene čekaonice i izdvojene prostore za ispitivanje;

(c) osigurava ispitivanja djece žrtava i svjedoka na način prilagođen djeci i dopušta sudski nadzor, olakšava svjedočenje i smanjuje potencijalno zastrašivanje, korištenjem, na primjer, pomagala za svjedočenje ili pomoći stručnjaka psihologa.

Kako se navodi u stavku 29. Smjernica o pravosudnima pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, sprečavanje patnje od početka do završetka pravosudnog postupka uvjet je koji osigurava poštovanje dostojanstva i najboljeg interesa djeteta. Sprečavanjem nepotrebnog izlaganja djeteta stresu tijekom pravosudnog postupka na stručnjacima je odgovornost da sudjelovanje djeteta u postupku učine što lakšim i manje štetnim. Konačno, zaštita djece žrtava i svjedoka od patnje povećava njihovu sposobnost sudjelovanja u pravosudnom postupku.

Djeca žrtve ili svjedoci izloženi su patnji tijekom cijeloga pravosudnog postupka, što se često naziva i sekundarnom viktimizacijom. Do nje može doći tijekom izvještavanja o kaznenom djelu ili prepričavanja događaja, tijekom čekanja na suđenje ili svjedočenja pred sudom.

Kao prvo, djeca koja su svjedočila kaznenom djelu ili bila njegova žrtva, osobito u slučaju seksualnog zlostavljanja, mogu biti iznimno nesklona otkrivanju ili izvješćivanju o činjenicama i davanju izjava o onome što se dogodilo. Donošenje odluke o prijavi kaznenog djela, posebice ako ga je počinio član djetetove obitelji te način na koji se informacije od njega traže mogu djetetu prouzročiti psihološki stres. Među uzrocima razne prirode stresa mogu biti: strah od počinitelja, mogući strah da će biti odbačeno ili ga se smatrati krivim, strah da mu se neće vjerovati, strah od negativne reakcije roditelja, osjećaj krivnje i tako dalje. Takav stres ima posljedice i može se prepoznati na različitim poljima djetetova života kao što su njegovo školovanje, odnosi s vršnjacima, obiteljski život, sposobnost komunikacije, nasilničko ponašanje ili samoranjavanje i tako dalje.¹⁵² Patnja se može pogoršati u situacijama kada se djetetovo dostojanstvo i najbolji interes ne uzimaju u potpunosti u obzir.

Kao drugo, razdoblje čekanja na početak suđenja može biti vrlo teško iskustvo za mnogu djecu, posebno onu najmlađu. Kada se toj odgodi dodaju faktori kao što su česti prekidi ili, što je još gore, uznemiravanje navodnih počinitelja, dijete je pod značajnim pritiskom i izgledno je da to može ozbiljno utjecati na njegov skladan razvoj. U situacijama kada je dijete viktimizaciju doživjelo od člana ili članova obitelji, otkrivanje nasilja ima posljedice na odnose unutar obitelji čiji se učinak može osjećati tijekom cijeloga preodsudskog razdoblja: moguć je izravan ili neizravan kontakt s navodnim počiniteljem(ima) i pritisak da se promijeni ili uopće ne da iskaz.

Kao treće, svjedočenje pred sudom za djecu je izuzetno stresno iskustvo. Strahovi i frustracije koji su vezani uz svjedočenje mogu biti povezani sa suočavanjem s okrivljenikom i/ili javnošću, opisivanjem intimnih, neugodnih detalja u slučaju seksualnog zlostavljanja, nerazumijevanjem pitanja koja im se postavljaju, strahom da će izgledati smiješno i tako dalje. Davanje iskaza pred sudom ne mora uvijek biti štetno, dapače, ono može i postati iskustvo kojim žrtva potvrđuje svoju vrijednost. Stoga je prikladno poticati dijete na svjedočenje ako je ono sposobno i voljno to učiniti. U tom pogledu, dobro pripremljeno suđenje naklonjeno djetetu može doista biti korisno jer nudi priliku djetetu da ustvrdi da su mu prava bila povrijeđena, da formalno odbaci takvu nepravdu i da se zauzme za sebe. Zbog tog razloga zajednička je odgovornost svih dionika u pravosudnom postupku da štite djecu žrtve i svjedoke od patnje. U tome mogu sudjelovati sljedeći stručnjaci:

- a)* nastavnici, zdravstveni i socijalni radnici, koji su često u najboljoj poziciji da prvi primijete znakove koji upućuju na to da je kazneno djelo počinjeno i da opaze utjecaj koji postupak ima na djetetov život;
- b)* policijski službenici, koji prvi uzimaju izjavu djeteta o događajima;
- c)* tužitelji, koji odlučuju hoće li otvoriti predmet kao i razinu uključivanja u postupak koje je dijete sposobno podnijeti;
- d)* suci, kada određuju da se predmeti koji uključuju djecu žrtve ili svjedoke rješavaju bez odgađanja i kroz kontrolu nad raspravom i ispitivanjem pred sudom kako bi se postupak odvijao na način prilagođen djetetu;
- e)* odvjetnici, pogotovo kada je riječ o takvom predmetu, odvjetnici djece žrtava, čiji bi prioritetni zadatak trebala biti briga za poštovanje najboljeg interesa djeteta.

Pravo na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka izraženo je u stavcima 30. i 31. Smjernica kroz šest temeljnih načela, koji se mogu sažeti kako slijedi:

- a)* Tijekom sudjelovanja u pravosudnom postupku djetetu treba omogućiti pomoć osobe za podršku.
- b)* Treba osigurati izvjesnost pravosudnog postupka.
- c)* Istrage, suđenja i predmete koji uključuju djecu žrtve i svjedoke treba provoditi po ubrzanom postupku.
- d)* Treba primjenjivati procedure naklonjene djetetu.
- e)* Nepotrebne kontakte s pravosudnim postupkom treba izbjegavati.
- f)* Zastrășivanje se treba spriječiti.

A. Pomoć osobe za podršku tijekom pravosudnog postupka

Prisutnost osobe za podršku tijekom djetetova pojavljivanja pred sudom osigurana je u brojnim zemljama, bez obzira na prirodu kaznenog postupka pojedine države (vidi marginu).

Nekoliko međunarodnih instrumenata izričito spominje pitanje podrške žrtvama tijekom njihova sudjelovanja u pravosudnom postupku, konkretno, Deklaracija o temeljnim načelima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći (načelo 6. točka c)).

Nacionalno zakonodavstvo treba jasno odrediti koja je za žrtvu ili svjedoka svrha prisustva osobe za podršku, a to je pružanje emocionalne podrške i umanjivanje štetnog učinka pojavljivanja pred sudom. Dijete cijelo vrijeme treba imati odraslu osobu u pratnji čija će prisutnost pomoći u slučaju da se dijete nađe pod neprijemljenim stresom. Osobu za podršku treba po mogućnosti imenovati na početku pravosudnog postupka, kada policijski službenici započnu s prikupljanjem podataka o događaju i ona treba biti dostupna djetetu sve do kraja sudskog postupka.

Prisustvo osobe za podršku također može pomoći djetetu da izrazi svoje mišljenje i pridonijeti djetetovu pravu na sudjelovanje. To je stoga mjera koju suci mogu provoditi kako bi se dijete pojavilo pred sudom i kako bi se osiguralo poštovanje prava djeteta. Ovu mjeru mogli bi koristiti i tužitelji i, u prikladnim situacijama, pravni zastupnici djeteta.

Kriteriji za dodjeljivanje osobe za podršku mogu se razlikovati vezano uz dob i ugroženost djeteta. Nacionalno zakonodavstvo nekih država određuje automatsku dodjelu osobe za podršku za kaznena djela određenog tipa (npr. u Italiji članak 609. *decies* Kaznenog zakona sadržava odredbu prema kojoj se djetetu žrtvi seksualnog iskorištavanja pruža pomoć tijekom svake faze postupka). U nekim državama, primjerice Švicarskoj¹⁵³ i Nepal, određeno je da osoba za podršku bude istog roda kao žrtva. Iako ovi primjeri pokazuju da su zakonodavci razmotrili pitanje roda osobe za podršku, još osjetljivija mjera bilo bi pružanje mogućnosti djetetu žrtvi da odabere rod svoje osobe za podršku, i takav pristup treba poticati. U nekim zemljama običajnog prava dodjela osobe za podršku djeci žrtvama dio je izravne nadležnosti sudaca, koji odluku o tome mogu donijeti sami ili na zahtjev tužitelja ili obrane. U drugim zemljama običajnog prava nadležnost za dodjelu osobe za podršku određena je zakonom.¹⁵⁴ Pomoć osobe za podršku može zatražiti i sama žrtva ili svjedok.¹⁵⁵

Status osobe za podršku razlikuje se u zakonodavstvu pojedinih država, u kojima se definira kao “osoba po izboru djeteta”, “osoba od povjerenja”, “odrasla osoba”, “djetetov roditelj ili skrbnik”, “prijatelj ili član obitelji”, “posebno kvalificirana osoba”, “druga osoba bliska djetetu” ili bilo koja druga “osoba koju je odobrio sud”. Najvažniji je, ipak, aspekt da osoba za podršku treba ispunjavati sljedeće zahtjeve: (a) da ima prikladnu obuku i, ako je moguće, profesionalne vještine u komuniciranju i pomaganju djeci različitih dobi i porijekla kako bi se spriječio rizik od prinude, reviktimizacije i sekundarne viktimizacije; (b) da djetetu nudi konkretnu podršku i olakšava njegovo aktivno sudjelovanje; (c) da svojim prisustvom ne ometa postupak i (d) da je u proces njezina odabira bilo

Međunarodna praksa

Odjel za žrtve kaznenih djela i svjedoke Međunarodnoga kaznenog suda nadležan je za pružanje pomoći i zaštitu žrtava i svjedoka, uključujući “pružanje pomoći u sudjelovanju u različitim fazama postupka” (pravilo 16. stavak 1. (c) Pravidnika o postupku i dokazima Međunarodnoga kaznenog suda) i “pružanje pomoći prilikom svjedočenja pred sudom” (pravilo 17. stavak 2. (b) (ii.)). I pred drugim međunarodnim sudskim instancama mandat odjela za potporu žrtvama i svjedocima uključuje pružanje odgovarajuće podrške, pogotovo u slučaju silovanja i seksualnog nasilja.

uključeno i dijete žrtva. Grupe za pružanje potpore djeci žrtvama (vidi okvir) ili službe za pomoć žrtvama mogu imati posebno osposobljene osobe za ovu namjenu. Neovisno tijelo treba nadzirati način na koji se biraju osobe za podršku. Tijekom procjene važno je poštovati mišljenje djeteta o tome tko bi mu trebao biti osoba za podršku. Međutim, u nekim slučajevima moguće je da je u najboljem interesu djeteta ne poštovati njegov izbor, primjerice u slučajevima kada se sumnja na manipulaciju osobe za podršku i/ili kada se dijete ne može slobodno izjasniti. Točna uloga osobe za podršku detaljno je opisana u zakonodavstvu Sjedinjenih Država (vidi okvir).

Zbirka zakona Sjedinjenih Američkih Država, naslov 18. poglavlje 223. odjeljak 3509. "Prava djece žrtava i djece svjedoka" pododjeljak (i):

"Sud, prema vlastitoj ocjeni, može dopustiti odrasloj osobi u pratnji da ostane u neposrednoj fizičkoj blizini ili u kontaktu s djetetom za vrijeme njegova svjedočenja. Sud može dopustiti odrasloj osobi u pratnji da drži djetetu ruku ili da joj dijete sjedi u krilu tijekom cijelog postupka. Odrasla osoba u pratnji ne smije ponuditi odgovor djetetu na bilo koje pitanje upućeno djetetu tijekom njegova svjedočenja ili na drugi način došaptavati djetetu. Za vrijeme davanja iskaza ili svjedočenja djeteta, slika odrasle osobe u pratnji bit će zabilježena na video snimci."

Grupa za pružanje potpore djeci žrtvama. U nekoliko država organizacije koje pružaju pomoć djeci žrtvama, kao što je *Protect All Children Today*, iz Queenslanda u Australiji, zapošljavaju educirane volontere koji pomažu djeci prije i tijekom pojavljivanja pred sudom tako što ih upoznaju sa sudskom okolinom, objašnjavaju im njihovu ulogu svjedoka, zabavljaju ih za vrijeme čekanja da iziđu pred sud i time što im služe kao osobe za podršku i sjede u njihovoj blizini tijekom svjedočenja.

Službe za pomoć žrtvama. One se obično sastoje od barem jednog zaposlenog i volontera: jedan takav primjer jest *Institut national d'aide aux victimes et de médiation* (u Francuskoj). Neke od usluga koje pružaju ovakve službe, ovisno o zakonodavstvu pojedine države, jesu: inicijalni kontakt sa žrtvama telefonski; davanje informacija o statusu predmeta; sastajanje sa žrtvama tijekom i/ili prije i poslije saslušanja kako bi im objasnili procedure; odgovaranje na tehnička pitanja i definiranje moguće novih pojmova žrtvama; slušanje žrtava; pomoć žrtvama u ispunjavanju zahtjeva za povratom ili naknadom i informiranje žrtava o dostupnosti drugih mjera, kao što su savjetovanje, mjere zaštite i tako dalje.

B. Osiguravanje izvjesnosti pravosudnog postupka

Kako bi se umanjila njegova dodatna patnja, posebno je poželjno da dijete svjedok i njegova osoba za podršku unaprijed znaju kada će dijete biti pozvano da svjedoči, mogu li biti poduzete mjere za olakšavanje njegova svjedočenja i tko će biti prisutan tijekom ispitivanja. Pravo osoba koje sudjeluju u pravosudnom postupku na dobivanje relevantnih informacija o postupku sadržano je u nekim instrumentima međunarodnog prava u pogledu žrtava i svjedoka i, konkretno, djece žrtava i svjedoka.^{156, 157}

1. Određivanje jedne stručne osobe da prati predmet s djetetom do njegova okončanja

Kontinuiranost i predvidljivost tijekom cijeloga pravosudnog postupka omogućavaju djetetu da se osjeća sigurnije. Generalno, pružanje djetetu osjećaja kontrole tijekom cijeloga pravosudnog postupka važno je u zaštiti djeteta od patnje. Posebno je važno da dijete ponovno preuzme kontrolu u slučajevima nasilja, koje često karakterizira manipulacija ili zloupotreba moći. Osjećaj bespomoćnosti ili osjećaj da nema kontrolu tijekom pravosudnog postupka dijete može doživjeti kao reviktimizaciju.

Preporučuje se imenovanje osobe za podršku rano u postupku, koja će dijete pratiti tijekom cijelog postupka. Što se bolje dijete upozna sa svojom osobom za podršku, to će biti mirnije. Dodjela stručne osobe u najranijoj mogućoj prilici i održavanje te osobe odgovornom za slučaj do njegova završetka može pružiti osjećaj stabilnosti. Ovisno o nacionalnom sustavu pojedine države, ta stručna osoba može biti policijski službenik, tužitelj, odvjetnik ili druga stručna osoba. Posebna edukacija o pitanjima vezanima za postupanje s djecom trebala bi biti preduvjet za takve stručne osobe. U nekim sustavima na prijavu odgovara ista osoba koja obavlja informativni razgovor s djetetom o posljedicama prijave. Bilo bi poželjno da ista stručna osoba bude u fokusu svakog kontakta koje dijete ima s pravosudnim institucijama.

2. Upoznavanje svjedoka s postupkom

(a) Upoznavanje svjedoka s postupkom: zemlje običajnog prava

Još jedna učinkovita metoda prihvaćena u većini zemalja običajnog prava kako bi se izbjeglo da se djeca žrtve i svjedoci osjećaju dezorijentirano i destabilizirano zove se “upoznavanje svjedoka s postupkom”. Upoznavanje svjedoka sa sudskim postupkom prije nego se pojave pred sudom uobičajen je korak u zemljama običajnog prava gdje stranke u postupku imaju pravo pripremiti svoje svjedoke. Ova priprema presudna je kako bi se izbjegla destabilizacija ili uznemirenost svjedoka jednom kad se pojave pred sudom i posebno tijekom unakrsnog ispitivanja, koje samo po sebi predstavlja izazovno iskustvo. Jasno je da je strani koja poziva svjedoka, bilo to tužiteljstvo ili obrana, u interesu objasniti što svjedok može očekivati tijekom svojeg pojavljivanja pred sudom, kao i provjeriti samopouzdanje svjedoka i koliko se dobro sjeća svojih izjava. Upoznavanje također služi za pripremu na odgovaranje u unakrsnom ispitivanju i pokušaje druge strane da umanjí vrijednost iskaza. Taj korak posebno je važan u slučaju ranjivih svjedoka kao što su djeca i žrtve seksualnog nasilja. U nekim državama upoznavanje djeteta svjedoka s postupkom može obavljati djetetova osoba za podršku, koja je za to prethodno osposobljena.

Razni aspekti takve pripreme žrtava detaljno se razmatraju u Smjernicama za nacionalnu politiku prema žrtvama seksualnih kaznenih djela Južne Afrike (vidi okvir).

Južna Afrika, Ministarstvo pravosuđa i ustavnog razvoja, "Smjernice za nacionalnu politiku prema žrtvama seksualnih kaznenih djela" i Ministarstvo pravosuđa, Nacionalne smjernice za tužitelje u predmetima seksualnih kaznenih djela (Pretoria, 1998.), poglavlje 3. odjeljak 10.:

"Kako bi sudski postupak za žrtvu bio traumatičan u najmanjoj mogućoj mjeri, treba poduzeti sljedeće korake:

"1. Odvesti žrtvu na sud gdje će biti saslušana prije sudske rasprave. Prikladno vrijeme dogovara se s tužiteljem. Predraspravne konzultacije s tužiteljem su obvezne. Treba organizirati dodjelu određenog tužitelja. Sažetak spisa treba ponijeti na sud prije postupka kako bi se imalo dovoljno vremena za pripremu.

"2. Objasniti žrtvi značenje postupka snimanja obzirom na to da tužitelj može zatražiti od suda da sasluša dokaze na snimci.

"3. Dati žrtvi da još jednom pročita svoju izjavu. Tijekom iskaza, pogotovo u sudskom postupku, detalji mogu postati značajni pa će to pomoći žrtvi da se pripremi.

"4. Žrtva će primijetiti prisutnost novinara na sudu, što je može uznemiriti. Treba je umiriti i objasniti da njezini podaci neće biti objavljeni, osim ako to odobri sud (vidi Odjeljak 335A Zakona o kaznenom postupku). U tom pogledu dijete je uvijek zaštićeno.

"5. Dužnost policije jest da obavijesti žrtvu o mogućnosti odgode sudskog postupka i da je ohrabri da ustraje u postupku."

Nešto drukčiji pristup primjenjuje se u Sjedinjenim Državama, gdje je u okrugu Tulare u državi Kaliforniji osnovan "dječji sud", kojim upravlja Ured Okružnog tužitelja u suradnji s nekoliko službi i pojedinaca kako bi pomogli djeci tijekom pravosudnog procesa upoznavajući ih sa sudskim prostorijama, osobljem i postupkom. Ova edukacija provodi se kroz susrete s raznim pojedincima koji čine dio sudskog sustava, koji objašnjavaju svoju ulogu u sustavu i odgovaraju na pitanja djece i roditelja. Stručnjaci psiholozi i za to osposobljeni volonteri komuniciraju s djecom i njihovim skrbnicima kako bi im pomogli da razumiju i izraze svoje osjećaje i da se nose sa stresom koji dolazi uz sudjelovanje u sudskoj raspravi. Djecu se ne priprema za svjedočenje individualno, već sudjeluju u grupnom iskustvu koje pruža osjećaj potpore. Roditelji i skrbnici također sudjeluju u "dječjem sudu" i rade u posebnim grupama koje se bave njihovim specifičnim potrebama. Jednako strukturiran program u Južnoj Africi provode organizacije kao što su *Resources Aimed at the Prevention of Child Abuse and Neglect* i *Teddy Bear Clinic*.

Postoje i druge inicijative kojima je cilj prikladno upoznavanje djece žrtava i svjedoka sa sudskim postupkom prije nego se pojave pred sudom: u Hong Kongu Program za potporu žrtvama 1997. izdao je "Paket za djecu svjedoke" kako bi djeci pomogao umanjiti razinu tjeskobe uzrokovane njihovim sudjelovanjem u pravosudnom postupku. U Ujedinjenoj Kraljevini organizacije *National Society for the Prevention of Cruelty to*

Children i *ChildLine*, surađujući s drugim nevladinim organizacijama i službama kaznenopravnog sustava, izdale su čitav niz materijala pod naslovom “Paket za mlade svjedoke” (*Young Witness Pack*) kako bi informirali i pomogli djeci i mladima u pripremi za svjedočenje na sudu. Ti materijali sadržavaju niz brošura prilagođenih različitoj dobi, za djecu i mlade svjedoke; brošuru za roditelje; priručnik za osobe koje pripremaju mlade svjedoke za sudjelovanje u sudskom postupku i video namijenjen starijoj djeci naslovljen “Kako je to svjedočiti?” (*Giving evidence: what’s it like?*).

(b) Upoznavanje svjedoka s postupkom: zemlje kontinentalnog prava

U zemljama kontinentalnog prava često postoji otpor organiziranju takvog oblika pripreme za žrtve i svjedoke prije njihova pojavljivanja pred sudom. Objašnjenje je da se spontanost često smatra ključnim čimbenikom u procjeni njihova iskaza. Takav pristup može biti štetan za djecu: iako u takvim postupcima ne postoji najstresnija metoda unakrsnog ispitivanja, žrtve i svjedoci ipak se pojavljuju pred sudom kako bi usmeno iznijeli činjenice i odgovarali na pitanja. Čak i pod kontrolom predsjedavajućeg suca, to može biti zahtjevno i zastrašujuće iskustvo, koje traži prikladnu pripremu. Ipak, takva priprema i podrška uglavnom nije dostupna, osim u sljedećim iznimkama:

(a) U zemljama gdje žrtve zastupa odvjetnik (vidi poglavlje VI. o pravu na učinkovitu pomoć) djetetov odvjetnik može ga upoznati s postupkom.

(b) Predsjedavajući sudac prije ispitivanja obično podsjeća žrtve i svjedoke na važnost njihova svjedočenja i na to koliko je za slučaj bitno davanje potpunog i istinitog iskaza. U zemljama gdje se svjedoke upozorava na posljedice odbijanja odgovaranja na pitanja ili davanja lažnog iskaza, ako su u pitanju djeca žrtve i svjedoci, ponekad se radi iznimka kako bi se izbjeglo zastrašivanje takvom prijetnjom.

Ovakva rješenja ipak ne pridonose u potpunosti ostvarenju prava djece žrtava i svjedoka na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka.

Međunarodni kazneni sud razlikuje upoznavanje djece žrtava i svjedoka s postupkom, što smatra “obveznim uvjetom” s jedne strane te onog što se u zemljama običajnog prava naziva “pripremom svjedoka”, a što uključuje uvježbavanje svjedočenja i pripremu žrtve za unakrsno ispitivanje prije pojavljivanja pred sudom, što je Sud proglasio “neprihvatljivim i neetičnim te nezakonitim”. Suci i zakonodavci u zemljama kontinentalnog prava mogu razmotriti primjenu takvog razlikovanja u postupcima pred domaćim sudovima uvođenjem obveze upoznavanja djece žrtava i svjedoka s postupkom, ali ne i uvježbavanje svjedočenja. Primjer koji bi trebalo pratiti nalazimo u grupnim pripremama poput onih na dječjem sudu u Tularu ili distribuciji paketa za pripremu, poput onih u Hong Kongu ili Ujedinjenoj Kraljevini. Slične programe u zemljama kontinentalnog prava mogle bi provoditi škole, socijalne službe i/ili nevladine organizacije u suradnji sa psihoterapeutima/psiholozima.

C. Zajamčena hitnost postupka

Odgode i otegnuti postupci mogu imati negativni učinak na oporavak djeteta i pridonijeti njegovoj dugoročnoj mentalnoj boli. Predmeti se trebaju rješavati u što kraćem mogućem roku kako bi se umanjilo vrijeme izloženosti djeteta potencijalno štetnim postupcima i dopustilo djetetu da ostavi iskustvo viktimizacije iza sebe. Dugotrajna istraga može čak navesti dijete da povuče svoj iskaz. Djetetu je također teško suočiti se s postupkom ako nije upućeno ili ima krive informacije o slijedu događaja u postupku, rasporedu ispitivanja i posebno o tome što mogu očekivati od pravosudnog postupka.

Pravo na ekspeditivno suđenje obično se smatra temeljnim pravom obrane. Ipak, neki međunarodni instrumenti pristupaju ekspeditivnosti i iz perspektive zaštite žrtava od daljnjeg izlaganja stresu koji može biti posljedica dugotrajnosti postupka. Hitnost u interesu žrtve posebno se jamči u vezi s određenim vrstama kaznenih djela i kada su žrtve djeca (vidi okvir).

Načelo hitnosti u međunarodnim normama. U odnosu na određene vrste kaznenih djela npr. Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja (Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 1465 br. 24841, čl. 13.; Interamerička konvencija o prevenciji, kažnjavanju i iskorjenjivanju nasilja nad ženama, čl. 7.(f).

U odnosu na djecu npr. Afrička unija, Afrička povelja o pravima i dobrobiti djeteta (Ljudska prava: Zbirka međunarodnih instrumenata, svezak II. "Regionalni instrumenti" (Izdanje Ujedinjenih naroda, br. prodaje E.97. XIV.1), odjeljak. C, br. 39), čl. 17 (2) (c) (iv); Organizacija američkih država, Interamerička konvencija o međunarodnoj trgovini maloljetnicima, čl.14.; Vijeće Europe, Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava (Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 2135, br. 37249), čl. 7.; Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji (Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 2171, br. 27531), čl. 8. (g).

Australija (Queensland), Zakon o dokazima iz 1977., odjeljak 9E (2):

"Sljedeća temeljna načela primjenjuju se pri postupku u kojem sudjeluje dijete svjedok: (...) (d) postupak treba okončati u što kraćem mogućem roku."

Standarde razumnog roka za provođenje kaznenog postupka nemoguće je postaviti te bi nacionalni sudovi trebali svakom slučaju pristupati individualno, uzimajući u obzir specifične karakteristike i složenost svakog pojedinog slučaja. Zakonodavstvo nekih država, primjerice Australije, ističe potrebu za brzim postupkom u interesu žrtava i svjedoka, posebice onih najugroženijih, kao što su djeca (vidi marginu).

Obveza je stranaka u predmetu, posebice tužitelja, da izbjegavaju odgode u postupku i da svaki prekid postupka opravdaju najboljim interesom djeteta. Izbjegavanje nerazumnih odgoda mora biti na prvom mjestu u svakoj fazi postupka.

Postoji obveza prijave sumnje na zlostavljanje ili zanemarivanje. Ovisno o zakonodavstvu, ova obveza primjenjuje se na svakoga ili na određene kategorije stručnjaka koji rade s djecom. Na primjer, malezijski Zakon o djeci iz 2001. u odjeljku 27. propisuje obvezu prijave za liječnike i zdravstvene radnike. Moguće je odrediti određen vremenski okvir nakon prijave kažnjivog ponašanja nadležnim tijelima unutar kojeg se postupak mora nastaviti bez odgađanja. Na Filipinima, primje-

rice, policija ima rok od 48 sati nakon što je sumnja na zlostavljanje djeteta prijavljena da na nju reagira.

Ako se slučaj koji istražuju domaće službe dogodio u drugoj zemlji, sporazumi o bilateralnoj suradnji mogu pružiti priliku za direktnu komunikaciju među tijelima kaznenog progona, umjesto ili kao dopuna diplomatskim kanalima. Primjerice, sporazum između Njemačke i Tajlanda iz 1995. omogućuje tužiteljima da traže od nadležnoga domaćeg ministarstva izravnu komunikaciju s nadležnim ministarstvom na drugoj strani. Korištenje suvremene komunikacijske tehnologije znači da javni tužitelj na Tajlandu može odgovoriti na zahtjev iz Njemačke istog dana kada je on zaprimljen. Slični mogućnosti nude i sporazumi između Kanade i Tajlanda¹⁵⁸ i između Filipina i Ujedinjene Kraljevine.

Ubrzani postupak u predraspravnoj fazi omogućuje da se zaobiđu dijelovi postupka koji nisu ključni za pravičnost postupka ako je to u najboljem interesu djeteta žrtve i svjedoka. U Ujedinjenoj Kraljevini, primjerice, Kazneni zakon iz 2003. uveo je postupak kojim Glavni javni tužitelj može uputiti predmet koji uključuje dijete svjedoka izravno Krunskom sudu bez prolaska kroz cijeli postupak formalnog upućivanja stvari. Ovaj postupak koristi se kada tužitelj utvrdi da postoji dovoljno dokaza da se okrivljenika izvede pred sud te da predmet treba preuzeti i postupak bez odgode nastaviti Krunski sud “kako bi se izbjeglo naštetiti dobrobiti djeteta”.

Postoje i praktična rješenja kojima se ubrzava postupak tijekom sudske rasprave, a bez da se ugrožavaju interesi obrane, kao primjerice davanje prioriteta predmetima u kojima sudjeluju djeca svjedoci pred drugim predmetima koji čekaju rješavanje pred sudom. Prilikom donošenja odluke o odgodi postupka ili pritvoru treba uzeti u obzir i pravne razloge. Takva praktična rješenja razmatraju se u propisima Sjedinjenih Država koji se bave pravima djece žrtava i svjedoka: u predmetima u kojima sudjeluju djeca žrtve ili svjedoci sudovi Sjedinjenih Država mogu voditi postupak po ubrzanoj proceduri posebno prilagođenoj takvim slučajevima (vidi marginu).

Alternativno, moguće je ustanoviti posebne sudove nadležne posebno za slučajeve koji uključuju djecu žrtve. Mandat maloljetničkih sudova, koji su obično namijenjeni samo djeci u sukobu sa zakonom, može se proširiti i na djecu žrtve. Ograničena nadležnost takvih sudova smanjuje odgode u postupku i omogućuje primjenu posebnih procedura kojima se odgovara na potrebe djece žrtava. Takva inicijativa pokrenuta je u Brazilu, gdje su osnovana tri dječja suda: u Recifeu, Salvadoru i Fortalezi. Vođena istom idejom, 1993. Južna Afrika ustanovila je sud za seksualna kaznena djela, koji djeluje u okviru Suda u Wynbergu, a naziva se “Sud G”. Iako taj sud nije isključivo namijenjen djeci, on primjenjuje posebna pravila i procedure za žrtve seksualnog nasilja i, posebice, djecu žrtve.¹⁵⁹

D. Primjena procedura prilagođenih djeci

Primjena procedura prilagođenih djeci u skladu sa Smjernicama uključuje pronalaženje praktičnih rješenja za demistifikaciju pravosudnog postupka. Na primjer, kako bi se izbjegao djetetov nepotreban strah od postupka, razgovor

Zbirka zakona Sjedinjenih Američkih Država, naslov 18. poglavlje 223. odjeljak 3509. “Prava djece žrtava i djece svjedoka” pododjeljak (j) Ubrzani postupak

“U za to određenim predmetima sud će voditi postupak po ubrzanoj proceduri i pobrinuti se da ima prioritet nad drugim predmetima. Sud će voditi ubrzani postupak kako bi se vrijeme tijekom kojeg je dijete izloženo stresu sudjelovanja u kaznenom postupku svelo na najmanju moguću mjeru. Pri donošenju odluke o odobrenju odgode postupka sud će uzeti u obzir dob djeteta i potencijalni štetni učinak odgode na dijete. Sud će utvrdene činjenice i pravnu osnovu odluka prilikom odobravanja odgode postupka u predmetima u kojima sudjeluju djeca zabilježiti u pisanom obliku.”

s djetetom može se voditi u okolini koja mu je poznata umjesto u policijskoj stanici. Stavak 30. točka (d) Smjernica navodi netaksativan popis mjera kojima je cilj umanjivanje rizika od sekundarne viktimizacije djeteta. Većina ponuđenih rješenja jednostavna je i nije skupa te je pogodna za primjenu u svakom nacionalnom sustavu kao alternativa pronalaženju “drugih prikladnih mjera koje mogu olakšati djetetovo svjedočenje”.

1. Posebne prostorije za razgovor

Izbor lokacije za razgovor s djetetom važan je aspekt postupka ispitivanja. Općenito je preporučeno da se razgovor odvija u neutralnoj okolini.¹⁶⁰ Na primjer, timovi koji provode istragu mogu obaviti razgovor s djetetom u školi, gdje se dijete eventualno osjeća sigurnije, a navodni počinitelj kaznenog djela ima minimalnu kontrolu. Razgovor se može obaviti i u policijskoj stanici, u za to posebno prostoriji, opremljenoj primjerice igračkama, dječjim namještajem i zidovima obojenima u djeci privlačnim bojama.¹⁶¹ U Indoneziji su policijskim pravilnikom predviđene “RPK jedinice”, posebne sobe u lokalnim i regionalnim policijskim stanicama u kojima se obavljaju razgovori sa ženama i djecom žrtvama nasilja, uključujući seksualno nasilje. Centri za zagovaranje prava djece također mogu biti mjesta pogodna za obavljanje razgovora s djecom (vidi odjeljak br. 2. u nastavku).

Posebno prilagođene lokacije mogu se koristiti i u sudskom postupku. Odjeljak 239. norveškog Zakona o kaznenom postupku određuje da se ispitivanje svjedoka mlađeg od 14 godina ili onog čiji interesi to nalažu vrši odvojeno od zasjedanja suda ako sudac utvrdi da je to u interesu svjedoka. Još je jedno rješenje korištenje novih tehnologija, koje omogućuje djetetu da koristi televiziju zatvorenog kruga (CCTV) te putem videokonferencije svjedoči s druge lokacije unutar zgrade suda. Takvo rješenje koristi se u nekoliko zemalja, na primjer u Bosni i Hercegovini, Dominikanskoj Republici, Južnoj Africi, Ujedinjenoj Kraljevini i Sjedinjenim Državama. U nekim slučajevima čak postoji i obveza svjedočenja putem videokonferencije, primjerice ako to zatraži dijete žrtva ili svjedok¹⁶² ili kada je u pitanju seksualno zlostavljanje djece.¹⁶³ Za situacije kada posebno prilagođena lokacija nije dostupna u brojnim državama postoje odredbe prema kojima se pojavljivanje djeteta pred sudom odvija preko kamere, čime se izbjegava suočavanje sa zastrašujućim prisustvom javnosti.¹⁶⁴

2. Interdisciplinarne službe za djecu žrtve integrirane na jednoj lokaciji

Kako bi se ustanovilo je li dijete pretrpjelo kazneno djelo ili mu svjedočilo, potrebno je obaviti inicijalni razgovor s djetetom. Kako je moguće da će više službi i nadležnih tijela biti uključeno u istragu, djetetu prijeto opetovano ispitivanje više različitih službenih osoba. Nadalje, ako te osobe nisu prikladno osposobljene za rad s djecom žrtvama i svjedocima, način na koji provode ispitivanje može naštetiti djetetu ili dovesti do prikupljanja potencijalno nedopustivih dokaza, što oboje može imati značajne posljedice za dijete ili kazneni progon u okviru predmeta. Zbog tog razloga u nekim su državama osnovani multidisciplinarni timovi koji provode zajedničku istragu na način prilagođen djetetu. U

drugim modelima, međutim, preferira se da razgovor s djetetom obavi samo jedan, za to stručno osposobljen ispitivač.

Prvi korak u promicanju multidisciplinarnog pristupa istragama u kojima sudjeluju djeca jest osnivanje posebnih policijskih jedinica koje su za to posebno obučene. Primjerice, u Distriktu Binga u Zimbabveu uspostavljene su posebne, mobilne policijske jedinice sastavljene od jednog policijskog službenika i jedne policijske službenice, koje provode istrage predmeta zlostavljanja djece.¹⁶⁵ Policijske jedinice za zaštitu djece uspostavljene su i u državama i teritorijima kao što su Australija (Tasmanija)¹⁶⁶ i Hong Kong, Kina. I u Nepal su osnovani takozvani centri za žene i djecu u okviru policijskih uprava u 17 distrikata (od ukupno 75), u kojima radi osoblje osposobljeno za osjetljivo postupanje u radu s kaznenim djelima nad ženama i djecom.

U multidisciplinarnim timovima zastupljeni su stručnjaci s područja zaštite djece, kaznene istrage, potpore žrtvama i prevencije zlostavljanja djece (za multidisciplinarnim timove za zlostavljanje djece vidi poglavlje II. o pravu djeteta da se s njime postupa na dostojanstven način i sa suosjećanjem). Osnivanje takvih interdisciplinarnih timova s predstavnicima različitih službi smanjuje broj ispitivanja i može pojačati djetetovo povjerenje i pouzdanje. Prednost takvog pristupa jest, među ostalim, bolja komunikacija među stručnjacima kroz udruživanje vještina i iskustva i bolji pristup informacijama. Rad multidisciplinarnih timova preferira dijeljenje jednog spisa koji sadržava sve informacije umjesto pojedinačnog pohranjivanja informacija u spisima pojedine službe.

Naposlijetku, najrazrađeniji način promicanja multidisciplinarnog pristupa istrazi jest osnivanje centara za zagovaranje prava djeteta. To su stalna tijela uspostavljena radi okupljanja multidisciplinarnih timova za zlostavljanje djece. Takvi centri olakšavaju udruživanje stručnog znanja kroz redovite sastanke policijskih službenika, stručnjaka za rad s djecom i stručnjaka za mentalno zdravlje radi obavljanja ispitivanja. Kontinuirana edukacija sprečava zasićenje kod stručnjaka i smanjuje fluktuaciju osoblja te pruža pristup najnovijim tehnikama i otkrićima na području struke. Ti centri, nadalje, predstavljaju sigurno mjesto za djecu žrtve i njihove obitelji na kojem mogu koristiti edukacijske sadržaje poput onih koje organiziraju dječji sudovi (vidi prethodni odjeljak B, pododjeljak 2. točku (a)), kao i dobiti sveobuhvatnu potporu službi što uključuje obavljanje inicijalnog razgovora, upućivanje na psihološko savjetovanje ili liječnički pregled, pomoć u ispunjavanju zahtjeva za obeštećenje te pomoć i potporu tijekom njihova sudjelovanja u pravosudnom postupku. Primjere takvih centara nalazimo u Sjedinjenim Državama i Kanadi.¹⁶⁷ Iako takvi centri imaju puno prednosti, postoje i neki rizici. Naime, ako djelovanje takvih centara postane poznato široj zajednici, postoji opasnost od stigmatizacije djece i obitelji koji koriste njihove usluge. Stoga je izuzetno važna posvemašnja povjerljivost u djelovanju, uključujući i nazivanje centara neutralnim imenima. Općenito, organizaciju potpore djeci žrtvama treba temeljiti na strukturama u lokalnoj zajednici, bez izdvajanja pojedinih grupa kao "ranjivih".

3. Prilagođene sudske prostorije

Formalnost sudskog postupka i okruženje u kojem se on vodi djeci može djelovati zastrašujuće. Iako postoji valjan argument da takva formalna sredina pridonosi

Primjeri opreme prilagođene djeci

- Posebne prostorije za ispitivanje najbolje su rješenje, ali ako one nisu dostupne, povišena sjedala ili jastuci koji pomažu djetetu da vidi sud i da se njega vidi dok sjedi na poziciji svjedoka.
- Čekaonice u kojima se nalaze igračke, životinje, crtići, knjige i drugi predmeti koji mogu zaokupiti djetetovu pažnju. Ovisno o klimi, ovakva mjesta ne moraju biti u zatvorenim prostorima, već se mogu nalaziti i u vrtu ili na nekom drugom sigurnom mjestu. Ti prostori mogu biti opremljeni i toaletima, krevetima i imati dostupnost hrane kako bi se djeca tamo mogla u potpunosti opustiti. Ključno je da se djecu uvijek drži u posebnoj prostoriji, odvojeno od okrivljenika, odvjetnika obrane i drugih svjedoka.
- Treba poticati tehnike otpuštanja stresa, primjerice vježbama disanja, opuštanjem mišića, igrom i pružanjem emocionalne potpore.
- Dopuštanje djetetu da prilikom davanja iskaza drži lutku ili igračku.

osjećaju poštovanja za pravni sustav, u djece ona može potaknuti osjećaj straha i nesklonosti za komunikaciju. Oprema prilagođena djeci, primjerice stolice prilagođene fizičkom razvoju djeteta, mikrofoni koji pomažu da se djetetov iskaz čuje sa svih bitnih pozicija u sudnici i igračke dostupne u čekaonicama kojima se dijete može zabaviti tijekom stanki mogu pridonijeti poboljšanju djetetova doživljaja tijekom postupka (vidi marginu).

Nacionalno zakonodavstvo nekih država određuje da se saslušanje žrtava mladih od 18 godina treba obaviti u neformalnoj i prijateljskoj atmosferi.¹⁶⁸ U Ujedinjenoj Kraljevini uzeta je u obzir i pretjerana svečanost sudske uniforme, koja na dijete može djelovati zastrašujuće, gdje "Dodatna lista za provjeru za slučajeve u kojima sudjeluju mladi svjedoci" određuje da djeca svjedoci mogu iznijeti svoj stav o perikama i sudskoj odjeći te ih suci i odvjetnici mogu ukloniti ako je potrebno.¹⁶⁹ Sličan propis na snazi je i u Victoriji u Australiji.¹⁷⁰

4. Posebni prekidi, raspored i obavijest o zakazanoj raspravi

Iako je ekspeditivnost važna kada su u pitanju predmeti u kojima sudjeluju djeca, istovremeno treba uzeti u obzir i sposobnost djeteta da izdrži duge rasprave zakazane bez uvažavanja njegova posebnog statusa. Dionici u postupku trebali bi naći način da se smanji vrijeme koje dijete mora provesti na sudu i prilagoditi taj raspored djetetovu privatnom životu i potrebama.

Budući da je djetetova sposobnost koncentracije ograničena, treba izbjegavati duga ispitivanja. Predsjedavajući suci mogu odrediti posebna pravila o trajanju djetetova svjedočenja: mogu ograničiti vremensko razdoblje ispitivanja ili broj pitanja koja se djetetu mogu postaviti. Djetetovo svjedočenje pred sudom može se prekinuti i pauzama: suci mogu odobriti pauzu na zahtjev djeteta ili njegove osobe za podršku ili po vlastitoj odluci ako utvrde da je djetetu ona potrebna.

Kako bi djetetovo sudjelovanje u pravosudnom postupku što manje remetilo njegov privatni život, sud može pokušati zakazati djetetovo svjedočenje za dane kada ne treba biti na nastavi (tijekom praznika ili slobodnih dana). Time im se omogućuje da ne moraju opravdavati svoj izostanak iz škole što bi im moglo izazvati neugodnosti. Također je poželjno da se prilikom zakazivanja ročišta izbjegava termine kasno navečer kako bi se poštovao djetetov dnevni ritam. To se može postići tako da se prilikom izrade rasporeda daje prednost predmetima u kojima sudjeluju djeca te se njih ispita prve. "Dodatna lista za provjeru za predmete u kojima sudjeluju mladi svjedoci" koja se koristi u Ujedinjenoj Kraljevini sadržava upute za takve opcije prilikom vremenske organizacije postupka.

Planiranje slučajeva koji uključuju djecu za početak zasjedanja pomaže i u određivanju točne satnice ispitivanja čime se izbjegavaju sati nepotrebnog čekanja pred sudnicom i odgađanja u zadnji čas zbog pretrpanog rasporeda te nepotrebni dolasci na sud.

5. Druge primjerene mjere za olakšavanje djetetovog svjedočenja

Svjedočenje pred sudom djeci, osobito onoj najmlađoj, može predstavljati problem. Traže se rješenja za poboljšanje komunikacije i olakšavanje svjedočenja.

Kada dijete daje iskaz, ono obično nije upoznato s pravnim jezikom koji se koristi u sudnici.

U nekim državama komunikaciju s djecom žrtvama i svjedocima olakšava korištenje posrednika ili komunikatora. Treba razlikovati takve posrednike od osoba za podršku, koje također mogu pratiti dijete. Posrednik može biti roditelj,¹⁷¹ posebno dodijeljen javni odvjetnik,¹⁷² sudski dodijeljen skrbnik,¹⁷³ stručnjak¹⁷⁴ ili bilo koja druga osoba koju sud odredi.¹⁷⁵ Kada sudac i/ili posrednik procijeni da dijete ne može razumjeti pitanje koje mu je postavljeno, posrednik “prevodi” to pitanje na jezik koji dijete razumije. Posrednik može komentirati i djetetov odgovor ako je izražen jezikom koji traži dodatna pojašnjenja. Imenovanje takvog posrednika ovisi o odluci suda, a obveza dokazivanja da je imenovanje posrednika u interesu pravde obično je na stranci koja to imenovanje traži. Dobar primjer zakona koji predviđa imenovanje takvog posrednika nalazimo u Irskoj (vidi marginu).¹⁷⁶ Ipak, korištenje takvog posrednika nije prihvatljivo u svakom pravnom sustavu, suci u zemljama kontinentalnog prava posebno bi mogli biti protiv korištenja takvih posrednika jer njihovo “osobno uvjerenje”¹⁷⁷ mora biti temeljeno na izravnoj procjeni iskaza svjedoka.

Smjernice predlažu korištenje “pomagala za svjedočenje” (stavak 31. točka (c)). Definicija pomagala za svjedočenje razlikuje se od zemlje do zemlje. U Kanadi se taj pojam odnosi na korištenje mjera kao što su zasloni, CCTV *link* i imenovanje osobe za podršku. U drugim zemljama podrazumijeva naprave i instrumente koji omogućavaju učinkovito postavljanje pitanja djetetu i tumačenje njegova odgovora, a koji su potrebni zbog djetetove dobi, razine zrelosti, razvoja ili bilo koje teškoće u razvoju, poremećaja ili drugih ograničenja od kojih dijete eventualno pati. Takva pomagala za svjedočenje mogu biti: mikrofoni, karte, planovi, fotografije, komunikacijske ploče, računala ili anatomske lutke. U Južnoj Africi, u slučaju da su djetetove verbalne sposobnosti ograničene, postoji mogućnost korištenja lutaka koje predstavljaju odraslu osobu i dijete svakog roda kako bi se opisala aktivnost.¹⁷⁸ Ipak, u nekim zemljama, uključujući Švedsku, odustalo se od upotrebe takvih lutaka jer se smatra da utječu na pouzdanost djetetova iskaza.

Još jedan primjer pomagala za svjedočenje, za koji su potrebni napredniji tehnički uvjeti, jest korištenje videokonferencija, koje omogućuju svjedočenje djeteta s udaljenog mjesta, pa i iz druge zemlje, bez dolaska na sud. Takva mjera predviđena je u Ujedinjenoj Kraljevini za svjedoke mlađe od 14 godina u slučajevima napada, nasilja ili okrutnosti protiv osoba mlađih od 16 godina ili seksualnog zlostavljanja djece.¹⁷⁹ Slične mjere postoje i u Francuskoj za ispitivanje i suočavanje u fazi istrage.¹⁸⁰

Prethodno navedene mjere primjeri su rješenja navedenih u Smjernicama, osmišljenih kako bi se sudjelovanje djeteta u pravosudnom postupku u najvećoj mogućoj mjeri olakšalo te istovremeno umanjio stres kojem je dijete izloženo. Tijekom sastavljanja Smjernica popis mjera namjerno je ostavljen otvoren ne bi li se potaknulo različite dionike na primjenu drugih rješenja s istim ciljem. Raznolikost nacionalnih pravnih sustava, kultura i dostupnih sredstava pruža priliku za osmišljavanje, razvijanje i provedbu originalnih mjera koje mogu odgovarati i biti korisne u nekim kontekstima, ali koje se možda ne mogu prenijeti u druge.

Irski, Zakon o kaznenim dokazima iz 1992., odjeljak 14. “Svjedočenje putem posrednika”:

(1) U slučaju kada

(a) je osoba okrivljena za kazneno djelo na koje se primjenjuju odredbe ovog Dijela i

(b) osoba mlađa od 17 godina daje iskaz putem izravne video veze,

sud može, postupajući prema zahtjevu tužitelja ili okrivljenika, ako je utvrđeno da je s obzirom na dob ili mentalno stanje svjedoka u interesu pravde da se pitanja svjedoku postavljaju putem posrednika, odrediti takav način postavljanja pitanja.

(2) Pitanja postavljena svjedoku putem posrednika, prema odredbama ovog odjeljka, postavljaju se ili riječima ispitivača ili na način da se svjedoku prenesu značenja pitanja na način prikladan njegovoj dobi i mentalnom stanju.

(3) Posrednikom iz pododjeljka (1) sud imenuje osobu za koju utvrdi da je kompetentna.

Sijera Leone, Zakon o komisiji za istinu i pomirenje iz 2000., odjeljak 7. (2):

“Komisija može tražiti pomoć tradicijskih i religijskih vođa u olakšavanju provedbe javnih zasjedanja i razrješavanju lokalnih sukoba koji proizlaze iz povreda i nasilja u prošlosti ili kako bi pružili potporu pomirenju.”

odjeljak 7 (4): “Prilikom pozivanja žrtava i svjedoka da daju iskaze Komisija će uzeti u obzir njihove interese, uključujući sigurnost i druge brige onih koji ne žele svoje priče ispričati javno. Komisija, nadalje, može primijeniti posebne postupke kako bi odgovorila na potrebe posebno djece žrtava ili žrtava seksualnog nasilja te pri postupanju s djecom počiniteljima nasilja i zlostavljanja.”

Iako ne pripadaju u kaznenopravni sustav u užem smislu, iskustva tranzicijske i restorativne pravde implementirana u raznim državama, na primjer Sijera Leoneu, mogu biti inspiracija za druge metode kojima se osigurava sudjelovanje djeteta u pravosudnom postupku bez doživljavanja sekundarne viktimizacije, primjerice kroz uključivanje čitave zajednice u proces (vidi okvir).¹⁸¹

E. Ograničavanje djetetova kontakta s pravosudnim postupkom

Ograničavanje kontakata ranjivih žrtava i svjedoka s pravosudnim postupkom još je jedan način da se umanja njihovo izlaganje neugodnostima tijekom sudjelovanja u postupku. U nekim slučajevima od djeteta se može tražiti da svoju izjavu ponovi policijskim službenicima, socijalnim radnicima, zaposlenicima nevladinih organizacija, psiholozima, stručnjacima, sucima istrage i sucima rasprave, a uza sve to i da bude na raspolaganju za ispitivanje tužitelju i obrani. S brojem ljudi s kojima dijete dolazi u kontakt tijekom istrage raste i razina stresa kojem je izloženo. Višestruko ponavljanje izjave može navesti dijete da osjeća kako je cijeli postupak beskoristan ili da njegove prijašnje izjave nisu bile “dovoljno dobre” i da ih treba poboljšati, što može imati posljedice za njegovo emocionalno stanje i osjećaj povjerenja.

Kako bi se umanjilo nepotrebno izlaganje djeteta stresu, prednost treba imati pristup koji predviđa obavljanje samo jednog razgovora s djetetom. Taj razgovor obavlja se tijekom predraspravne faze (faze istrage) i mogu ga provesti, ovisno o pojedinom nacionalnom pravnom sustavu, policijski istražitelji, tužitelji ili suci istrage. Kako je već spomenuto, centri za zagovaranje prava djeteta, tamo gdje postoje, pružaju dobru priliku za ograničavanje broja ispitivanja. Prilikom tog prvog i jedinog razgovora važno je osigurati da se iskaz točno zabilježi. Iskaz se može zabilježiti, ovisno o procesnom zakonodavstvu i raspoloživim tehničkim rješenjima, u obliku pisane izjave¹⁸² ili audio ili videosnimke (vidi okvir).^{183, 184, 185} U nekim državama, u slučajevima seksualnih kaznenih djela, prvi razgovor s djetetom automatski se bilježi video ili audiosnimkom uz njegov pristanak ili pristanak njegova pravnog zastupnika.¹⁸⁶

Razlike postoje u okviru različitih pravnih sustava. U zemljama kontinentalnog prava, gdje istragu vodi sudac istrage, mjere koje se poduzmu tijekom istrage vrijede i u fazi rasprave. Međutim, u zemljama običajnog prava postoji nesuglasje u korištenju tijekom suđenja dokaza koji su prikupljeni u predraspravnoj fazi i prava okrivljenika na unakrsno ispitivanje svjedoka. Nekoliko rješenja osmišljeno je kako bi pomogla u zaštiti djeteta svjedoka uz poštovanje prava na unakrsno ispitivanje:

(a) pružanje dostatne prilike za unakrsno ispitivanje prilikom bilježenja izjave svjedoka;^{187, 188}

(b) davanje snimke sudu na ispitivanje i dopuštanje sucu da uredi snimku na način da iz nje izreže sve dijelove koji ne mogu biti prihvatljivi kao dokaz;¹⁸⁹

(c) podvrgavanje i osobe koja je obavila razgovor s djetetom unakrsnom ispitivanju. U Izraelu svako dijete mlađe od 14 godina ispituje poseban

ispitivač za djecu, koji je zatim pozvan da svjedoči i iznese svoj dojam o djetetovoj vjerodostojnosti. Sama djeca ne svjedoče;

(d) još jedno rješenje koje može biti u skladu s pravilima postupka u zemljama običajnog prava primjenjuje se u Australiji, a radi se o odgađanju svjedočenja žrtava samo za ključne faze postupka, odnosno samo za davanje iskaza tijekom sudske rasprave i izuzimanje od obveza sudjelovanja u predraspravnom postupku, kao što je saslušanje o otvaranju istrage (vidi okvir).¹⁹⁰

Sjedinjene države (Arizona), Revidirani Ustav Arizone, članak 30. "Djeca svjedoci", odjeljak 13-4252:

"A. Snimka usmene izjave maloljetnika načinjena prije početka postupka prihvatljiva je kao dokaz ako udovoljava svim zahtjevima kako slijedi:

1. Prilikom uzimanja izjave nije bio prisutan zastupnik niti jedne stranke u predmetu.
2. Snimka sadržava i sliku i zvuk te je zabilježena na filmu, videovrpici ili nekom drugom elektroničkom sredstvu.
3. Poznat je i identificiran svaki glas koji se na snimci čuje.
4. Osoba koja je obavila razgovor s maloljetnikom koji je sniman prisutna je na ročištu i sposobna svjedočiti i biti podvrgnuta unakrsnom ispitivanju bilo koje stranke.
5. Okrivljenik ili njegov odvjetnik imali su priliku vidjeti snimku prije nego što je predstavljena sudu kao dokaz.
6. Maloljetnik je dostupan svjedočiti.
7. Oprema za snimanje mogla je točno bilježiti snimku, osoba koja je upravljala opremom za snimanje bila je stručna i snimka je točna te nije mijenjana.
8. Izjava nije dana kao odgovor na ispitivanje koje je navodilo dijete na određenu izjavu.
9. Ako se elektronička snimka usmene izjave maloljetnika prihvati kao dokaz u smislu ovog članka, svaka od stranaka u predmetu može pozvati maloljetnika da svjedoči, a druga strana može ga podvrgnuti unakrsnom ispitivanju."

Bez obzira na ispitivačku ili neprijateljsku prirodu kaznenog postupka, korištenje na sudu unaprijed snimljenog iskaza djeteta treba poticati.

Načelo prema kojemu dijete treba izjavu dati samo jedanput može se zanemariti ako postoje dobri razlozi za obavljanje dodatnih razgovora, primjerice kako bi se izbjegla dugotrajna inicijalna ispitivanja, kako bi se djetetu poticalo pouzdanje ili kako bi se provjerili neki detalji njegove izjave. Najvažnije je ovdje uzeti u obzir da se ovom pitanju treba pristupiti oprezno, od samog početka postupka, uz davanje prednosti djetetovu najboljem interesu nad potrebom za prikupljanjem dodatnih informacija kroz izbjegavanje nepotrebnog ispitivanja.

F. Izuzimanje djeteta iz obveze suočavanja s okrivljenikom

Prilikom svjedočenja djeteta često ima izravan kontakt očima s okrivljenikom. Ako se radi o optužbi za zlostavljanje, takav kontakt može za dijete biti traumatičan, posebno ako postoji opasnost od prijetnji. Smjernica koju sadržava stavak 31. točka (b) za cilj ima umanjivanje straha koje dijete može osjetiti prilikom pojavljivanja pred sudom i, posebno, prilikom suočavanja s navodnim počiniteljem kaznenog djela. Različite mjere mogu se poduzeti kako bi se pomoglo djetetu prilikom svjedočenja. Te mjere uključuju prihvatljivost dokaza, primjerice video-snimke izjave dane u predraspravnoj fazi (vidi prethodni odjeljak E) i korištenje opreme koje omogućuje da dijete svjedoči putem televizije zatvorenog kruga iz posebne prostorije za ispitivanje unutar suda (vidi prethodni odjeljak D, pododjeljak 1.) bez da vidi okrivljenika ili iza pomičnog zaslona ili zastora koji sprečava direktan kontakt očima između svjedoka i okrivljenika. Jedan od načina da se izbjegne takvo suočavanje jest i udaljavanje optuženika iz sudnice.

Korištenje zaslona za odvajanje djeteta od okrivljenika obično se smatra jeftinijom alternativom korištenju televizije zatvorenog kruga jer ih je mnogo lakše postaviti i pomicati. U različitim sustavima koriste se i različiti tipovi zaslona, poput pomičnih neprozirnih pregrada koje sprečavaju vizualni kontakt između djeteta i okrivljenika, jednosmjernog ogledala koje okrivljeniku omogućuje da vidi dijete ali ne i obrnuto ili pomične neprozirne pregrade s ugrađenom videokamerom koja odašilje sliku na televizijski monitor koji okrivljenik vidi. Mogućnost za korištenje takvih pomagala postoji u zakonodavstvu nekoliko država.^{191, 192} Takve mjere određuje sudac, a mogu biti automatske ili prema odluci suda. Sudac može takvu mjeru odrediti prema vlastitoj procjeni ili na zahtjev stranke, djeteta ili njegovih roditelja ili skrbnika. Na Fidžiju roditelj ili skrbnik može podnijeti zahtjev tužitelju da se zaslon postavi oko djeteta, koji zatim prenosi taj zahtjev sudu.¹⁹³

Udaljavanje okrivljenika iz sudnice prilikom djetetova svjedočenja još je jedna mjera koja se primjenjuje u nacionalnim sustavima.^{194, 195, 196} Okrivljeniku je obično dopušteno da prati djetetov iskaz na monitoru u posebnoj prostoriji.

Sprečavanje vizualnog kontakta između djeteta i navodnog počinitelja kaznenog djela postavlja pitanje prepoznavanja počinitelja kaznenog djela na sudu. Formalno prepoznavanje pred sudom u većini se pravih sustava smatra temeljem presumpcije nevinosti. Stoga je standardni dio postupka da svjedok prepozna pred sudom okrivljenika o kojemu iskazuje navode. Najčešće se prepoznavanje provodi vizualnim putem. Svjedoka se pita je li osoba na koju se referira prisutna u sudnici te, u slučaju potvrdnog odgovora, da pokaže na tu osobu. Kako bi se umanjio učinak tako dramatičnog i potencijalno retraumatizirajućeg prepoznavanja, u Australiji je propisano da se prepoznavanje okrivljenika vrši na samom kraju svjedočenja, pa i nakon unakrsnog i ponovnog ispitivanja te da dijete ne može biti u prisutnosti okrivljenika duže nego što je potrebno da se prepoznavanje izvrši.¹⁹⁷

Smjernica koju sadržava stavak 31. točka (b) također naglašava kako je potrebno izbjegavati da unakrsno ispitivanje djeteta vrši okrivljenik kad god je to u skladu s pravnim sustavom i pravima obrane. U procesnom sustavu običajnog prava

pravo na unakrsno ispitivanje svjedoka optužbe jedno je od temeljnih elemenata presumpcije nevinosti. Unakrsno ispitivanje obično obavlja pravni zastupnik okrivljenika. Ipak, kada okrivljenik odbije angažirati pravnog zastupnika i sam se zastupa pred sudom, pojavljuje se problem izravnog ispitivanja ranjivih svjedoka kao što su djeca.

Zakonodavstva nekih država jednostavno zabranjuju okrivljenicima koji nemaju zastupnika da unakrsno ispituju djecu svjedoke, posebice u slučajevima seksualnih kaznenih djela.^{198, 199} U tim državama suci moraju odbaciti zahtjeve za unakrsnim ispitivanjem djeteta ako okrivljenik nema pravnog zastupnika. U nekim zemljama postoji mogućnost da sudac dodijeli zastupnika okrivljeniku samo za potrebe unakrsnog ispitivanja. U takvom slučaju zastupnik prenosi pitanja koja okrivljenik želi postaviti djetetu čime se izbjegava izravno uznemiravanje ili zastrašivanje.²⁰⁰

G. Osiguravanje ispitivanja prilagođenog djeci i sprečavanje zastrašivanja

Ispitivanje svjedoka može imati različite oblike, ovisno o postupcima koji se provode u pojedinim državama. U zemljama kontinentalnog prava i drugim zemljama gdje unakrsno ispitivanje kao takvo ne postoji pitanja uglavnom postavlja samo predsjednik sudskog vijeća, koji odlučuje o tome hoće li pitanja koje stranke predlože biti postavljena.^{201, 202} U nekim zemljama kontinentalnog prava strankama je dopušteno izravno ispitivanje svjedoka, što se razlikuje od unakrsnog ispitivanja, i takvo ispitivanje uvijek je pod jakim nadzorom predsjednika sudskog vijeća.²⁰³ U oba slučaja sudac koji predsjedava vijećem ima punu kontrolu nad načinom na koji se svjedoci ispituju i mogu naložiti strankama da preformuliraju ili povuku pitanje te upozoriti stranke da ne oslovljavaju ugrožene svjedoke, uključujući djecu, na zastrašujući, nasilan ili drugi neprikladan način.

Zastrašivanje se može spriječiti primjenom jednostavnih mjera kao što je podsjećanje stranaka da su obvezne ranjivim svjedocima, uključujući djecu, obraćati se jednostavnim jezikom²⁰⁴ i na posebno pažljiv način.^{205, 206, 207}

Ako kontrola suca nad načinom na koji se stranke djetetu obraćaju pred sudom nije dovoljna, predsjednik sudskog vijeća može naložiti upotrebu drugih mehanizama kao što je postavljanje pitanja posredstvom stručnjaka za komunikaciju koji ga prevodi na jezik razumljiv djetetu (vidi poglavlje V. o pravu na izražavanje mišljenja i briga).^{208, 209}

Slično tomu, u situacijama kada djetetovo svjedočenje i nije dio zatvorenog postupka radi zaštite djetetove privatnosti (vidi poglavlje VII. o pravu na privatnost), predsjednik vijeća svejedno može isključiti javnost iz postupka kako bi zaštitio dijete od zastrašivanja tijekom njegova svjedočenja.^{210, 211, 212}

Do zastrašivanja najčešće dolazi tijekom faze unakrsnog ispitivanja. Smjernice o ovom specifičnom načinu ispitivanja govore u stavku 31. točki (c). U sustavima u kojima je unakrsno ispitivanje uobičajena praksa, to i drugi načini ispitivanja djece koja na neosjetljiv način provode, primjerice, policijski službenici, tužitelji,

suci ili odvjetnici obrane, često se navode kao za djecu najstresniji aspekt kaznenog postupka.

Pravo okrivljenika da ispita svjedoka sam ili posredstvom druge osobe ponekad se koristi za zastrašivanje djeteta svjedoka. Odvjetnici obrane mogu, primjerice, postavljati pitanja koja nadilaze djetetov stupanj razvoja i koristiti napadačku taktiku koja može imati štetni učinak na dijete. Konkretno, u slučaju seksualnog zlostavljanja moguće je da je dijete jedini svjedok i uspješan kazneni progon počiva gotovo u potpunosti na djetetovu svjedočenju. Taktike koje koriste odvjetnici obrane, a čiju upotrebu suci trebaju sprečavati uključuju (a) pridobivanje povjerenja djeteta da bi ga se nakon toga uništilo, čime dijete doživljava iskustvo jednako onome koje je počinio zlostavljač; (b) postavljanje nebitnih pitanja s ciljem uznemiravanja djeteta; (c) zbunjivanje djeteta postavljanjem brzih pitanja ili njihovim ponavljanjem, stalnim prekidima odgovora ili zahtijevanjem nerealno specifičnih detalja ili točnog vremena kada se događaj dogodio; (d) traženje od djeteta da procijeni kada se neki događaj dogodio ili odredi broj ili slijed događaja, čime se navodi dijete da odgovori šutnjom, kaže da ne zna ili da netočan odgovor i (e) tvrdnja da je dijete pristalo na aktivnost ili postavljanje pitanja o njegovoj seksualnoj prošlosti.

Predsjednik sudskog vijeća treba pomno i strogo nadzirati unakrsno ispitivanje djeteta. Pravosudna praksa, posebno u zemljama običajnog prava zabranjuje bilo koja zastrašujuća, uznemirujuća ili ne poštujuća pitanja. Općenito, kao i kod drugih ispitivanja, unakrsno ispitivanje treba voditi imajući na umu da ranjive svjedoke, uključujući djecu, treba oslovljavati sa poštovanjem te na jednostavan i pažljiv način. Odgovornost je sudca da, kada je to neophodno, podsjeti stranke na ovo vodeće načelo i procijeni da li je u najboljem interesu djeteta da bude dio ovog procesa.

Provedbena lista br. 8: pravo na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka

Pri provedbi Smjernica o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela i, konkretno, kako bi se osiguralo ostvarenje prava djeteta na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka, sljedeći sudionici trebaju razmotriti:

- (a) Suci:
 - (i) davanje naloga da djeca žrtve i svjedoci tijekom cijelog pravosudnog postupka imaju u svojoj pratnji osobu za podršku;
 - (ii) objašnjavanje djeci koja se pojavljuju pred sudom važnost njihovog svjedočenja i značaj koji za slučaj ima davanje cjelovitog i istinitog iskaza;
 - (iii) određivanje obveze da djeca prije nego se pojave pred sudom budu upoznata sa sudskim postupkom;
 - (iv) davanje prioriteta predmetima koji uključuju djecu žrtve ili svjedoke pred drugim predmetima koji čekaju dodjelu termina za raspravu;

- (v) davanje prednosti svjedočenju djeteta iz posebne prostorije prilagođene djeci i, ukoliko postoji mogućnost, pomoću televizije zatvorenog kruga;
 - (vi) pomno praćenje ispitivanja, posebice unakrsnog ispitivanja, djece žrtava i svjedoka kako bi ih se zaštitilo od uznemiravanja i zastrašivanja i osiguralo korištenje prikladnog jezika;
 - (vii) stvaranje neformalne i prijateljske atmosfere za saslušanje djece, na primjer davanjem naloga da se ukloni formalna sudska odjeća;
 - (viii) ograničavanje trajanja djetetovog boravka na sudu ili broja pitanja koja mu se postavljaju te određivanje prekida za odmor;
 - (ix) motrenje djetetovog izgleda kako bi se uvjerali da dijete nije pretjerano umorno, uznemireno ili da trpi neku drugu vrstu neugode;
 - (x) planiranje pojavljivanja djece pred sudom prema njihovom ritmu, uz uzimanje u obzir pohađanje škole, kasna zasjedanja itd., i davanje prioriteta, pri izradi rasporeda zasjedanja, predmetima u kojima sudjeluju djeca kako bi bili saslušani prvi, na početku zasjedanja;
 - (xi) ograničavanje broja ispitivanja koja djeca prolaze izdavanjem naloga koji jamče pravilno bilježenje djetetove inicijalne izjave i izjednačavanjem vrijednosti snimljenog iskaza i svjedočenja uživo, uz poštovanje prava obrane;
 - (xii) kada je to potrebno, davanje naloga da dijete svjedoči iza pregrade koja onemogućuje izravni vizualni kontakt s okrivljenikom ili udaljavanje okrivljenika iz sudnice; u slučaju takvog naloga, određivanje da se prepoznavanje okrivljenika obavlja na samom kraju djetetova svjedočenja (uključujući i unakrsno i ponovno ispitivanje) te da dijete ne ostaje u prisustvu okrivljenika dulje nego je potrebno da se prepoznavanje izvrši;
 - (xiii) kada je moguće, davanje naloga da dijete svjedoči u zatvorenom postupku;
 - (xiv) zabranu okrivljeniku bez pravnog zastupnika da izravno vrši unakrsno ispitivanje djece žrtava ili svjedoka te, kada je potrebno, dodjeljivanje pravnog zastupnika okrivljeniku posebno za potrebe unakrsnog ispitivanja djeteta.
- (b) Policijski službenici:
- (i) dodjeljivanje jednog službenika djetetu, po mogućnosti roda koje dijete odabere, koji je posebno osposobljen za rad s djecom, uključujući komunikaciju s djecom i ostale relevantne vještine, da prati dijete tijekom cijelog slučaja;
 - (ii) sudjelovanje u upoznavanju djece sa sudskom okolinom, osobljem i postupkom kroz uključivanje u programe edukacije, kao što je "dječji sud" i/ili izdavanje i podjela plakata ili brošura na djeci razumljivom jeziku;

- (iii) reagiranje na svaku prijavu koja uključuje dijete žrtvu bez odgađanja i na način prilagođen djeci;
 - (iv) ispitivanje djece na njima prilagođen način, ukoliko je moguće, na neutralnom mjesto kao što je škola, posebna prostorija uređena za djecu ili u centru za zagovaranje prava djece;
 - (v) promicanje multidisciplinarnog pristupa slučajevima koji uključuju djecu kroz osnivanje posebnih policijskih jedinica sa službenicima koji su za tu svrhu posebno osposobljeni i koji sudjeluju u radu multidisciplinarnih timova za zlostavljanu djecu;
 - (vi) ograničavanje broja ispitivanja koja djeca žrtve i svjedoci prolaze pravilnim bilježenjem originalnog iskaza u obliku pisane izjave ili audio ili video snimke.
- (c) Odvjetnici:
- (i) podnošenje zahtjeva za dodjelu osobe za podršku koja bi pratila dijete žrtvu ili svjedoka tijekom cijelog pravosudnog postupka;
 - (ii) dodjeljivanje jedne osobe, po mogućnosti istog roda kao dijete, koja je posebno osposobljena za rad s djecom, da ga prati tijekom cijelog predmeta;
 - (iii) u zemljama gdje žrtve zastupa odvjetnik, upoznavanje djece žrtava sa sudskim postupkom prije njihovog pojavljivanja pred sudom;
 - (iv) sudjelovanje u upoznavanju djece sa sudskom okolinom, osobljem i postupkom kroz uključivanje u organizaciju programa edukacije, kao što je "dječji sud" i/ili izdavanje i podjela plakata ili brošura na djeci razumljivom jeziku;
 - (v) izbjegavanje bilo kakvih odgoda u postupku;
 - (vi) ispitivanje djece u prijateljskoj okolini, kao što je njihova škola, posebna prostorija uređena za djecu ili u centru za zagovaranje prava djece.
- (d) Zakonodavci/donositelji odluka:
- (i) određivanje obveze da se djeca upoznaju sa sudskim postupkom prije nego se pojave pred sudom;
 - (ii) određivanje obveze za osobe i stručnjake, uključujući medicinsko osoblje, koji sumnjaju na zlostavljanje djece da to prijave nadležnim službama;
 - (iii) omogućavanje primjene ubrzanih postupaka u kojima bi moglo doći do zaobilaženja pojedinih faza kada nisu ključne za pravičnost postupka i kada je to u interesu djece žrtava i svjedoka;
 - (iv) poticanje osnivanje multidisciplinarnih timova za zlostavljanu djecu, uključujući centre za zagovaranje prava djece.
- (e) Zdravstveno osoblje: sudjelovanje u radu multidisciplinarnih timova za zlostavljanu djecu, uključujući centre za zagovaranje prava djece;

(f) Nevladine organizacije:

- (i) sudjelovanje u upoznavanju djece sa sudskom okolinom, osobljem i postupkom kroz uključivanje u organizaciju programa edukacije, kao što je "dječji sud" i/ili izdavanje i podjela plakata ili brošura na djeci razumljivom jeziku;
- (ii) organiziranje i pomaganje multidisciplinarnih inicijativa za pružanje potpore djeci žrtvama, koje trebaju biti bazirane u zajednici, poštovati povjerljivost i izbjegavati stigmatizaciju pojedinih grupa djece;
- (iii) sudjelovanje u informiranju zajednice o postojanju inicijativa za pružanje potpore djeci žrtvama, doprinos inicijativama koje potiču prijavljivanje zlostavljanje djece;
- (iv) sudjelovanje u osposobljavanju sudaca i policijskih službenika za komunikaciju s djecom;
- (v) zagovaranje primjene prikladnih mjera zaštite za djecu koja sudjeluju u pravosudnim mehanizmima, praćenje suđenja i slučajeva koji uključuju djecu.

(g) Tužitelji:

- (i) podnošenje zahtjeva za dodjelu osobe za podršku koja bi pratila dijete žrtvu ili svjedoka tijekom cijelog pravosudnog postupka;
- (ii) dodjeljivanje jedne osobe, po mogućnosti istog roda kao dijete, koja je posebno osposobljena za rad s djecom, da ga prati tijekom cijelog predmeta;
- (iii) upoznavanje djece žrtava sa sudskim postupkom prije njihovog pojavljivanja pred sudom;
- (iv) sudjelovanje u upoznavanju djece sa sudskom okolinom, osobljem i postupkom kroz uključivanje u organizaciju programa edukacije, kao što je "dječji sud" i/ili izdavanje i podjela plakata ili brošura na djeci razumljivom jeziku;
- (v) izbjegavanje bilo kakvih odgoda u postupku;
- (vi) ispitivanje djece u prijateljskoj okolini, kao što je njihova škola, posebna prostorija uređena za djecu ili u centru za zagovaranje prava djece;
- (vii) poticanje osnivanje multidisciplinarnih timova za zlostavljanu djecu, uključujući centre za zagovaranje prava djece;
- (viii) ograničavanje broja ispitivanja koja djeca žrtve i svjedoci prolaze pravilnim bilježenjem originalnog iskaza u obliku pisane izjave ili audio ili video snimke.

(h) Socijalni radnici:

- (i) sudjelovanje u upoznavanju djece sa sudskom okolinom, osobljem i postupkom kroz uključivanje u organizaciju programa

edukacije, kao što je "dječji sud" i/ili izdavanje i podjela plakata ili brošura na djeci razumljivom jeziku;

- (ii) sudjelovanje u radu multidisciplinarnih timova za zlostavljanu djecu, uključujući centre za zagovaranje prava djece;
- (i) Nastavnici: sudjelovanje u upoznavanju djece sa sudskom okolinom, osobljem i postupkom kroz uključivanje u organizaciju programa edukacije, kao što je "dječji sud" i/ili izdavanje i podjela plakata ili brošura na djeci razumljivom jeziku.

IX. Pravo na sigurnost

Smjernice o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, poglavlje XII. "Pravo na sigurnost"

32. Kada postoji rizik od ugrožavanja sigurnosti djeteta žrtve ili svjedoka, potrebno je poduzeti prikladne mjere kako bi se o tom riziku obavijestila odgovorna tijela te kako bi se djetetu pružila zaštita prije, za vrijeme i nakon pravosudnog postupka.

33. Stručnjaci koji dolaze u kontakt s djecom trebali bi biti obvezni obavijestiti odgovorna tijela ukoliko sumnjaju da dijete žrtva trenutno trpi nasilje, da mu je bilo izloženo u prošlosti, ili postoji vjerojatnost da će mu biti izloženo.

34. Stručnjake treba osposobiti da prepoznaju i sprečavaju zastrašivanje, prijetnje i povređivanje djece žrtava i svjedoka. Kada postoji sumnja da su djeca žrtve i svjedoci predmetom zastrašivanja, prijetnje ili povređivanja, treba aktivirati prikladne mjere za zaštitu djeteta. Takve mjere su, među ostalim:

- (a) izbjegavanje izravnog kontakta između djece žrtava i svjedoka i navodnog počinitelja tijekom cijelog pravosudnog postupka;
- (b) korištenje sudske zabrane pristupa i pripadajućeg registra;
- (c) određivanje predraspravnog pritvora za okrivljenika i postavljanje zabrane kontakta sa žrtvama kao uvjeta za jamčevinu;
- (d) određivanje kućnog pritvora za okrivljenika;
- (e) kada god je to potrebno i moguće, stavljanje djece žrtava i svjedoka pod zaštitu policije ili druge nadležne službe i čuvanje njihovog boravišta tajnim.

Sudjelovanje u kaznenom postupku kao žrtva ili svjedok, ili oboje, može biti rizično iskustvo, posebice ako se radi o organiziranom kriminalu. U takvim slučajevima za žrtve i svjedoke ponekad postoji i bojazan da bi im život mogao biti ugrožen. U takvim iznimnim okolnostima osiguravanje njihove sigurnosti od presudnog je značaja. Posebnu pažnju treba posvetiti riziku od zastrašivanja djece, posebno u slučajevima seksualnog zlostavljanja, trgovine ljudima ili kada je navodni počinitelj netko blizak djetetu. Osiguravanje sigurnosti djece žrtava i svjedoka može uključivati čitav niz zaštitnih i sigurnosnih mjera kako bi se zaštitili od dodatnih povreda, zastrašivanja ili odmazde. Pravo na sigurnost podrazumijeva i pravo na povjerljivost podataka i dokaza (vidi poglavlje VII. o pravu na privatnost) kao i fizičku i psihičku zaštitu tijekom sudskog postupka. Usto, sigurnost bi im trebalo osigurati i prije i poslije suđenja bilo tako što se podaci o boravištu djeteta čuvaju tajnima ili poduzimanjem mjera protiv počinitelja kaznenog djela kako bi se zaustavilo zastrašivanje i odmazda.

Zaštita žrtava i svjedoka prije, tijekom i nakon sudjelovanja u kaznenom postupku sadržana je u nacionalnim zakonodavstvima većine država.^{215, 216, 217} Neke države pristupaju tom problemu i posebno sa stajališta djece žrtava i svjedoka.^{218, 219} Pravo na zaštitu mora se uravnotežiti s pravom obrane.²²⁰

Zaštita se obično pruža samoj žrtvi ili svjedoku, ali ponekad se može odnositi i na njihove obitelji i blisku rodbinu.^{221, 222} Obveza zaštite žrtava i svjedoka i njihovih obitelji uglavnom je prebačena na tužiteljstvo uz pomoć službi za izvršenje zakona. U nekim zemljama uspostavljene su posebne jedinice za zaštitu svjedoka.

Mjere zaštite uglavnom se primjenjuju prije sudskog postupka kako bi se osiguralo da je žrtva ili svjedok dostupan i sposoban svjedočiti pred sudom. Ipak, takve mjere trebalo bi provoditi koliko god je to potrebno kako bi se zaštitila žrtva ili svjedok, pa i nakon njihova svjedočenja ne bi li se izbjegla moguća odmazda. Primjer koji bi trebalo pratiti nalazimo u čileanskom zakonu, koji određuje da se mjere zaštite obnavljaju dok god su potrebne (vidi marginu).

Smjernice razmatraju niz mjera zaštite koje državna tijela mogu provoditi. Ova lista, međutim, nije iscrpna, kako je vidljivo iz izbora riječi u stavku 34. "takve mjere su, među ostalim". Prva mjera koju razmatra stavak 33. Smjernica jest obveza prijave kaznenog djela protiv djeteta odmah po njegovu otkriću (vidi odjeljak A u nastavku). Druge mjere, koje se razmatraju u stavku 34. za cilj imaju zaštitu djeteta nakon što je uključeno u pravosudni postupak (vidi odjeljak B u nastavku).

A. Prijava i istraga kaznenih djela protiv djeteta

U nekoliko zemalja prijava kaznenog djela protiv djeteta nadležnim tijelima odmah po njihovu otkriću opća je obveza.^{223, 224, 225} U tim državama svako propuštanje prijave takvog kaznenog djela može biti podložno kaznenom progonu. Obveza prijave pojačana je za neke kategorije stručnjaka koji rade s djecom, uključujući nastavnike, socijalne radnike, liječnike i bolničare.²²⁶

Uspostavljeni su i posebni mehanizmi uzbunjivanja kako bi pomogli djeci žrtvama da prijave kazneno djelo nadležnim tijelima. To su, među ostalim,

Međunarodna praksa.

Pred međunarodnim kaznenim sudovima o sigurnosti svjedoka, pa tako i žrtava, kontinuirano se vodi briga. Ti sudovi imali su na raspolaganju čitav niz različitih mjera zaštite, uključujući (a) uspostavljanje posebnog odjela, pod nadležnosti Tajništva, koji je odgovoran za zaštitu i pružanje potpore svjedocima i žrtvama; (b) skrivanje svjedoka od javnosti korištenjem zastora i zabranom fotografiranja; (c) svjedočenje na zatvorenim ročištima; (d) potpuna ili djelomična zabrana otkrivanja informacija o identitetu i boravištu svjedoka; (e) anonimnost ili distorzija glasa i slike; (f) svjedočenje putem video veze i (g) pružanje pomoći pri dobivanju statusa izbjeglice.

Čile, Zakon o kaznenom postupku, zakon br. 19696 (2000.), članak 308. Zaštita svjedoka:

"U ozbiljnim i ugroženim slučajevima sud može odrediti posebne mjere za zaštitu sigurnosti svakog svjedoka koji takvu zaštitu zatraži. Takve mjere primjenjuju se u razumnom razdoblju u skladu s odlukom suda i mogu za produžiti kad god je to potrebno."

"Nadalje, Ured Državnog odvjetnika, po službenoj dužnosti i prema zahtjevu zainteresirane strane, primjenjuje mjere prikladne osiguravanju potrebne zaštite za svjedoka, prije ili poslije davanja iskaza. (...)"

organiziranje stalne multidisciplinarne telefonske službe kojoj se dijete može obratiti slobodno i anonimno te objasniti što je iskusilo ili čemu je svjedočilo.²²⁷

Neke države usvojile su zakonodavstvo koje inzistira na trenutačnom poduzimanju mjera neposredno nakon otkrića kaznenog djela koje je počinjeno ili postoji rizik da će biti počinjeno protiv djeteta, kao i posebne postupke za istragu takvih slučajeva. Primjerice, u Tunisu su imenovani posebni službenici za zaštitu djeteta koji su zaduženi za kazneni progon po prijavi navodnoga kaznenog djela protiv djeteta i imaju iznimne ovlasti u istražnom postupku, kao što je dozvola ulaska na sva mjesta i zgrade bez sudskog naloga.²²⁸

B. Mjere zaštite za djecu koja sudjeluju u pravosudnom postupku

Nekim mjerama koje za cilj imaju zaštitu djece žrtava i svjedoka od prijetnji i zastrašivanja već se bavilo poglavlje VIII. o pravu na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka. Kriminalizacija zastrašivanja, kao što je to slučaj u Bosni i Hercegovini, jedan je primjer osnaživanja mjera zaštite (vidi okvir).

Bosna i Hercegovina, Zakon o kaznenom postupku, članak 267. Zaštita svjedoka od vrijeđanja, prijetnji i napada:

- (1) Sudac odnosno predsjednik vijeća dužan je zaštititi svjedoka od vrijeđanja, prijetnje i napada.
- (2) Sudac odnosno predsjednik vijeća upozorit će ili novčano kazniti sudionika u postupku ili bilo koju drugu osobu koja vrijeđa, prijeti ili dovodi u opasnost sigurnost svjedoka pred Sudom. U slučaju novčanog kažnjavanja primjenjuje se odredba članka 242. stavka 1. ovog zakona.
- (3) U slučaju ozbiljne prijetnje svjedoku sudac odnosno predsjednik vijeća obavijestit će Tužitelja radi poduzimanja kaznenog progona.
- (4) Na prijedlog stranke ili branitelja sudac odnosno predsjednik vijeća naredit će policijskim organima poduzimanje mjera neophodnih za zaštitu svjedoka.

Prve mjere koje razmatra stavak 34. Smjernica temelje se na ograničavanju slobode kretanja navodnog počinitelja. Iako su policijski nadzor, predraspravni pritvor i drugi oblici ograničavanja kretanja uobičajene mjere kojima se osigurava sigurnost žrtava i svjedoka,^{229, 230} treba imati na umu da primarnu obvezu zaštite žrtava i svjedoka treba uravnotežiti s poštovanjem prava okrivljenika. Koliko god postizanje savršene ravnoteže bilo teško, sigurnost djeteta treba biti prvi prioritet pri razmatranju odluka o jamčevini u slučajevima zlostavljanja ili zanemarivanja djeteta.

Australski pristup prema kojem se iz djetetova doma udaljava počinitelj kaznenih djela, a ne dijete može se smatrati manje ograničavajući za slobodu okrivljenika. Odvajanje djeteta od njemu poznate okoline treba se razmatrati samo ako ne postoji drugo rješenje kojim bi se dijete zaštitilo od opasne situacije. U slučaju

kada je uklanjanje djeteta iz njegova doma jedino dostupno rješenje, prednost treba dati smještaju u obiteljsku sredinu.²³¹ Smještaj djeteta u posebne institucije za zaštitu djece uvijek treba razmatrati tek kao posljednju mogućnost.^{232, 233} Takve mjere mogu se koristiti u slučajevima kada je počinitelj kaznenog djela član uže obitelji, a drugi članovi obitelji na mogu jamčiti za djetetovu sigurnost. Međutim, ne smije ih se određivati olako jer mogu biti štetne za dijete ako ga se udalji iz obitelji bez dobro utemeljenog razloga. Mala djeca, posebno, mogu doživjeti takvu mjeru zaštite kao kaznu. Odluku o smještaju djeteta treba redovito provjeravati. Stoga je važno razviti proceduralna jamstva kako bi se izbjeglo nepotrebno smještanje djece, kako pokazuje švedski Zakon o socijalnim službama (vidi marginu).

Još jedan način pružanja zaštite žrtvama i svjedocima, uključujući djecu, jest da se ograniči otkrivanje podataka o njihovoj identitetu i boravištu. Te mjere opisane su u poglavlju VII. o pravu na privatnost. U nekim situacijama potreba za ograničavanjem pristupa informacijama dodatno je pojačana postojanjem sigurnosnog rizika za žrtvu ili svjedoka. Stupanj ograničenja može biti različit, ovisno o okolnostima i rizicima. Prvi korak u ograničavanju otkrivanja informacija o boravištu žrtve ili svjedoka davanje je upute žrtvi ili svjedoku da ne otkriva adresu svojeg boravišta ili radnog mjesta. Ponekad postoji mogućnost da žrtva ili svjedok daje adresu policijske stanice kao kontakt²³⁴ ili, kako je to slučaj u Hondurasu, adresu suda (vidi okvir).

Honduras, Zakon o kaznenom postupku, Uredba br. 9-99-E, članak 237. Zaštita svjedoka:

“Ako sud, na svoju inicijativu ili na temelju izjave svjedoka, utvrdi da postoji utemeljena sumnja da osobi ili imovini svjedoka, njegova bračnog druga ili nevjenčana bračnog druga ili srodnika u uspravnoj lozi ili braće bilo kojeg prijete ozbiljna opasnost kao rezultat iskaza tog svjedoka, sud, nakon što je saslušao stranke u postupku, određuje zaštitne mjere koje smatra prikladnima, a koje mogu uključivati:

(1) zabranu otkrivanja, tijekom postupka, imena, prezimena, adrese, radnog mjesta ili zanimanja svjedoka (koji su, upisani u dokument koji se pohranjuje u zapečaćenu omotnicu, poznati samo sudu i tajništvu suda), ili bilo koje informacije koja bi mogla otkriti njegov identitet ili boravište. Tijekom postupka svjedok se identificira samo brojem ili kodnim imenom i (...) (3) postavljanje adrese suda pred kojim se predmet vodi kao adresu prebivališta svjedoka za potrebe komunikacije sa svjedokom, kojemu će sud svaku komunikaciju prenijeti u povjerljivosti.”

U iznimnim slučajevima svjedočiti se može anonimno kako bi se osiguralo potpuno ograničenje otkrivanja informacija o identitetu žrtve ili svjedoka.^{235, 236} U zemljama gdje postoji mogućnost ove mjere zaštite to se provodi, primjerice tako da se žrtvama ili svjedocima dopušta svjedočenje putem videokonferencije uz promjenu glasa ili slike s pomoću tehnologije.²³⁷ U još iznimnijim slučajevima, uglavnom samo u slučajevima protiv organiziranog kriminala, odobrava se potpuna anonimnost, promjena identiteta i/ili preseljenje djeteta.^{238, 239}

Švedska, Zakon o socijalnim uslugama (1980:620), 1980., članak 50. stavak (a):

“Prilikom procjene potrebe za intervencijom odbora socijalne službe kojom bi se maloljetniku pružila zaštita ili podrška odbor može tražiti mišljenje stručnjaka i kontaktirati s osobama koje smatra relevantnima kako bi utvrdio potrebu za određivanje mjera. Procjena se izvršava na način kojim niti jedna osoba nije nepotrebno izložena povredi ili neugodnosti. Ne smije biti većeg opsega od onog kojeg okolnosti opravdavaju.

(...) Osoba koja je predmet procjene opisane u prvom pododjeljku obavještava se o tome da se procjena provodi.”

Provedbena lista br. 9: pravo na sigurnost

Pri provedbi Smjernica o pravosudnima pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela i, konkretno, kako bi se osiguralo ostvarenje prava djeteta na sigurnost, sljedeći sudionici trebaju razmotriti:

- (a) Suci: u prikladnim slučajevima određivanje mjera zaštite za djecu žrtve i svjedoke u trajanju koliko je potrebno, čak i nakon njihovog pojavljivanja pred sudom;
- (b) Policijski službenici:
 - (i) osnivanje posebnih jedinica specijaliziranih za provedbu mjera zaštite za djecu žrtve i svjedoke;
 - (ii) edukaciju policijskih službenika o pitanjima koja se tiču zaštite djece, uključujući i osposobljavanje za rad specijaliziranog osoblja u okviru policijskih jedinica kako bi istraživali prijave i navode o zlostavljanju djece na način prilagođen djetetu i uz njegovu najveću moguću zaštitu.
- (c) Zakonodavci/donositelji odluka:
 - (i) uvrštavanje u zakonodavstvo načela prema kojem djeci žrtvama i svjedocima, kao i njihovoj rodbini, treba pružiti zaštitu od prijetnji koje proizlaze iz njihovog sudjelovanja u pravosudnom postupku i određivanju da ta zaštita traje koliko god dugo je to potrebno, čak i nakon pojavljivanja pred sudom. Uvođenje zakonskih odredbi za uvođenje mjera zaštite za djecu žrtve i svjedoke, koje bi uključivale, uz dužno poštovanje za prava obrane, predraspravni pritvor i/ili druge ograničavajuće mjere protiv navodnog počinitelja kaznenog djela; smještaj djeteta u specijalizirane institucije za zaštitu mladeži kao zadnju raspoloživu mjeru; ograničavanje otkrivanja informacija koje se tiču identiteta i boravišta djeteta i dopuštanje pune anonimnosti, promjene identiteta i/ili preseljenje djeteta;
 - (ii) alokaciju dostatnih sredstava i resursa sudskim ili drugim nadležnim tijelima za provedbu učinkovitih programa zaštite djece žrtava i svjedoka;
 - (iii) određivanje prijave kaznenog djela protiv djeteta nadležnim tijelima odmah po otkriću temeljnom obvezom, ili barem obvezom za stručnjake koji rade s djecom;
 - (iv) razvoj mehanizama za uzbuđivanje i olakšavanje prijave kaznenih djela protiv djece, kao što su besplatne i anonimne stalne telefonske službe za pomoć;
 - (v) osnivanje posebnih policijskih jedinica specijaliziranih za zaštitu djece.
- (d) Zdravstveno osoblje: poštovanje obveze prijave zlostavljanja djece i

doprinos inicijativama koje olakšavaju prijavu zlostavljanja djece;

(e) Nevladine organizacije i udruge u zajednici:

- (i) organiziranje alternativnih rješenja umjesto institucionalne brige za djecu koja su izdvojena iz obitelji/doma;
- (ii) širenje informacija o zakonodavstvu koje nudi najveću mjeru zaštite za djecu žrtve i svjedoke.

(f) Tužitelji: u prikladnim slučajevima, podnošenje zahtjeva za određivanje mjera zaštite za djecu žrtve i svjedoke u trajanju koliko je potrebno, čak i nakon njihovog pojavljivanja pred sudom;

(g) Nastavnici, stručnjaci u zajednici i socijalni radnici:

- (i) pružanje potpore inicijativama koje olakšavaju prijavu zlostavljanja djece;
- (ii) poštovanje obveze prijave;
- (iii) edukaciju o pitanjima vezanima uz zlostavljanje djece, kao što je prepoznavanje indikatora zlostavljanja.

X. Pravo na odštetu

Smjernice o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, poglavlje XIII. "Pravo na odštetu"

35. Kad god je to moguće, djeca žrtve trebaju primiti odštetu kako bi u potpunosti ostvarila zadovoljštinu, reintegraciju i oporavak. Postupci za ostvarivanje i izvršenje odštete trebaju biti lako dostupni i prilagođeni djeci.

36. Ukoliko su postupci prilagođeni djeci i u skladu s ovim Smjernicama, preporučuju se zajednički kazneni postupci i postupci za naknadu štete, zajedno s neformalnim i postupcima društvene pravde, kao što je restorativna pravda.

37. Odšteta može uključivati povrat od strane počinitelja kaznenog djela kojeg odredi kazneni sud, pomoć od državnih programa za pomoć žrtvama te odštete određene u građanskom postupku. Ako je moguće, potrebno je uzeti u obzir troškove društvene i obrazovne reintegracije, medicinskih tretmana, duševnog zdravlja i pravnih usluga. Potrebno je uvesti procedure koje bi osiguravale provođenje odštetnih naloga i isplaćivanje odšteta prije novčanih kazni.

Pravo na odštetu trebalo bi biti priznato svim žrtvama. Ono se odnosi na mjere ispravljanja štete nanесene žrtvama kao posljedicama kaznenih djela koja su nad njima počinjena. Odštete pomažu žrtvama u oporavku. Žrtvama se može nadoknaditi materijalni gubitak i nastale štete, mogu primiti medicinsku i/ili psihosocijalnu pomoć te im mogu biti priznate patnje koje trenutačno trpe. Primanje odštete djeci žrtvama može dati osjećaj da je pravda donekle postignuta unatoč činjenici da je kazneno djelo počinjeno te da se od nepravde koja im je nanесena možda nikada neće oporaviti.

Korisnik odštete može biti sama žrtva, njezina obitelj ili članovi obitelji. Stavak 35. Smjernica priznaje pravo na odštetu svoj djeci bez obzira na dob. Međutim,

pojedine države pravo na podnošenje zahtjeva za naknadu štete koju su djeca pretrpjela prije određene dobi, na primjer prije 13. godine života, priznaju samo njihovim roditeljima. Države s takvom dobnom granicom trebaju u tom pogledu izmijeniti svoje zakonodavstvo ili pronaći rješenje koje bi spriječilo da pitanje prava djeteta na pristup pravdi postane prepreka njihovu pravu na odštetu, kao što je na primjer učinjeno u Portugalu s obzirom na odštetu od strane države (vidi marginu).

Međunarodna praksa

Sustav Međunarodnoga kaznenog suda čini odštetni postupak "ključnom značajkom" Rimskog statuta (Međunarodni kazneni sud, Situacija u Demokratskoj Republici Kongo, br. ICC-01/04, Presuda u predmetu Tužitelj protiv Thomasa Lubanga Dyiloa, predmet br. 01-04-01/06, *Under Seal Decision on the Prosecutor's Application for a Warrant of Arrest*, 10. veljače 2006.). Njegove posebne odredbe omogućuju rano praćenje, identifikaciju i zamrzavanje ili oduzimanje vlasništva i imovine tuženih osoba (Rimski statut Međunarodnoga kaznenog suda, čl. 57. (3) (e), 110. (4) (b)), kao i uspostavljanje novčanog fonda "u korist žrtava kaznenih djela iz nadležnosti Suda te njihovih obitelji" (Rimski statut, čl. 79.; Pravila o postupcima i dokazima, pravila 218. (3) (b), 221.).

Portugal, Zakon o odšteti za žrtve zločina, zakon br. 31/2006 iz 2006. članak 4. stavak (2):

2 — Osoba koja je maloljetna u trenutku kada je nad njom izvršen namjeran čin nasilja može predati zahtjev za odštetu od strane države u bilo koje doba tijekom prve godine punoljetnosti ili samostalnosti od svojih roditelja ili skrbnika.

Prava žrtava na odštetu moguće je ostvariti na više načina. Uobičajeno je razlikovati povrat i naknadu (vidi okvir).

Povrat

"Počinitelj kaznenog djela ili treće strane odgovorne za njihovo ponašanje trebaju, kada je to prikladno, isplatiti pravičan povrat žrtvama, njihovim obiteljima ili članovima obitelji. Takav povrat treba uključivati povrat imovine ili isplatu za nadoknadu pretrpljene boli ili štete, povrat za troškove nastale kao posljedica viktimizacije, pribavljanja usluga i ponovne uspostave prava." (Deklaracija o temeljnim načelima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći (Rezolucija Opće skupštine 40/34, aneks), načelo 8.). Drugi oblici povrata, u obliku simboličnih izjava i pokajanja također se poduzimaju u okviru postupaka restorativne pravde.

Naknada

"Naknada" podrazumijeva novčanu naknadu države, obično kao zamjenu za ili dopunu povratu od strane počinitelja kaznenog djela ili drugih odgovornih osoba. Naknada može pokrivati liječenje i rehabilitaciju od fizičkih i psiholoških ozljeda, gubitak prihoda, bol i patnje, materijalne štete, financijsku pomoć za članove obitelji, i tako dalje.

Načelo prava žrtve na povrat ugrađeno je u zakonodavstvo većine država. Međutim, postoje razlike u načinima na koje se taj povrat može ostvariti. Treba razlikovati zemlje kontinentalnog pravnog sustava, koje pretežno prihvaćaju žrtve kao stranke u kaznenom postupku, obično putem takozvane "intervencije" ili

“građanske parnice” prilikom koje traže povrat od počinitelja kaznenog djela te zemalja običajnog prava, koje obično razlikuju kazneni postupak, u kojem se javni tužitelj sučeljava s počiniteljem kaznenog djela i građanski postupak, putem kojeg žrtva može tražiti i dobiti povrat za pretrpljenu štetu. Međutim, ovo razlikovanje nije apsolutno: kao prvo, zemlje kontinentalnog pravnog sustava mogu žrtvama nuditi opciju traženja povrata pred građanskim ili kaznenim sudom. Kao drugo, u nekim zemljama angloameričkog pravnog sustava može se pred kaznenim sudom podnijeti zahtjev za povratom tijekom izricanja presude. Činjenica da odluku o povratu donosi kazneni sud ne znači da su žrtve stranke u kaznenom postupku. Takva odluka o povratu također ne zamjenjuje građanski postupak. Povrat se može odrediti samo u slučajevima u kojima se odšteta može izračunati. Primjer odluka o odšteti koje se mogu tražiti u okviru izricanja presude nalazimo u Kanadi (vidi okvir).

Kanada, Kazneni zakon, R.S.C. 1985, c. C-46, odjeljak 738. (1):

738. (1) Kada je počinitelj kaznenog djela osuđen ili oslobođen krivnje za kazneno djelo pod točkom 730., sud koji određuje kaznu ili oslobađa počinitelja može, na zahtjev državnog odvjetnika ili na vlastiti zahtjev, uz bilo koju dodatnu mjeru izdanu počinitelju, narediti počinitelju kaznenog djela izvršenje povrata drugoj osobi kako slijedi:

(a) u slučaju štete, gubitka ili uništenja imovine bilo koje osobe nastale kao posljedica počinjenja kaznenog djela ili uhićenja ili pokušaja uhićenja počinitelja, tako što će osobi platiti iznos ne veći od zamjenske vrijednosti imovine na dan stupanja na snagu odluke, umanjen za vrijednost bilo kojeg dijela vraćene imovine koju je ona imala na dan povrata, u slučaju kada je iznos lako utvrdiv;

(b) u slučaju tjelesne ili psihološke boli bilo koje osobe nastale kao posljedica počinjenja kaznenog djela ili uhićenja ili pokušaja uhićenja počinitelja, tako što će osobi platiti iznos ne veći od ukupne novčane štete nastale kao posljedica boli, uključujući gubitak prihoda ili potpore, ako je iznos lako utvrdiv te

(c) u slučaju nanošenja tjelesne boli ili prijetnje fizičkim nasiljem počiniteljevom bračnom drugu ili životnom partneru ili djetetu, ili bilo kojoj drugoj osobi, kao posljedice počinjenja kaznenog djela ili uhićenja ili pokušaja uhićenja počinitelja, kada su bračni drug ili životni partner ili dijete ili druga osoba bili dio kućanstva počinitelja kaznenog djela u relevantno vrijeme, tako što će dotičnoj osobi, neovisno o bilo kojoj svoti određenoj stavcima a) i b), platiti iznos ne veći od nastalih stvarnih i opravdanih troškova te osobe kao posljedica iseljenja iz počiniteljeva kućanstva, za privremeni smještaj, hranu, uzdržavanje djeteta i prijevoz, u slučaju kada je iznos lako utvrdiv.

Razlika koja se pravi u zemljama običajnog prava između kaznenog postupka i građanskih tražbina može biti vrlo štetna za prava djeteta: zbog povećanja broja postupaka djetetovo sudjelovanje u sudskom postupku postaje teže i kompleksnije. Također se povećava broj dodira s pravosudnim postupcima, saslušanjima, potencijalnim žalbama i tako dalje. Davanje nadležnosti nad kaznenim postupkom i građanskim tražbinama koje iz njega proizlaze istom sudu olakšalo bi pristup djeteta povratu i naknadi.

Načelo državne naknade za štete pretrpljene od strane žrtava kaznenih djela ugrađeno je u brojne države kontinentalnog i običajnog prava, ponekad i na razini ustava.²⁴⁰ U islamskim državama načelo naknade od strane države kada se ona ne može dobiti od počinitelja ili kada je počinitelj nepoznat ugrađeno je u šerijat.²⁴¹

Posebni kompenzacijski fondovi za žrtve osnovani su u nekoliko država.^{242, 243, 244} Međutim, financijski razlozi često sprečavaju države u uspostavi efikasnih programa kompenzacije. Osmišljena su razna inovativna rješenja kako bi se ograničio potencijalni izdatak države: U Latviji država može isplatiti naknadu, a zatim putem subrogacijskog postupka tražiti povrat naknade, potpun ili djelomičan, od strane počinitelja kaznenog djela ili drugih odgovornih tijela. Isto pravilo nalazi se i u članku 40. alžirskog Zakona o ugovorima građanskog prava. U Francuskoj je uveden porez na ugovore o osiguranju ili su počinitelji kaznenog djela obvezni platiti kaznu u svrhu financiranja kompenzacijskih programa, ili oboje.

Odštete također mogu biti i u obliku simboličnih povlastica, koje se dodjeljuju pojedinačno žrtvama ili kolektivno obiteljima i zajednicama koje su oštećene počinjenim kaznenim djelom. Takve simbolične odštete mogu se sastojati od svečanog čina kao što je isprika počinitelja, odavanje počasti ili drugi značajni, ponekad tradicionalni, obredi. Mogu također potaknuti osnivanje spomen-područja ili dovesti do bilo kojeg drugog čina koji ima svrhu očuvanja sjećanja na počinjene povrede. Narочito u kontekstu kolektivno proživljenog nasilja, simbolične odštete mogu imati veliku vrijednost za pogođene zajednice.

Postupci restorativne pravde posebno se bave štetom učinjenom žrtvi i njezinim potrebama. U odgovarajućem kontekstu postupci restorativne pravde mogu biti idealan forum za pokretanje pitanja odštete (vidi okvir).

Postupak restorativne pravde

Postupak restorativne pravde jest bilo koji postupak u kojem žrtva i počinitelj i, ako je to potrebno, drugi pojedinci ili članovi zajednice pogođeni kaznenim djelom aktivno sudjeluju zajedno u rješavanju problema koji proizlaze iz kaznenog djela, u pravilu uz pomoć facilitatora. (...) Restorativna pravda podrazumijeva postupak za suočavanje s kaznenim djelom koji se usredotočuje na obeštećenje žrtava, držanje počinitelja odgovornim za njegova djela i, često, uključivanje zajednice u rješavanje sukoba. (...)

Programi restorativne pravde imaju sljedeće značajke:

- fleksibilnost u reakciji na okolnosti kaznenog djela, počinitelja i žrtvu što omogućuje da svaki slučaj bude razmotren pojedinačno;
- reakcija na kazneno djelo koja poštuje dostojanstvo i jednakost svake osobe, gradi razumijevanje i promiče društveni sklad kroz iscijeljenje žrtava, počinitelja i zajednice;
- pristup koji se može koristiti zajedno s tradicionalnim pravosudnim postupcima i sankcijama;
- pristup koji obuhvaća rješavanje problema i uzima u obzir dubinske uzroke sukoba;

- pristup koji uzima u obzir probleme i potrebe žrtava;
- reakcija koje prepoznaje ulogu zajednice kao primarnog foruma za sprečavanje i reagiranje na kriminal i socijalni nemir.

Priručnik za programe restorativne pravde (izdanje Ujedinjenih naroda, br. prodaje E.06.V.15), str. 5. – 8.

Provedbena lista br. 10: pravo na odštetu

Pri provedbi Smjernica o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela i, konkretno, kako bi se osiguralo ostvarenje prava djeteta na odštetu, sljedeći sudionici trebaju razmotriti:

(a) Zakonodavci / donositelji odluka:

- (i) u zemljama koje imaju minimalnu dobnu granicu za pokretanje građanskog postupka te u kojima postoje mjere odštete ili naknade, ukidanje dobne granice ili uvođenje rješenja koja bi čuvala pravo djeteta na pristup pravosuđu te njegovo pravo na odštetu;
- (ii) u zemljama angloameričkog pravnog sustava i drugim zemljama u kojima kazneni suci nisu nadležni za građanske tražbine, uvođenje iznimke po ovom pitanju za djecu žrtve koja bi omogućila, ako to oni ili njihovi pravni zastupnici žele, iznošenje njihova zahtjeva i donošenje odluke o istome od strane istoga suda i istodobno s kaznenim postupkom;
- (iii) uspostavljanje državnih kompenzacijskih programa za onu djecu koja ne mogu ostvariti povrat od počinitelja kaznenog djela. Ti programi mogu se financirati, na primjer, putem subrogacijskih postupaka za potpuni ili djelomični povrat naknade od strane počinitelja ili drugih odgovornih tijela, putem javnog financiranja, oduzimanjem počiniteljeve imovine, putem kazni ili drugih izvora, kao što su porezi na ugovore o osiguranju;
- (iv) ukoliko je moguće, stvaranje zakonskog okvira za uspostavu programa restorativne pravde; uklanjanje ili smanjivanje pravnih barijera za korištenje programa restorativne pravde; stvaranje pravnih poticaja za korištenje programa restorativne pravde; osiguravanje zaštite prava počinitelja kaznenih djela i žrtava koji sudjeluju u programu restorativne pravde.

(b) Nevladine i druge udruge u zajednici: promicanje razvoja programa restorativne pravde.

XI. Pravo na posebne preventivne mjere

Smjernice o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, poglavlje XIV. "Pravo na posebne preventivne mjere"

38. Uz preventivne mjere koje trebaju postojati za svu djecu, posebne strategije potrebne su za djecu žrtve i svjedoke koja su posebno izložena riziku reviktimizacije ili kršenja zakona.

39. Stručnjaci trebaju razviti i provoditi opsežne i posebno razrađene strategije i interventne mjere za slučajeve kada postoji rizik od dodatne viktimizacije djeteta žrtve. Ove strategije i mjere trebaju uzeti u obzir prirodu viktimizacije, uključujući viktimizaciju povezanu sa nasiljem u domu, seksualnim iskorištavanjem, zlostavljanjem u okviru institucionalizacije i trgovinom ljudima. Strategije mogu uključivati one temeljene na vladinim i građanskim inicijativama i inicijativama lokalne zajednice.

Djeca su izložena dvostruko većem riziku od reviktimizacije nego odrasli jer su često ranjiva, nesigurna u to kako se obraniti, odnosno ispravno se postaviti te zauzeti čvrst stav protiv odrasle osobe ili ih potencijalni počinitelj takvima smatra (vidi marginu).

"Reviktimizacija" podrazumijeva situaciju u kojoj jedna osoba pretrpi više od jednog kaznenog djela tijekom određenog vremenskog razdoblja. (Vijeće Europe, dodatak preporuci Rec. (2006) 8 Odbora ministara Vijeća Europe državama članicama o pomoći žrtvama kaznenih djela, stavak 1.2)

Pravo na posebne preventivne mjere potrebno je razlikovati od prava djece žrtava i svjedoka na zaštitu, kojim se bavi poglavlje IX. ovoga *Priručnika* o pravu na sigurnost. Pravo na sigurnost usmjereno je na zaštitu djece žrtava i svjedoka od zastrašivanja te od počinjenja kaznenih djela nad njima kako bi se spriječilo ili na neki drugi način omelo njihovo sudjelovanje u pravosudnom postupku. O drugim oblicima prevencije govori se i u poglavlju VI. o pravu na učinkovitu pomoć, koje se bavi mjerama usmjerenima k poticanju društvene rehabilitacije djece žrtava.

Preventivne mjere za djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela moraju biti ugrađene u nacionalne institucije i zakonodavstvo te bi se trebale poimence odnositi na djecu žrtve kaznenih djela. Države se razlikuju po načinu provedbe takvog zakonodavstva i priznavanju tih prava: u zakonima Bugarske, Filipina (vidi okvir) i Portugala nude se primjeri.^{245, 246, 247} Međutim, preventivne mjere ne štite samo djecu i to posebno djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, već i pomažu državama u sprečavanju i borbi protiv kriminala. Iako takve mjere nije uvijek lako uvesti, obično imaju dugotrajan pozitivan učinak.

Filipini, Zakon o posebnoj zaštiti djece od zlostavljanja, izrabljivanja i diskriminacije, br. 7610 (1992), članak 1. odjeljak. 2.

“Ovime se proglašava dužnost države da pruža posebnu zaštitu djeci od svih oblika nasilja, zanemarivanja, okrutnosti, iskorištavanja i diskriminacije te drugih stanja, štetnih za njihov razvoj; da donosi sankcije za počinjenje istih i provodi program prevencije i sprječavanja i kriznih intervencija u slučaju zlostavljanja djeteta, iskorištavanja i diskriminacije. Država će intervenirati u ime djeteta kada roditelj, skrbnik, učitelj ili osoba koja se brine ili ima skrbništvo nad djetetom ne uspije ili nije u mogućnosti zaštititi dijete od zlostavljanja, iskorištavanja ili diskriminacije ili kada su navedena djela počinjena nad djetetom od strane spomenutog roditelja, skrbnika, učitelja ili osobe koja se brine ili ima skrbništvo nad istim. Politika države bit će zaštita i rehabilitacija djece koja su u velikoj opasnosti ili ugrožena okolnostima koje utječu ili će utjecati na njihovo preživljavanje i normalan razvoj te nad kojima nemaju kontrolu.”

Jednom kada su principi poduzimanja posebnih mjera prevencije viktimizacije usmjereni prema ugroženoj djeci integrirani u zakonodavstvo, njihova implementacija može se razlikovati od države do države.

A. Zakonske mjere za prevenciju kaznenih djela nad ranjivom djecom

Nekoliko zemalja osnovalo je posebne policijske jedinice specijalizirane za kaznena djela nad djecom, u kojima su zaposleni službenici tijela za izvršenje zakona posebno osposobljeni za bavljenje određenim oblicima kaznenih djela čije su žrtve djeca, kao što su prodaja djeci alkoholnih pića; duhanskih proizvoda; droga; opscenog, nedoličnog ili pornografskog materijala; ili stvari koji izazivaju ovisnost te zlostavljanje djece, trgovina ljudima i tako dalje. Takvi službenici mogu biti ovlaštteni za korištenje posebnih mjera i mehanizama pri istrazi. Na primjer, u Tunisu posebni službenici za zaštitu djece zaduženi su za gonjenje navodnih počinitelja kaznenih djela nad djecom te su im dodijeljena izvanredna prava pri istrazi, kao što je mogućnost ulaska na sva mjesta i građevine bez naloga.²⁴⁸

Zakonodavstvo nekih država nadalje potiče prevenciju kaznenih djela nad djecom uvodeći mjere koje naizgled ograničavaju njihovu slobodu, ali koje su u biti usmjerene na njihovu zaštitu od opasnih situacija koje mogu dovesti do iskorištavanja ili zlostavljanja. Ove mjere mogu uključivati praćenje određenih aktivnosti koje izlažu djecu mogućem iskorištavanju.^{249, 250}

Po otkrivanju kaznenog djela nad djetetom, izdvajanjem djeteta iz njegove okoline te pružanje alternativne skrbi jedna je od mjera koja može spriječiti daljnju viktimizaciju (vidi poglavlje IX. o pravu na sigurnost, odjeljak B).^{251,252} Međutim, ta bi se mjera trebala koristiti samo u krajnjem slučaju, a institucionalizaciju bi trebalo izbjegavati. Pri pružanju alternativne skrbi uvijek bi trebalo davati prednost rješenjima unutar obiteljskog okruženja.

Dodatna zakonska preventivna mjera koju treba koristiti jest zahtijevanje preporuka i procjene kriminalne prošlosti prije zapošljavanja ljudi za koje je izvjesno da će raditi s djecom. Druga opcija za poslodavce jest dobivanje informacija o kriminalnoj prošlosti kandidata, no nju treba koristiti s iznimnim oprezom kako ne bi došlo do kršenja ljudskih prava. Takvi popisi sadržavaju imena ljudi koji među prijašnjim osudama imaju kaznena djela koja uključuju zlostavljanje djece ili općenito seksualno zlostavljanje (vidi marginu).^{253,254,255} Izrada i korištenje takvih popisa može ozbiljno naštetiti osobnim slobodama te ih je stoga potrebno koristiti samo nakon ozbiljnog razmatranja njihova doprinosa zaštiti djeteta.

Sjedinjene Države, Zakon o zaštiti i sigurnosti djeteta Adam Walsh iz 2006., glava I, Zakon o registraciji i objavi seksualnih počinitelja kaznenih djela, odjeljci 112. i 113., H.R.4472, ENR, 2006:

“Seksualni počinitelji kaznenih djela registrirat će se i održavati registraciju važećom, u svakom području nadležnosti u kojem počinitelj prebiva, u kojem je počinitelj zaposlen te u kojem je počinitelj student. Samo u svrhu prve registracije seksualni počinitelj kaznenog djela registrirat će se i u području nadležnosti u kojem je osuđen ako je to područje nadležnosti različito od područja nadležnosti prebivališta.”

Japan, Zakon o kažnjavanju djela povezanih s dječjom prostitucijom, dječjom pornografijom i o zaštiti djece iz 1999., članak 14.:

“1. S obzirom na činjenicu da djela kao što su dječja prostitucija i distribucija dječje pornografije ozbiljno utječu na mentalni i/ili fizički razvoj djece, država i lokalna javna tijela će, kako bi se takva djela spriječila, nastojati educirati i prosvijetliti javnost kako bi produbili njihovo razumijevanje prava djeteta.

2. Država i lokalna javna tijela nastojati će promovirati istraživanje i studije koje mogu pomoći u sprečavanju djela kao što su dječja prostitucija i distribucija dječje pornografije.”

B. Promicanje podizanja svijesti, informiranja i edukacije s ciljem sprečavanja kaznenih djela nad ranjivom djecom

Osim putem općih politika usmjerenih na sprečavanje kaznenih djela i, posebno, reviktimizacije djece žrtava, prevenciju je moguće postići kroz razvoj programa koji promiču podizanje svijesti, informiranje i edukaciju. Takvi programi provedeni su u različitim državama u vidu sprečavanja posebnih oblika kriminaliteta kojim su pogođena djeca (vidi marginu).

Multidisciplinarni pristupi mogu biti prednost u sprečavanju kaznenih djela s obzirom na to da udružuju različita rješenja te se bave različitim aspektima osnovnih problema kriminala. U Kambodži je, na primjer, uspostavljen program u zajednici s ciljem sprečavanja seksualnog zlostavljanja i lakše reintegracije djece žrtava. Ciljevi su bili: mobilizirati zajednicu u pogledu zaštite prava djeteta, uspostaviti mrežu svih relevantnih organizacija, stvoriti strukturu za zaštitu djece te poslati volontere kako bi pomogli siromašnim krajevima koji privlače turiste, gdje su djeca izložena korištenju u prostituciji i seksualnom zlostavljanju.²⁵⁶ Uvažavanje činjenice da su siromaštvo, manjak edukacije i niska javna svijest važni čimbenici viktimizacije ključno je u dugoročnom rješavanju problema. U sklopu trogodišnjeg projekta Kambodža je trebala ocijeniti koje su prakse i mjere bile najučinkovitije te u skladu s time prilagoditi program.

Još jedan primjer širokoga multidisciplinarnog pristupa sprečavanja kriminaliteta kojim su pogođene ugrožene populacije može se pronaći u Ruskoj Federaciji u pogledu sprečavanja trgovine ljudima (vidi okvir).

Ruska Federacija, Nacrt federalnog zakona o borbi protiv trgovine ljudima iz 2003., članak 21., Organizacija sprečavanja trgovine ljudima:

1. Organizaciju i koordinaciju aktivnosti za sprečavanje trgovine ljudima provodi Federalna komisija u skladu s federalnim programom koji je odobrila Vlada Ruske Federacije.

2. Sustav preventivnih mjera protiv trgovine ljudima sastoji se:
- (a) od razvoja inicijativa i poduzimanja mjera za pružanje pravednih socijalnih i ekonomskih uvjeta rizičnim skupinama, koji uključuju: stvaranje uvjeta za tržišnu integraciju ljudi koji pripadaju rizičnoj skupini ili prebivaju u regijama koje pripadaju rizičnoj skupini;
 - (b) od provođenja istraživanja o suzbijanju trgovine ljudima;
 - (c) od praćenja [aktivnosti] u vezi sa sprečavanjem trgovine ljudima;
 - (d) od razvoja programa koji potiču poslodavce da zapošljavaju ljude koji pripadaju rizičnim skupinama;
 - (e) od razvoja programa usmjerenih rješavanju određenih društvenih problema koji omogućavaju širenje područja aktivnosti trgovaca ljudima;
 - (f) od podizanja javne svijesti o opasnim situacijama kojima potencijalne žrtve trgovine ljudima mogu biti izložene; o mjerama zaštite koje nude država i posebne institucije te o kaznenim i administrativnim korektivnim mjerama koje je uvela država s ciljem sprečavanja trgovine ljudima;
 - (g) od razvoja i uvođenja obrazovnih programa namijenjenih nastavnicima i učenicima obrazovnih ustanova, institucijama za djecu bez roditelja, kao i roditeljima učenika; nezaposlenima i polupismenima; ljudima iz rizičnih skupina, onima koji prebivaju na rizičnim područjima te žrtvama trgovine ljudima;
 - (h) od mjera za osposobljavanje službenika federalnih izvršnih vlasti i njihovih teritorijalnih službi koje se bave pitanjima sprečavanja trgovine ljudima. Osposobljavanje uključuje metode sprečavanja trgovine ljudima, pitanja kaznenog progona ljudi uključenih u trgovinu ljudima, probleme zaštite žrtava i svjedoka trgovine ljudima, poštovanje i zaštitu ljudskih prava, rodno osjetljiva pitanja, suradnju s nevladinim organizacijama te znanstvenim i istraživačkim institucijama.

Provedbena lista br. 11: pravo na posebne preventivne mjere

Pri provedbi Smjernica o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela i, konkretno, kako bi se osiguralo ostvarenje prava djeteta na posebne preventivne mjere, sljedeći sudionici trebaju razmotriti:

- (a) Zdravstveni radnici, učitelji, socijalni radnici i stručnjaci u zajednici:
 - (i) promoviranje programa podizanja svijesti, informiranja i edukacije djece u pogledu rizika reviktimizacije;
 - (ii) osiguravanje kontinuirane obuke za zdravstvene radnike, učitelje, socijalne radnike i druge koji dolaze u kontakt s djecom kako bi bili osposobljeni i motivirani za prepoznavanje i reagiranje na zlostavljanje djece.

(b) Suci: prema potrebi, po otkriću kaznenih djela počinjenih nad djecom, određivanje prikladnih mjera za njihovu zaštitu, uključujući alternativnu obiteljsku skrb. Davanje naloga za izdvajanje djeteta iz njegova doma trebala bi uvijek biti zadnja opcija: potrebno je izbjegavati institucionalnu skrb te prednost davati obiteljskoj skrbi.

(c) Policijski službenici:

- (i) osnivanje posebnih policijskih jedinica specijaliziranih za intervencije u slučaju kaznenih djela nad djecom;
- (ii) neposredno interveniranje na djetetu prilagođen način nakon primanja obavijesti o kaznenom djelu počinjenim nad djetetom;
- (iii) osiguravanje kontinuirane obuke kako bi policijski službenici bili motivirani i osposobljeni za prepoznavanje i reagiranje na zlostavljanje djece.

(d) Zakonodavci / donositelji odluka:

- (i) usvajanje mjera kojima se službene osobe i organizacije koje dolaze u kontakt sa žrtvama potiče na poštovanje i uvažavanje djece žrtava te razumijevanje za negativne posljedice kaznenih djela;
- (ii) donošenje zakonskih odredbi koje se odnose na položaj djece žrtava kaznenih djela te poduzimanje mjera usmjerenih ka podržavanju njihovih prava na sigurno okruženje;
- (iii) uspostavljanje posebnih policijskih jedinica specijaliziranih za intervencije u slučaju kaznenih djela nad djecom, s iznimnim pravima intervencije i istrage, kao što su ulazak, bez naloga, na sva mjesta i u sve građevine gdje su kaznena djela nad djecom počinjena ili se sumnja da su počinjena;
- (iv) uspostavljanje prikladnog zakonodavnog okvira, u skladu s međunarodnim pravnim standardima, za zaštitu djece od nasilja, zlostavljanja, izrabljivanja i trgovine ljudima;
- (v) donošenje zakonskih odredbi koje propisuju, prema potrebi, prikladne mjere zaštite djece nakon otkrića kaznenog djela počinjenih nad njima. Izdvajanje djeteta iz njegova doma trebala bi uvijek biti zadnja opcija: predlaže se izbjegavati institucionalnu skrb, a preferirati obiteljsku skrb;
- (vi) poticanje centralizacije relevantnih podataka o osobama s kaznenim dosjeima, naročito u slučajevima kaznenih djela nad djecom uz određivanje procedure koje potencijalnim poslodavcima čiji zaposlenici rade s maloljetnicima omogućuju uvid u kandidatov kazneni dosje;
- (vii) promicanje programa podizanja svijesti, informiranja i edukacije djece i policijskih službenika u svrhu skretanja pažnje na rizik od reviktimizacije.

(e) Nevladine organizacije:

- (i) promicanje programa za poboljšanje životnih vještina djece, znanja i sudjelovanja kao oblika zaštite od izrabljivanja i zlostavljanja;
- (ii) razvoj programa za rehabilitaciju djece žrtava, naročito u slučajevima seksualnog zlostavljanja. Aktivnosti treba provoditi u okruženju koje njeguje zdravlje, samopoštovanje i dostojanstvo djeteta;
- (iii) razvoj preventivnih programa usmjerenih k uspostavi sigurnog okruženja za ugroženu djecu kako bi se smanjio rizik da i oni postanu žrtve nasilja, zlostavljanja, izrabljivanja ili trgovine ljudima;
- (iv) gradnju participativnog, lokalno uspostavljenog sustava za praćenje i izvještavanje kako bi se zabilježila učestalost i priroda zloupotrebe na području zaštite djece te omogućilo formiranje informiranog i strateškog odgovora.

(f) Tužitelji:

- (i) davanje prioritarnog statusa istrazi i kaznenom progonu kaznenih djela protiv djece;
- (ii) prema potrebi, prilikom otkrića kaznenog djela počinjenog nad djetetom, provođenje prikladnih mjera za zaštitu djeteta, uključujući alternativnu obiteljsku skrb u slučajevima kada je to u interesu djeteta, te postupanje s izrazitim oprezom prilikom zahtjeva za uklanjanjem i smještajem.

XII. Provedba Smjernica

Smjernice o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, poglavlje XV. "Provedba"

40. Prikladna obuka, edukacija i informacije trebaju biti dostupni stručnjacima koji rade s djecom žrtvama i svjedocima kako bi se specijalizirane metode, pristupi i odnosi poboljšali i održavali, a s ciljem zaštite djece žrtava i svjedoka te učinkovitog i brižnog postupanja s njima.

41. Stručnjaci trebaju biti osposobljeni da učinkovito zaštite i zadovolje potrebe djece žrtava i svjedoka, uključujući u specijaliziranim jedinicama i službama.

42. Takvo osposobljavanje treba uključivati:

- (a) relevantne norme, standarde i načela, uključujući prava djeteta;
- (b) načela i etičke obveze njihove službe;
- (c) znakove i simptome koji upućuju na kaznena djela protiv djece;
- (d) vještine i metode procjene kriznog stanja, osobito pri daljnjem upućivanju, s naglaskom na potrebi za povjerljivošću;
- (e) učinak, posljedice, uključujući negativne fizičke i psihološke utjecaje te traume vezane uz kaznena djela nad djecom;
- (f) posebne mjere i metode pri pomaganju djeci žrtvama i svjedocima u pravosudnom postupku;
- (g) međukulturalna te jezična, vjerska, društvena i rodna pitanja vezana uz dob;

- (h) odgovarajuće komunikacijske vještine između odraslih i djece;
- (i) vještine procjene i intervjuiranja koje umanjuju traumu kod djeteta dok istovremeno pridonose kvaliteti informacija dobivenih od djeteta;
- (j) vještine ophođenja prema djeci žrtvama i svjedocima na osjećajan, konstruktivan i ohrabrujući način pun razumijevanja;
- (k) metode za zaštitu i izvođenje dokaza te ispitivanje djece svjedoka;
- (l) uloge koje imaju i metode koje koriste stručnjaci koji rade s djecom žrtvama i svjedocima.

43. Stručnjaci trebaju prihvatiti interdisciplinarni i kooperativni pristup pri pružanju pomoći djeci kroz upoznavanje sa širokim spektrom dostupnih mjera, kao što su potpora žrtvama, javno zagovaranje, financijska pomoć, savjetovanje, obrazovanje, te službe za pružanje zdravstvene njege, pravne i socijalne pomoći. Ovakav pristup može uključivati protokole za različite faze pravosudnog postupka kako bi se potaknula suradnja među jedinicama koje se bave djecom žrtvama i svjedocima, kao i druge oblike multidisciplinarnog rada koji uključuje policiju, tužitelja, zdravstvene i socijalne službe te osobe za psihološku potporu zaposlene na istome mjestu.

44. Međunarodna suradnja među državama potpisnicama konvencije te svim dijelovima društva trebala bi biti intenzivirana, kako na nacionalnoj tako i na međunarodnoj razini, uključujući međusobnu pomoć radi lakšeg prikupljanja i razmjene podataka te otkrivanja, istrage i procesuiranja transnacionalnih kaznenih djela koja uključuju djecu žrtve i svjedoke.

45. Stručnjaci trebaju razmotriti korištenje ovih Smjernica kao temelja za stvaranje zakona i politika, standarda i protokola usmjerenih na pomaganje djeci žrtvama i svjedocima koji sudjeluju u pravosudnom postupku.

46. Stručnjacima bi trebalo biti moguće periodično izvršiti procjenu svoje uloge, zajedno s drugim službama koje sudjeluju u pravosudnom postupku, u osiguravanju zaštite prava djeteta i uspješnoj provedbi ovih Smjernica.

Zadnje poglavlje Smjernica o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela predlaže niz mjera za provedbu prijedloga sadržanih u prijašnjim poglavljima. Kroz cijele Smjernice, uz osvrt na brojne provedbene mjere s obzirom na svaku pojedinu Smjernicu, u zadnjem poglavlju (poglavlje XV.) dvije teme obrađene su temeljitije: prvo je obuka stručnjaka koji rade s djecom žrtvama i svjedocima (str. 40. do 42.), a drugo je suradnja među svim sudionicima uključenima u pravosudni postupak, na nacionalnoj i međunarodnoj razini (str. 43. do 46.).

A. Osposobljavanje stručnjaka za rad s djecom žrtvama i svjedocima

Stručna bi obuka trebala povećati svijest stručnjaka o specifičnim potrebama djece u smislu brige, pomoći, suosjećanja i pažnje te o važnosti brige za najbolji interes djece žrtava i svjedoka.

Međunarodna praksa

Iako su prijašnji međunarodni sudovi zahtijevali prisustvo stručnog osoblja, naročito unutar svojih jedinica za žrtve i svjedoke, Međunarodni kazneni sud prvi je učinio obuku o traumi, seksualnom nasilju, sigurnosti i povjerljivosti obveznom za Sud i stranke. Obuku provodi Jedinica za svjedoke i žrtve (Međunarodni kazneni sud, Pravila o postupku i dokazima, pravila 17. (2) (a) (iv), 18. (d) i 19.).

Indija, Zakon o maloljetničkom pravosuđu (Skrb o djeci i zaštita djece), 2000 (br. 56 iz 2000.), članak 63., Specijalna policijska jedinica za maloljetnike:

“(1) Policijski službenici koji često ili isključivo rade s maloljetnicima ili su primarno angažirani u prevenciji maloljetničkog kriminala ili postupanju s maloljetnicima ili djecom u okviru ovog zakona proći će posebnu obuku kako bi učinkovitije obavljali svoje dužnosti.

(2) U svakoj policijskoj postaji barem jedan prikladno osposobljen i educiran službenik bit će određen za ‘službenika za skrb o maloljetnicima i djeci’ koji će postupati s maloljetnikom ili djetetom u koordinaciji s policijom.

(3) Posebne policijske jedinice za maloljetnike, čiji će članovi biti svi policijski službenici određeni za postupanje s maloljetnicima ili djecom na prethodno opisan način, mogu se uspostaviti u svim distriktima i gradovima kako bi koordinirale i unaprijedile postupanje policije spram maloljetnika i djece.”

Dužnost je svake države organizirati vlastiti program osposobljavanja za stručnjake koji rade s djecom žrtvama i svjedocima kaznenih djela u skladu s nacionalnim sustavom i kaznenim postupkom te pružiti tim stručnjacima priliku za sudjelovanjem u međunarodnoj obuci organiziranoj na regionalnoj razini. Takva obuka trebala bi biti prilagođena različitim zanimanjima, uključujući zdravstvene radnike, suce, policijske službenike, odvjetnike, tužitelje i socijalne radnike.

U Boliviji i Bugarskoj, primjerice, obvezna je obuka policijskih službenika koji se u radu susreću s djecom žrtvama i svjedocima kaznenih djela.^{257, 258} U idealnom slučaju obuka za rad s djecom žrtvama i svjedocima kaznenih djela trebala bi imati zajedničku, multidisciplinarnu komponentu namijenjenu svim stručnjacima, u kombinaciji s posebno prilagođenim modulima koji se odnose na konkretne potrebe svake struke. Na primjer, dok se obuka za suce i tužitelje u osnovi može fokusirati na zakonodavstvo i pravne procedure, policijskim službenicima možda je potrebna obuka o širim pitanjima, uključujući područja psihologije i bihevioristike. S druge strane, obuku socijalnih radnika treba usmjeriti na pružanje pomoći, dok obuka zdravstvenih djelatnika za fokus treba imati forenzičke metode pregleda radi prikupljanja čvrstih materijalnih dokaza.

Budući da su odgovorni za primanje dojava o kaznenim djelima i njihovu istragu, u mnogim zemljama upravo su policijski službenici prve službene osobe s kojima žrtve i svjedoci dolaze u kontakt. Stoga bi policijski službenici trebali proći odgovarajuću obuku za pomoć djeci žrtvama i svjedocima te njihovim obiteljima. Važno je naglasiti kako adekvatna obuka policijskih službenika može pridonijeti provođenju propisne istrage uz umanjivanje mogućega štetnog učinka. Takva obuka među ostalim treba: (a) omogućiti policijskim službenicima da razumiju i primijene glavne odredbe zakonodavnih i resornih politika koje se odnose na tretman djece žrtava i svjedoka kaznenih djela, (b) podići svijest o pitanjima obuhvaćenima u Smjernicama te relevantnim regionalnim i međunarodnim instrumentima i (c) upoznati policijske službenike s posebnim protokolima za intervenciju, posebice s obzirom na prvi kontakt djeteta žrtve i tijela za provođenje zakona, prvi razgovor s djetetom žrtvom ili svjedokom, istragu, uloge policijskih nadzornika i podršku žrtvama.

Obuka može nadalje uključivati identifikaciju i intervjuiranje žrtve i svjedoka, prikupljanje dokaza, ispitivanje okrivljenika, istražne metode, vođenje slučaja, integraciju policijskih istraga sa sudskim postupcima te izvođenje dokaza na sudu. Policijski službenik specijaliziran rad s djecom također bi trebao proći obuku o tome kako pružiti informacije i uspostaviti kontakt između žrtava i svjedoka i dostupnih grupa za potporu. Dobar primjer zakonodavstva koje pruža konkretnu obuku namijenjenu policijskim jedinicama nalazimo u Indiji (vidi marginu). Slične inicijative moguće je pronaći i u drugim zemljama kao što su Maroko i Peru.^{259, 260} Također treba poticati razvoj i nadogradnju nacionalnih smjernica koje pitanjima vezanima uz djecu žrtve i svjedoke pristupaju s gledišta policije.

Zdravstveni djelatnici također ponekad pružaju primarnu pomoć djeci žrtvama i svjedocima kaznenih djela s obzirom na to da mogu biti prvi koji će s njima stupiti u kontakt ili su baš oni ti koje otkriju da je dijete bilo žrtva kaznenog djela. Zato je potrebno razviti programe obuke i protokole za bolničko osoblje o pravima i potrebama djece žrtava i svjedoka, uključujući liječničku i psihološku

podršku te etički kodeks medicinskog osoblja prilagođen žrtvama. Dobar primjer programa ove vrste za zdravstvene djelatnike jest certificirani program o zaštiti djece žrtava nasilja i zlostavljanja razvijen na Školi za obuku socijalnih radnika pri Sveučilištu Saint Joseph u Bejrutu.²⁶¹ U Belgiji zakonodavstvo također nalaže da barem jedna osoba u centru za društveno-medicinsku pomoć prođe posebnu obuku o problematici vezanoj uz djecu žrtve.²⁶²

I socijalni radnici igraju važnu ulogu u pružanju odgovarajuće pomoći i skrbi djeci žrtvama i svjedocima s obzirom na to da su, zbog prirode svojega posla, u jedinstvenom položaju da interveniraju u najboljem interesu djeteta. Svijest socijalnih radnika o ovoj problematici mogla bi se povećati kroz posebnu obuku i radionice, poput onih o kojima je izvijestila Islamska Republika Iran. Tamo je iz svake provincije odabran jedan stručnjak koji se bavi dječjom problematikom, koji je zatim prošao obuku o pitanjima vezanima uz djecu, a za socijalne radnike organizirane su radionice o pravima djeteta.²⁶³ Sveobuhvatni program obuke i koordinacije socijalnih radnika provodi se i u Ukrajini.²⁶⁴ Brošure i letci za podizanje svijesti ove kategorije stručnjaka izdaju se u nekoliko zemalja.²⁶⁵ Sličnu obuku, kada je to moguće, treba pružiti i volonterima koji pomažu u postupanju sa žrtvama.

U zemljama običajnog prava obuka tužitelja o postupcima prilagođenima djeci može utjecati na to da tužitelji prilikom pripreme predmeta i izlaganja pred sudom uvažavaju posebne zahtjeve vezane uz situaciju djece žrtava i svjedoka kaznenih djela. Prilikom vođenja istrage i pripreme predmeta za suđenje tužitelji imaju obvezu osigurati poštovanje prava djece žrtava i svjedoka. Oni trebaju informirati dijete te olakšati njegovo sudjelovanje u sudskim postupcima i procedurama, osigurati prikladnu organizaciju predraspravničkih i sudskih postupaka te pratiti tijek postupka uz izvješćivanje. Obuka tužitelja može dovesti do pružanja osnovne pomoći i informacija djeci žrtvama i svjedocima uključujući obavijest o statusu predmeta i dostupnosti posebnih mjera, primjerice čekaonica za djecu žrtve i svjedoke te njihove obitelji (vidi poglavlje VIII. o pravu na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka).

Tužitelje se također može poticati na suradnju pri izradi sporazuma s nevladinim organizacijama o pružanju ključnih usluga djeci, uključujući i razdoblje nakon zaključenja predmeta i osuđujuće presude nad počiniteljem kaznenog djela. U Ujedinjenoj Kraljevini Odbor za pravosudne studije provodi program obuke za odvjetnike i suce koji rade s djecom svjedocima, fokusirajući se na Zakon o ljudskim pravima iz 1998. godine. To je autodidaktički tečaj nakon kojeg slijedi jednodnevni program osposobljavanja. Osim toga, edukativni paket za postupanje sa žrtvama i svjedocima koji izdaju odbori lokalnih sudskih vlasti pruža detaljne informacije o načinima prepoznavanja ranjivih i zastrašenih svjedoka. Sudionicima se prikazuje videozapis iskustava žrtve, a zatim sami imaju priliku istraživati vlastita iskustva ranjivosti. Napokon, Krunsko državno odvjetništvo Ujedinjene Kraljevine razvilo je program obuke za postupanje sa žrtvama i svjedocima od četiri stupnja: (a) podizanje svijesti osoblja Krunskoga državnog odvjetništva o problematici vezanoj uz žrtve i svjedoke te o svojoj ulozi i odgovornostima; (b) učinkovito prepoznavanje ranjivih ili zastrašenih svjedoka i utvrđivanje njihove prihvatljivosti za pristup posebnim mjerama; (c) učinkovito upravljanje predmetima i podrška svjedocima i (d) učinkovita komunikacija, uključujući i postupanje s odlukama tužiteljstva.

Drugi je primjer Meksiko, gdje je tužiteljstvo razvilo program podizanja svijesti i podrške žrtvama kaznenih djela, koji uključuje, među ostalim, obuku i radionice o zaštiti žrtava.²⁶⁶ Treba poticati i izradu nacionalnih smjernica o problematici djece žrtava i svjedoka s gledišta tužitelja, kao što su kanadske Smjernice za krunske tužitelje.²⁶⁷ Državno tužiteljstvo Južne Afrike razvilo je Priručnik o zakonima o djeci za tužitelje (*Child Law Manual for Prosecutors*, Pretoria, 2001.), koji služi kao temelj obuke tužitelja diljem zemlje.

U zemljama kontinentalnog prava, gdje zakonodavstvo omogućuje žrtvama pomoć dodjelom odvjetnika za žrtve, odvjetnicima koji zastupaju žrtve treba omogućiti obuku sličnu prethodno opisanoj. Zbog posebnog odnosa između djeteta žrtve i njegova odvjetnika, koji mu je dodijeljen isključivo radi zaštite djetetovih prava, taj je odvjetnik u najboljem položaju da se pobrine da dijete žrtva primi svu raspoloživu pomoć i skrb. U Francuskoj je nekoliko odvjetničkih komora preuzelo inicijativu za osnivanje udruženja specijaliziranih odvjetnika koji se kontinuirano obrađuju o pitanjima vezanima uz djecu, uključujući pravnu nadogradnju i stručno znanje drugih relevantnih stručnjaka, kao što su psiholozi, socijalni radnici i suci.²⁶⁸

Na sličan način, od presudne je važnosti da svi suci budu educirani o pravima djeteta i pitanjima vezanima uz djecu. U većini zemalja ta pitanja povjerena su posebnoj kategoriji sudaca, koji su prošli odgovarajuću obuku i time se specijalizirali za to područje. Takvi suci često rade isključivo na tim pitanjima, koja, osim obiteljskog prava i maloljetničkog pravosuđa, mogu uključivati i donošenje sudskih odluka o zaštiti djece i određivanje mjera za rad s djecom kojoj je potrebna posebna skrb i zaštita.²⁶⁹

Djelotvoran način osiguravanja odgovarajuće razine svijesti svih stručnjaka koji dijele odgovornost u zaštiti djece žrtava i svjedoka kaznenih djela jest centralizirati obuku u jednoj instituciji koja može pratiti jesu li obuhvaćene sve kategorije stručnjaka. Primjer takve institucije nalazimo u Egiptu, gdje je Opća uprava za pravnu zaštitu djece pri Ministarstvu pravosuđa odgovorna za kreiranje programa osposobljavanja i edukacije članova pravnih institucija, sociologa i psihologa koji se bave problematikom vezanom uz maloljetnike.²⁷⁰ Druge države su poduzele slične inicijative.^{271, 272}

B. Suradnja u provođenju mjera zaštite za djecu žrtve i svjedoke

Djeca žrtve i svjedoci često proživljavaju dodatne teškoće zbog dugih odgoda u procesuiranju slučaja te zakazivanju saslušanja i sudskih rasprava. Također mogu biti podvrgnuta višestrukim ispitivanjima i saslušanjima od strane cijelog niza stručnjaka, s negativnim posljedicama za njihovo fizičko i emotivno blagostanje (vidi poglavlje VIII. o pravu na zaštitu od patnje tijekom pravosudnog postupka). Takve teškoće mogu se ublažiti uspostavom suradnje među stručnjacima, koja bi se potaknula upotrebom protokola primjenjivih na sve zaposlenike i standardiziranih upitnika i obrazaca koje bi ispunjavali svi uključeni stručnjaci.

Kako bi se pokrenula suradnja, stručnjaci moraju uzeti u obzir i razumjeti ograničenja drugih stručnih grupa i njihove vještine te kako spojiti znanje i trud

raznih stručnjaka. Primjere uspješnih multidisciplinarnih timova moguće je pronaći u Peruu i Sjedinjenim Državama.^{273, 274} Značajan napredak napravljen je pojavom centara za zagovaranje prava djeteta, koji se usredotočuju na multidisciplinarni pristup pri istrazi, spajajući vještine i znanja raznih uključenih stručnjaka: pri vođenju razgovora policijski službenici surađuju sa stručnjacima za djecu i za mentalno zdravlje. Ova metoda pruža veće šanse za zaštitu djeteta i okrivljenika jer omogućuje vođenje temeljitijih i preciznijih razgovora.

U nekim zemljama koordinacija zaštite djece organizirana je na regionalnoj razini. U Ujedinjenoj Kraljevini, primjerice, Lokalni odbori za zaštitu djece spajaju predstavnike glavnih službi i stručnjake uključene u zaštitu djece radi koordinacije različitih aktivnosti koje će se s ciljem zaštite djece poduzeti u lokalnoj zajednici. Odbori, među ostalim, razvijaju lokalnu politiku suradnje među službama u sklopu nacionalnog okvira, pomažu u poboljšanju kvalitete zaštite djece edukacijom i podizanjem svijesti unutar zajednice o nužnosti zaštite prava djece.²⁷⁵ Slične inicijative mogu se pronaći u Boliviji, Indiji i Tunisu.^{276, 277, 278}

U Belgiji je u svakom frankofonom pravosudnom distriktu uspostavljena koordinacijska komisija za djecu žrtve zlostavljanja. Svrha je komisije informiranje lokalnih jedinica te koordinacija mjera koje poduzimaju u pomaganju djeci žrtvama zlostavljanja kako bi se poboljšala učinkovitost takvih jedinica. U komisijama su zastupljeni predstavnici političkih stranaka, suci, policijski službenici i socijalni radnici.²⁷⁹ Zakonodavstvo za uspostavu posebnih mehanizama koordinacije za pomoć žrtvama posebnih vrsta kaznenih djela može se pronaći u državama kao što je Bugarska (za žrtve trgovine ljudima), Estonija (za žrtve zanemarivanja, nasilja i fizičkog, mentalnog i seksualnog zlostavljanja) i Filipini (za žrtve dječje prostitucije ili druge vrste seksualnog zlostavljanja, trgovine djecom, opscene publikacije i bludne radnje).

Zemlje u kojima je kao rezultat oružanih sukoba ili unutarnjih nemira rašireno nasilje često nude, uz pomoć međunarodnih organizacija, visoko razrađene programe suradnje za potporu žrtvama. U Alžiru, primjerice, Vlada je uz pomoć UNICEF-a pokrenula međusektorski program pomoći: program uključuje savjetodavne centre koji djeci žrtvama iz područja najviše pogođenima terorističkim napadima nude zdravstvenu, psihološku i socijalnu pomoć; nacionalne centre za brigu o djeci žrtvama koja su ostala bez roditelja, financijsku i materijalnu pomoć za udomiteljske obitelji, kampanje za podizanje svijesti te osposobljavanje za upravljanje svih stručnjaka koji rade s djecom.²⁸⁰

U Francuskoj, *Institut national d'aide aux victimes et de médiation*, jest nacionalno udruženje grupa udruga za potporu žrtvama. Institut djeluje u suradnji s Ministarstvom pravosuđa i drugim ministarstvima koja podupiru njegov rad. Institut je zadužen za promicanje i koordinaciju potpore i pomoći za žrtve, posredovanje i sve druge mjere čiji je cilj unapređenje priznavanja prava žrtava.²⁸¹ Slične uspješne suradnje između nevladinih tijela i državnih pravosudnih organa mogu se naći u zemljama kao što su Brazil i Češka Republika.^{282, 283}

Bilješke

- ¹ Rezolucija Opće skupštine 40/33, aneks.
- ² Rezolucija Opće skupštine 45/112, aneks.
- ³ Rezolucija Opće skupštine 45/113, aneks.
- ⁴ Rezolucija Ekonomskog i socijalnog vijeća 1997/30, aneks.
- ⁵ Rezolucija Opće skupštine 40/34, aneks.
- ⁶ Rezolucija Ekonomskog i socijalnog vijeća 1998/21, aneks.
- ⁷ Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 1577, br. 27531
- ⁸ Ibid., čl. 19, 39, i 40.
- ⁹ Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 2187, br. 38544, čl. 68, 75, 79.
- ¹⁰ Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 2225, 2237, 2241 i 2326, br. 39574, čl. 6 – 8.
- ¹¹ Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 2349, br. 42146, čl. 32.
- ¹² Fond Ujedinjenih naroda za djecu, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, (izdanje Ujedinjenih naroda, br. prodaje E.07.XX.11), str. 37. – 49.
- ¹³ Venezuela (Bolivarijanska Republika), *Ley Organica para la Protección del Niño y del Adolescente* (1998.), Br. 5.266, čl. 8.
- ¹⁴ Finska, Zakon o dobrobiti djeteta, br. 683 (1983.), odjeljak 1. i 10.
- ¹⁵ Kenija, Zakon o djeci, 2001. (poglavlje 8. Zakona Kenije), odjeljak 4 (2).
- ¹⁶ Filipini, Zakon o posebnoj zaštiti djece od zlostavljanja, izrabljivanja i diskriminacije, br. 7610 (1992.), čl. I, odjeljak. 2.
- ¹⁷ Bangladeš, Zakon o djeci, odjeljci 10. i 11.
- ¹⁸ Pakistan, Punjabska uredba o maloljetnim prestupnicima (aneks 7., dopuna XXI.), 1983., odjeljak 12.
- ¹⁹ Južna Afrika, Zakon o djeci, 2005., zakon br. 38 iz 2005. (*Government Gazette*, vol. 492, 19 lipanj 2006.), odjeljak 61 (3).
- ²⁰ Kanada (Québec), *Loi sur la protection de la jeunesse* (L.R.Q. poglavlje P-34.1) (1977.), čl. 85.3.
- ²¹ Australija (Queensland), Zakon o dokazima, 1977.
- ²² Njemačka, Zakon o kaznenom postupku, čl. 81c (3).
- ²³ J. Shapland, “The criminal justice system and the victim”, *Victimology*, vol. 10, 1985, str. 585. –589.
- ²⁴ Graça Machel, *The Impact of War on Children* (izdanje Ujedinjenih naroda, br. prodaje E.01.XX.11).
- ²⁵ Sijera Leone, Komisija za istinu i pomirenje, *Truth and Reconciliation Commission Report for the Children of Sierra Leone: Child-Friendly Version* (Accra, Graphing Packaging Limited, 2004.).
- ²⁶ Bjelarus, Zakon o pravima djeteta, br. 2570-XII, 1993. (dopunjeno i izmijenjeno 2004.), čl. 6.
- ²⁷ Nepal, Zakon o djeci, br. 2048 (1992.), odjeljak 6, stavak 1.
- ²⁸ Estonija, Zakon o zaštiti djeteta (*Riigi Teataja*) (*State Gazette*) 1992., 28, 370), čl. 10.
- ²⁹ Nepal, Zakon o djeci, br. 2048 (1992.), odjeljak 6, stavak 2.
- ³⁰ Estonija, Zakon o zaštiti djeteta (*Riigi Teataja*) (*State Gazette*) 1992, 28, 370), čl. 10.
- ³¹ Egipat, Zakon o djeci, 1996, čl. 2.
- ³² Jemen, Zakon o pravima djeteta, čl. 9.
- ³³ Ekvador, *Ley de la Juventud*, br. 2001-49, čl. 4.
- ³⁴ Meksiko, *Ley de Atención y Apoyo a las Víctimas del Delito para el Distrito Federal* (2003.), čl. 11 (XV).
- ³⁵ Sirijska Arapska Republika, Kasacijski sud, odluka br. 28, 22. siječnja 1979. i odluka br.156, 3. ožujka 1979. (Sirijska Arapska Republika, inicijalno izvješće Odboru za prava djeteta (CRC/C/OPSC/SYR/1), stavak 227.).
- ³⁶ Alžir, *Code de procédure pénale*, 1966., čl. 93 (2), 228.
- ³⁷ Australija (Queensland), Zakon o dokazima 1977., odjeljak 9.
- ³⁸ Novi Zeland, *R. v. Accused* (CA 245/90) (1990.) 6 CRNZ 354.
- ³⁹ Australija (Queensland), Zakon o dokazima 1977., odjeljak 9C.
- ⁴⁰ Island, Zakon o zaštiti djeteta, br. 80/2002, čl. 54 stavak. 1.
- ⁴¹ Kanada (Québec), *Loi sur la protection de la jeunesse*, L.R.Q., poglavlje. P-34.1 (1977.), čl. 5.
- ⁴² Kostarika, *Código de la Niñez y la Adolescencia*, Zakon br. 7739 (1998.), čl. 20.
- ⁴³ Filipini, Zakon protiv nasilja nad ženama i djecom iz 2004. godine, br. 9262 (2004.), odjeljak. 31 (e).
- ⁴⁴ Švicarska, *Loi fédérale sur l'aide aux victimes d'infractions*, Recueil systématique du droit fédéral (RS) 312.5, 1991, čl. 6 (1).
- ⁴⁵ Argentina, *Código Procesal Penal*, čl. 79 (d).
- ⁴⁶ Australija, Zakon o žrtvama zločina iz 1994. godine (dopunjeno i izmijenjeno 13. travnja 2004.), br. 83 iz 1994. godine, st. 4. (k).
- ⁴⁷ Novi Zeland, Zakon o pravima žrtava iz 2002. godine, odjeljak 12., pododjeljak (1) (b).
- ⁴⁸ Nikaragva, *Código Procesal Penal*, zakon br. 406, 2001, čl. 110. (1).
- ⁴⁹ Kirgistan, Kazneni zakon, čl. 50. (9) i (10).
- ⁵⁰ Španjolska, *Ley 35/1995, de 11 de diciembre, de Ayudas y Asistencia a las Víctimas de Delitos Violentos y contra la Libertad Sexual*, čl. 15 st. 2.
- ⁵¹ Meksiko, *Ley de Atención y Apoyo a las Víctimas del Delito para el Distrito Federal* (2003.), čl. 11 (IX).
- ⁵² Južna Afrika, Ministarstvo pravosuđa i ustavnog razvoja, “Smjernice za nacionalnu politiku prema žrtvama seksualnih kaznenih djela” (Pretoria, 1998.), poglavlje 10.
- ⁵³ Kanada, Osnovna načela pravde za žrtve zločina, 2003., načelo 6.

- 54 Armenija, Zakon o kaznenom postupku, 1999., čl. 59 (9).
- 55 Kazahstan, Zakon o kaznenom postupku, zakon br. 206, 1997., čl. 75. (6).
- 56 Island, Zakon o zaštiti djeteta, br. 80/2002, čl. 55 st. 1.
- 57 Kazahstan, Zakon o kaznenom postupku, zakon br. 206, 1997., čl. 215 (3).
- 58 Sjedinjene Države (Alabama), Zakonik Alabame, 1975. glava 15, čl. 3. odjeljak 15-23-72 (2) (e).
- 59 Kolumbija, *Código de Procedimiento Penal*, zakon br. 906, 2004., čl. 136 (12) i (14).
- 60 Sjedinjene države, Zbirka zakona Sjedinjenih Država, naslov 18. poglavlje 237, odjeljak 3771. Prava žrtava zločina, pododjeljak (a) (2).
- 61 Nizozemska, "De Beaufort Guidelines", st. 6.1.
- 62 Ujedinjena Kraljevina, Kodeks ponašanja krunskih tužitelja (London, 2004.), odjeljak 5.13.
- 63 Novi Zeland, Zakon o pravima žrtava iz 2002. godine, čl. 12 pododjeljak 1 (e) (i).
- 64 Sjedinjene države (Missouri), Ustav savezne države Missouri, čl. 1, Spomenica o ustavnim pravima i povlasticama (Bill of Rights), odjeljak 32 (2).
- 65 Kanada (Québec), *Loi sur la protection de la jeunesse* (L.R.Q., poglavlje P-34.1) (1977.), čl. 5. (1).
- 66 Australija, Zakon o žrtvama zločina iz 1994. godine (dopunjeno i izmijenjeno 13. travnja 2004.), br. 83 iz 1994., odjeljak 4 (l).
- 67 Kanada, Zakon o izvršavanju kazne zatvora i uvjetnom otpustu, S.C. 1992, c. 20, odjeljak 26.
- 68 Bugarska, Zakon o zaštiti djeteta, 2004., čl. 15 (3).
- 69 Kostarika, *Código de la Niñez y la Adolescencia*, zakon br. 7739 (1998.), čl. 107 (d).
- 70 Novi Zeland, Zakon o djeci, mladima i njihovim obiteljima iz 1989. godine, čl. 10.
- 71 Marta Santos Pais, Direktorica Odjela za evaluaciju, politiku i planiranje, Fond Ujedinjenih naroda za djecu, *Child Participation* (dostupno pri www.gddc.pt/actividadeeditorial/pdfs-publicacoes/8182MartaPais.pdf).
- 72 Šri Lanka, Vrhovni sud, *Harindra and Others v. The Ceylon Electricity Board and Others*, molba Vrhovnom sudu, br. 323/97, 1997., spomenuto u izvještaju o Šri Lanci datiranom 19. studenog 2002. godine Odboru za prava djeteta (CRC/C/70/Add.17, st. 55).
- 73 Bjelarus, Zakon o općim principima državne politike prema mladima u Republici Bjelarus, br. 1629-XII, 1992, čl. 5 (4).
- 74 Kenija, Zakon o djeci, 2001. (poglavlje 8. Zakona Kenije), odjeljak 4. i 76. (3) (a).
- 75 Mjanmar, Zakon o djeci br. 9/93, 1993, čl. 13.
- 76 Ruanda, *Loi relative aux droits et à la protection de l'enfant*, br. 27/2001, čl. 9.
- 77 Tunis, *Code de la protection de l'enfant*, zakon br. 95-92, 1995, čl. 10.
- 78 Nepal, Izvještaj o zakonima i pravnim procedurama u vezi s komercijalnim seksualnim iskorištavanjem djece (ECPAT International, Bangkok, 2004.), str. 43.
- 79 Švicarska, *Loi fédérale sur l'aide aux victimes d'infractions*, Recueil systématique du droit fédéral (RS) 312.5, 1991., čl. 8 (1) (b).
- 80 Čile, *Código Procesal Penal*, zakon br. 19.696 (2000.) (zadnji put dopunjeno i izmijenjeno 2004. godine), čl. 109. (d) i (e).
- 81 Sjedinjene Države, Zbirka zakona Sjedinjenih Država, Glava 18, poglavlje 237, odjeljak 3771, Prava žrtava zločina, pododjeljak (a) (4).
- 82 Estonija, Zakon o kaznenom postupku, 1961., odjeljak 40 (2).
- 83 Sjedinjene države, Zbirka zakona Sjedinjenih država, Glava 18, poglavlje 237, odjeljak 3771, Prava žrtava zločina, pododjeljak (a) (4).
- 84 Francuska, *Code de procédure pénale*, čl. 306 (3).
- 85 Novi Zeland, Zakon o pravima žrtava iz 2002. godine, odjeljak 28.
- 86 Kazahstan, Zakon o kaznenom postupku, zakon br. 206, 1997, čl. 75. (6).
- 87 Nikaragva, *Código Procesal Penal*, zakon br. 406., 2001., čl. 110 (4).
- 88 Francuska, *Code de procédure pénale*, čl. 85. i 495-13.
- 89 Republika Makedonija, Zakon o kaznenom postupku, čl. 55. (1) i (2).
- 90 Sjedinjene Države (Alabama), Zakonik Alabame, 1975., glava 15. čl. 3., odjeljak 15-23-74.
- 91 Armenija, Zakon o kaznenom postupku, 1999., čl. 59. (8).
- 92 Francuska, *Code de procédure pénale*, čl. 120.
- 93 Francuska, *Code de procédure pénale*, čl. 120.
- 94 Republika Makedonija, Zakon o kaznenom postupku, čl. 55. (2).
- 95 Kanada, Kazneni zakon, R.S.C. 1985., c. C-46, odjeljak 738.
- 96 Švicarska, *Loi fédérale sur l'aide aux victimes d'infractions*, Recueil systématique du droit fédéral (RS) 312.5, 1991., čl. 8 (1) (a).
- 97 Urugvaj, *Código del Proceso Penal*, zakon br. 16.893, 1997., čl. 75. (4).
- 98 Estonija, Zakon o kaznenom postupku, 1961., odjeljak 40 (2).
- 99 Sjedinjene Države, Zbirka zakona Sjedinjenih država, Glava 18, poglavlje 237, odjeljak 3771, Prava žrtava zločina, pododjeljak (a) (4).
- 100 Kazahstan, Zakon o kaznenom postupku, zakon br. 206., 1997., čl. 75. (6).
- 101 Paragvaj, *Código Procesal Penal*, čl. 68. (5).
- 102 El Salvador, *Código Procesal Penal*, Decreto Br. 904, 1997. (izmijenjeno i dopunjeno 2006.), čl. 13. (6).
- 103 Ujedinjena Kraljevina (Škotska), Prijedlog zakona o kaznenom pravu (Škotska), SP Bill 50, 2003., odjeljak 17.

- ¹⁰⁴ Sjedinjene Države, Zbirka zakona Sjedinjenih država, Glava 18, poglavlje 223, odjeljak 3509, Prava žrtava zločina, odjeljak 3509, pododjeljak (f).
- ¹⁰⁵ Sjedinjene Države, Ministarstvo pravosuđa, Ured za žrtve zločina, *Breaking the Cycle of Violence: Recommendations to Improve the Criminal Justice Response to Child Victims and Witnesses* (Washington, D.C., 1999.), str. 17.
- ¹⁰⁶ Kanada, Kazneni zakon, R.S.C. 1985, c. C-46, odjeljak 722.
- ¹⁰⁷ Jo Goodey, *Victims and Victimology: Research, Policy and Practice* (Longman, 2005), str. 166.
- ¹⁰⁸ Njemačka, Zakon o kaznenom postupku, čl. 52. (2) i (3).
- ¹⁰⁹ Čile, *Código Procesal Penal*, Zakon Br. 19.696 (2000.) (izmijenjeno i dopunjeno 2004.), čl. 6 (3).
- ¹¹⁰ Novi Zeland, Zakon o pravima žrtava 2002., odjeljak 8.
- ¹¹¹ Kanada (Québec), *Loi sur l'aide aux victimes d'actes criminels* (L.R.Q., poglavlje A-13.2) (1988.), čl. 6. (1).
- ¹¹² Alžir, *Décret présidentiel n° 06-93 relatif à l'indemnisation des victimes de la tragédie nationale*, 28. veljače 2006.
- ¹¹³ Zimbabve, Zakon o naknadi žrtvama rata.
- ¹¹⁴ Filipini, Zakon o zaštiti, sigurnosti i materijalnoj potpori svjedoka, Br. 6981, 1991, odjeljak 8 (b).
- ¹¹⁵ Ujedinjena Kraljevina, Krunsko tužiteljstvo, Povelja o pravima djece, 2005., odjeljak 3.14.
- ¹¹⁶ Meksiko, *Ley de Atención y Apoyo a las Víctimas del Delito para el Distrito Federal* (2003), čl. 3.
- ¹¹⁷ Maroko, *Code de procédure pénale*, čl. 510.
- ¹¹⁸ Ujedinjena Kraljevina, Krunsko tužiteljstvo, Pružanje terapije djeci svjedocima prije suđenja u kaznenom postupku: Smjernice, 2001.
- ¹¹⁹ Francuska, *Direction des Affaires Criminelles et des Grâces, Enfants victimes d'infractions pénales: guide de bonnes pratiques*, 2004., str. 40. – 41.
- ¹²⁰ Zambija, Zakon o zambijskoj policiji (izmjene i dopune), 1999. (br. 14 iz 1999.), poglavlje 107.
- ¹²¹ Ujedinjena Kraljevina, Krunsko tužiteljstvo, Pružanje terapije djeci svjedocima prije suđenja u kaznenom postupku: Smjernice, 2001.
- ¹²² Francuska, *Code de procédure pénale*, čl. 706-50 i 706-51.
- ¹²³ Libija, Zakon o zaštiti djece, br. 5, 1997.
- ¹²⁴ Međuagencijska načela vodilje o rastavljenosti i djeci bez pratnje, 2004., str. 47. (dostupno na www.icrc.org).
- ¹²⁵ Armenija, Zakon o kaznenom postupku, 1999., čl. 10. (3) i (4).
- ¹²⁶ Bugarska, Zakon o zaštiti djece (2004.), čl. 15. (8).
- ¹²⁷ Filipini, Zakon protiv nasilja nad ženama i djecom iz 2004., br. 9262 (2004.), odjeljak 35. (b).
- ¹²⁸ Francuska, *Code de procédure pénale*, čl. 706-50.
- ¹²⁹ Island, Zakon o zaštiti djece, Br. 80/2002, čl. 60.
- ¹³⁰ Peru, *Código de los Niños y Adolescentes*, zakon br. 27.337, 2000, čl. 146.
- ¹³¹ Pakistan, Juvenile Justice System Ordinance, 2000.
- ¹³² Kostarika, *Código de la Niñez y la Adolescencia*, zakon br. 7739 (1998.), čl. 107 (b).
- ¹³³ Kazahstan, Zakon o kaznenom postupku, zakon Br. 206, 1997., čl. 75. (6).
- ¹³⁴ Šri Lanka, Ustav, čl. 106.
- ¹³⁵ Egipat, Ustav, čl. 44 – 45 i 57.
- ¹³⁶ Čile, *Código Procesal Penal*, zakon Br. 19.696 (2000) (izmijenjeno i dopunjeno 2004.), čl. 289.
- ¹³⁷ Kenija, Zakon o djeci, 2001. (poglavlje 8. Zakona Kenije), odjeljak 76. (5).
- ¹³⁸ Katar, Zakon o kaznenom postupku, čl. 65.
- ¹³⁹ Bangladeš, Zakon o djeci, odjeljak 17.
- ¹⁴⁰ Italija, Zakon o kaznenom postupku, čl. 114.
- ¹⁴¹ Japan, Zakon o kažnjavanju djela vezanih s dječjom prostitucijom, dječjom pornografijom i o zaštiti djece, 1999., čl. 13.
- ¹⁴² Ruska Federacija, Nacrt federalnog zakona o borbi protiv trgovine ljudima, 2003., čl. 28. st. 3.
- ¹⁴³ Tunis, *Code de la protection de l'enfant*, zakon br. 95 – 92, 1995., čl. 120.
- ¹⁴⁴ Kanada, Kazneni zakon, R.S.C. 1985., c. C-46, odjeljak 486 (2).
- ¹⁴⁵ Francuska, *Loi sur la liberté de la presse*, 1881., čl. 39 bis, 39 quinquies, 42 i 43.
- ¹⁴⁶ Ujedinjena Kraljevina (Škotska), Zakon o djeci (Škotska) 1995., poglavlje 36, odjeljak 44 (2).
- ¹⁴⁷ Bosna i Hercegovina, Zakon o kaznenom postupku, Br. 56/03, 2003., čl. 250.
- ¹⁴⁸ Kanada, Kazneni zakon, R.S.C. 1985., c. C-46, odjeljak 486, pododjeljak (1) i (2).
- ¹⁴⁹ Honduras, *Código Procesal Penal*, Uredba br. 9-99-E, 2000., čl. 308.
- ¹⁵⁰ Nepal, poglavlje o silovanju Nepalskog zakona, 1963., pravila 9A i 10B.
- ¹⁵¹ Švicarska, *Loi fédérale sur l'aide aux victimes d'infractions*, Recueil systématique du droit fédéral (RS) 312.5, 1991., čl. 5 (3).
- ¹⁵² Centar za djecu i njihove obitelji u pravosudnom sustavu, "Three years after the verdict: a longitudinal study of the social and psychological adjustment of child witnesses referred to the child witnesses project", 1993. (dostupno na www.lfcc.on.ca/3yrsexec.htm).
- ¹⁵³ Švicarska, *Loi fédérale sur l'aide aux victimes d'infractions*, Recueil systématique du droit fédéral (RS) 312.5, 1991., čl. 6. (3).
- ¹⁵⁴ Kanada, Kazneni zakon, R.S.C. 1985., c. C-46, odjeljak 486.1, pododjeljak 1.
- ¹⁵⁵ Austrija, Zakon o kaznenom postupku, čl. 162 (2).

- 156 Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji (Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 2171, br. 27531), čl. 8. (1) (b).
- 157 Protokol za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, dodatak Konvenciji Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala (Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 2237, br. 39574), čl. 6. (3) (b).
- 158 Sporazum vlade Kanade i vlade Kraljevine Tajlanda o uzajamnoj suradnji u kaznenim predmetima
- 159 Izvještaj specijalnog izvjestitelja o nasilju nad ženama: misija Specijalnog izvjestitelja u Južnoj Africi po pitanju silovanja u društvu, 11. – 18. listopada 1996. (E/CN.4/1997/47/Add.3).
- 160 Francuska, *Circulaire relative à l'enregistrement audiovisuel ou sonore de l'audition des mineurs victimes d'infractions sexuelles*, 20. travnja 1999., odjeljak 3.1.2.
- 161 Tajland, Zakon o kaznenom postupku, odjeljak 133 bis.
- 162 Kanada, Kazneni zakon, R.S.C. 1985., c. C-46, odjeljak 486.2.
- 163 Australija, Zapadna Australija, Zakon o dokazima 1906., odjeljak 106N (2) i (4).
- 164 Filipini, Zakon o posebnoj zaštiti djece od zlostavljanja, eksploatacije i diskriminacije, 1992., odjeljak 30.
- 165 Save the Children (UK), "Victim Friendly Initiative in Binga", u *Children, Sexual Abuse and Violence: Conference Report* (Harare, listopad 1998.).
- 166 Australija (Tasmanija), Ured povjerenika za reformu pravosuđa, "Djeca svjedoci", izvještaj br. 62, 1990.
- 167 Dva takva centra za pomoć djeci u Sjedinjenim državama su Centar za pomoć djeci južnog Missisippija (internetska stranica centra nalazi se na www.msccpa.com/ChildAdvocacyBRCenter/tabid/55/Default.aspx) i Centar za pomoć djeci okruga Galveston u Teksasu (internetska stranica centra nalazi se na www.co.galveston.tx.us/distatry/advocacy.htm). Jedan takav centar u Kanadi je Centar za pomoć djeci Zebra u Edmontonu u Alberti (internetska stranica centra nalazi se na www.zebracentre.ca/).
- 168 El Salvador, *Código Procesal Penal*, Decreto br. 904, 1997. (izmjenjeno i dopunjeno 2006.), čl. 13 (13).
- 169 Ujedinjena Kraljevina, Krunsko tužiteljstvo, Povelja o pravima djece, 2005., odjeljak 4.19.
- 170 Australija (Victoria), Zakon o dokazima 1958., br. 6246 (1958.), odjeljak 37C (3) (d) i (e).
- 171 Ujedinjena Kraljevina (Škotska), Zakon o ranjivom položaju svjedoka / ugroženim svjedocima (Škotska) 2004., odjeljak 271E (2) (b).
- 172 Švedska, Zakon o brizi o mladima (posebne odredbe) (1990:52), 1990., odjeljci 36. i 39.
- 173 Sjedinjene Države, Zbirka zakona Sjedinjenih država, glava 18, poglavlje 223, odjeljak 3509, pododjeljci (f) i (h).
- 174 Tajland, Zakon o kaznenom postupku, čl. 172 ter.
- 175 Južna Afrika, Zakon o kaznenom postupku, br. 51, 1977., odjeljak 170A i Zakon o djeci, 2005., zakon br. 38 iz 2005., odjeljak 61 (2).
- 176 Novi Zeland, Zakon o dokazima 1908., odjeljak 23E (4) i Australija (Zapadna Australija), Zakon o dokazima 1906., odjeljak 106F (2) imaju ekvivalentne odredbe.
- 177 Termin "osobno uvjerenje" odnosi se na francuski koncept "conviction intime" (unutarnje, duboko uvjerenje) suca za razliku od formalnih pravila o dokazima koja propisuju kada točno iskaz postaje dokaz.
- 178 Južnoafričko zakonodavno povjerenstvo, *Sexual Offences against Children*, izdanje 10, projekt 108 (Pretoria, 1997.), poglavlje 5. pododjeljak 5.7.9.
- 179 Ujedinjena Kraljevina, Zakon o kaznenom pravosuđu iz 1988., odjeljak 32.
- 180 Francuska, *Code de procédure pénale*, čl. 706-71.
- 181 *Handbook on Restorative Justice Programmes* (izdanje Ujedinjenih naroda, br. prodaje E.06.V.15), str. 105.
- 182 Sjedinjene Države (Portoriko), *Ley para el Bienestar y la Protección Integral de la Niñez*, zakon br. 177 (STR. del S. 2285), 2003., čl. 45.
- 183 Belgija, *Code d'instruction criminelle*, 2001., čl. 92.
- 184 Kanada, Kazneni zakon, R.S.C. 1985., c. C-46, odjeljak 715.1 (1).
- 185 Šri Lanka, Zakon o dokazima (posebne odredbe) (br. 32 iz 1999.).
- 186 Francuska, *Code de procédure pénale*, čl. 706-52.
- 187 Norveška, Zakon o kaznenom postupku, br. 25, 1981. (dopunjeno 30. lipnja 2006.), odjeljak 239.
- 188 Sjedinjene države, Zbirka zakona Sjedinjenih država, glava 18, poglavlje 223, odjeljak 3509, Prava djece žrtvi i svjedoka, pododjeljak (b), Alternative svjedočenju uživo u sudnici, (2), Video snimka djetetova iskaza pod zakletvom, (B) (iii) i (iv).
- 189 Novi Zeland, Zakon o dokazima iz 1908., odjeljci 23E (1) (a), 23E (2), 23F (2) (3).
- 190 Australija, Zakon o žrtvama zločina iz 1994. (izmijenjeno i dopunjeno 13. travnja 2004.), br. 83 iz 1994., odjeljak 4 (j).
- 191 Kanada, Kazneni zakon, R.S.C. 1985, c. C-46, odjeljak 486.2 (1).
- 192 Španjolska, *Ley de Enjuiciamiento Criminal*, čl. 448, st. 3 i čl. 707.
- 193 www.fijiwomen.com.
- 194 Brazil, *Código de Processo Penal*, čl. 217.
- 195 Kazahstan, Zakon o kaznenom postupku, zakon br. 206, 1997, čl. 352 (3).

- ¹⁹⁶ Švicarska, *Loi fédérale sur l'aide aux victimes d'infractions*, Recueil systématique du droit fédéral (RS) 312.5, 1991, čl. 5 (4), 10b.
- ¹⁹⁷ Australija (Zapadna Australija), Zakon o dokazima iz 1906., odjeljak 106Q i Novi Južni Wales, Zakon o zločinima iz 1900., odjeljak 405DC.
- ¹⁹⁸ Kanada, Kazneni zakon, R.S.C. 1985, c. C-46, odjeljak 486.3 (1).
- ¹⁹⁹ Ujedinjena Kraljevina, Zakon o kaznenom pravosuđu iz 1988., odjeljak 34A.
- ²⁰⁰ Australija (Zapadna Australija), Zakon o iskazima djece i drugih (izmjene i dopune) iz 1992., odjeljak 8.
- ²⁰¹ Čile, *Código Procesal Penal*, Zakon br. 19.696 (2000) (izmijenjeno i dopunjeno 2004.), čl. 310.
- ²⁰² Kina (Makao), *Código de Processo Penal*, Zakon br. 17/96/M (1996), čl. 330.
- ²⁰³ Meksiko, *Código Federal de Procedimientos Penales*, 1934. (izmijenjeno i dopunjeno 2006.), čl. 249.
- ²⁰⁴ Portugal, Zakon o zaštiti djece i mladih u opasnosti, br. 147/99 (1999.), čl. 86 (1).
- ²⁰⁵ Bosna i Hercegovina, Zakon o kaznenom postupku, br. 56/03, 2003., čl. 100 (4).
- ²⁰⁶ Republika Makedonija, Zakon o kaznenom postupku, čl. 223 (4).
- ²⁰⁷ Južna Afrika, Ministarstvo pravosuđa i ustavnog razvoja, "Smjernice za nacionalnu politiku prema žrtvama seksualnih kaznenih djela" i Ministarstvo socijalne skrbi, "Proceduralne smjernice za ustanove socijalnog rada i odgovarajuće nevladine organizacije za pomoć žrtvama silovanja i seksualnih kaznenih djela" (Pretoria, 1998.), poglavlje 3.
- ²⁰⁸ Irska, Zakon o kaznenim dokazima, 1992., odjeljak 14.
- ²⁰⁹ Novi Zeland, Zakon o dokazima 1908, odjeljak 23E (4).
- ²¹⁰ Dominikanska Republika, *Código Procesal Penal*, Zakon br. 76-02, 2002, čl. 327 (2).
- ²¹¹ Republika Makedonija, Zakon o kaznenom postupku, čl. 280.
- ²¹² Pakistan, Sindh zakon o djeci, 1955. (aneks 7., dodatak XIII.).
- ²¹³ Južna Afrika, Ministarstvo pravosuđa i ustavnog razvoja, "Smjernice za nacionalnu politiku prema žrtvama seksualnih kaznenih djela" i Ministarstvo socijalne skrbi, "Proceduralne smjernice za ustanove socijalnog rada i odgovarajuće nevladine udruge za pomoć žrtvama silovanja i seksualnih kaznenih djela" (Pretoria, 1998.), poglavlje 10 (1).
- ²¹⁴ Ujedinjena Kraljevina (Škotska), Zakon o kaznenom postupku (Škotska) iz 1995., odjeljak 274.
- ²¹⁵ Jordan, Šerijatski pravosudni zakon, 1959.
- ²¹⁶ Peru, *Código Procesal Penal*, br. 957, 2004., čl. 247.
- ²¹⁷ Sjedinjene države, Zbirka zakona, naslov 18., poglavlje 23.7, odjeljak 3771., Prava žrtava zločina, 2004., pododjeljak (a) (1).
- ²¹⁸ Bolivija (Višenacionalna Država), *Código del Niño, Niña y Adolescente*, čl. 13.
- ²¹⁹ Kanada, Kazneni zakon, R.S.C. 1985, c. C-46, odjeljak 486 (2) (b) i odjeljak 486.2 (5) (a).
- ²²⁰ Kolumbija, *Código de Procedimiento Penal*, čl. 133.
- ²²¹ Argentina, *Código Procesal Penal*, čl. 79 (c).
- ²²² Kazahstan, Zakon o kaznenom postupku, Zakon br. 206 iz 1997., čl. 15 (3), 99.
- ²²³ Bjelarus, Zakon o pravima djeteta, br. 2570-XII, 1993 (dopunjeno 2004.), čl. 9.
- ²²⁴ Maroko, *Code pénal*, čl. 40.
- ²²⁵ Portugal, Zakon o zaštiti djece i mladih u opasnosti, zakon br. 147/99 (1999), čl. 4 (3).
- ²²⁶ Francuska, *Code de procédure pénale*, čl. 40, *Code de l'éducation*, čl. L.542-1, *Code de la santé publique*, čl. L.2112-6, *Code de l'action sociale et des familles*, čl. L.221 6, *Code de déontologie médicale*, čl. 43 i 44, *Décret relatif aux règles professionnelles des infirmiers et des infirmières*, br. 93-221, 1993., čl. 7.
- ²²⁷ Belgija, *Décret relatif à l'aide aux enfants victimes de maltraitance*, 2004.
- ²²⁸ Tunis, *Code de la protection de l'enfant*, Zakon br. 95-92, 1995, čl. 28-30 i dekret br. 96-1134, 1996., st. 23.
- ²²⁹ Francuska, *Code de procédure pénale*, čl. 144.
- ²³⁰ Šri Lanka, Zakon o kaznenom postupku (izmjene i dopune), br. 28, 1998.
- ²³¹ Save the Children (UK), *Facing the Crisis: Supporting Children through Positive Care Options*, January 2005.
- ²³² Alžir, *Ordonnance 72-03 du 10 février 1972 relative à la protection de l'enfance et de l'adolescence*.
- ²³³ Kenija, Zakon o djeci iz 2001. (poglavlje 8 Zakona Kenije), odjeljci. 24. (i), (2) i 73 – 80.
- ²³⁴ Francuska, *Code de procédure pénale*, čl. 706-57.
- ²³⁵ Francuska, *Code de procédure pénale*, čl. 706-58.
- ²³⁶ Nizozemska, Zakon o kaznenom postupku, 1994., čl. 226a.
- ²³⁷ Francuska, *Code de procédure pénale*, čl. 706-61.
- ²³⁸ Francuska, *Code de procédure pénale*, čl. 706-63-1.
- ²³⁹ Sjedinjene države, Zbirka zakona Sjedinjenih država, Glava 18, poglavlje 224, Zaštita svjedoka, odjeljak 3521, pododjeljak (a) (1).
- ²⁴⁰ Švicarska, *Constitution fédérale de la Confédération suisse*, 1999., čl. 124.
- ²⁴¹ Katarsko izvješće Odboru za prava djeteta (CRC/C/OPSA/QAT/1), st. 106.
- ²⁴² Belgija, *Loi portant sur les mesures fiscales et autres*, 1985., čl. 28 i 31.
- ²⁴³ Meksiko, *Ley de Atención y Apoyo a las Víctimas del Delito para el Distrito Federal* (2003.), čl. 25.
- ²⁴⁴ Sjedinjene Države, Zbirka zakona Sjedinjenih država, Glava 18, poglavlje 224, odjeljak 3525, Fond za naknadu žrtava, pododjeljak (a).

- ²⁴⁵ Bugarska, Zakon o zaštiti djece (2004.).
- ²⁴⁶ Portugal, Zakon o zaštiti djece i mladih u opasnosti, br. 147/99 (1999.).
- ²⁴⁷ Filipini, Zakon o posebnoj zaštiti djece od zlostavljanja, izrabljivanja i diskriminacije, br. 7610 (1992.), čl. 1, odjeljak 2.
- ²⁴⁸ Tunis, *Code de la protection de l'enfant*, Zakon br. 95-92, 1995, čl. 28-30 i dekret br. 96-1134, 1996., st. 23.
- ²⁴⁹ Mauritanija, *Loi portant répression de la traite des personnes*, br. 025/2003, 2003.
- ²⁵⁰ Rumunjska, *Décision n° 1.769/2004 portant approbation du Plan national d'action pour mettre fin à l'exploitation des enfants*, *Monitorul Oficial* 2004-11-08, n° 1.028, 2004.
- ²⁵¹ Kostarika, *Código de la Niñez y la Adolescencia*, Zakon br. 7739 (1998.), čl. 13.
- ²⁵² Malezija, Zakon o djetetu, br. 611, 2001., čl. 41.
- ²⁵³ Finska, Zakon o provjeri kaznene prošlosti ljudi koji rade s djecom, br. 504/2002 (2002), odjelci 1 - 3.
- ²⁵⁴ Južna Afrika, Zakon o djeci, 2005, Zakon br. 38 iz 2005., poglavlje 7. (*Government Gazette*, sv. 492, 19. lipnja 2006.).
- ²⁵⁵ Ujedinjena Kraljevina (Engleska), Prijedlog zakona o zaštiti ugroženih skupina, Dom Lordova (HL) prijedlog zakona br. 79, 2006., napomene, st. 3 - 6.
- ²⁵⁶ Kambodža, Program Međunarodnog ureda za katoličku djecu Pravo na sreću, svibanj 2000.
- ²⁵⁷ Bolivija (Višenacionalna Država), *Código del Niño, Niña y Adolescente*, čl. 12.
- ²⁵⁸ Bugarska, Zakon o zaštiti djece (2004.), čl. 3 (6).
- ²⁵⁹ Maroko, *Code de procedure pénale*, čl. 19.
- ²⁶⁰ Peru, *Código de los Niños y Adolescentes*, čl. 151 - 153.
- ²⁶¹ Ured Ujedinjenih naroda za drogu i kriminal, *Independent Evaluation Report: Juvenile Justice Reform in Lebanon* (Beč, srpanj 2005.), st. 38.
- ²⁶² Belgija, *Décret relatif à l'aide aux enfants victimes de maltraitance*, 2004, čl. 11.
- ²⁶³ Izvješće Islamske Republike Iran Odboru za prava djeteta, prosinac 2003. (CRC/C/104/Add.3), st. 36.
- ²⁶⁴ Ukrajina, Zakon o socijalnom radu s djecom i mladima, 2001.
- ²⁶⁵ Francuska, Ministarstvo pravosuđa, *Direction des affaires criminelles et des grâces*, "Enfants victimes d'infractions pénales: guide de bonnes pratiques; du signalement au procès pénal" (Pariz, 2003.).
- ²⁶⁶ Meksiko, Zakon o brizi i skrbi za žrtve zločina u federalnim distriktima (2003.), čl. 22. (VIII).
- ²⁶⁷ Kanada, Ministarstvo pravosuđa, *Priručnik za policiju i krunsko tužiteljstvo o kaznenom uznemiravanju* (Ottawa, 2004.), dio IV.
- ²⁶⁸ www.barreau-marseille.avocat.fr/textes.cgi?rubrique=9.
- ²⁶⁹ Brazil, Zakon o djeci i adolescentima, zakon br. 8.069 (1990), čl. 145.
- ²⁷⁰ Uredba o pravnoj zaštiti djeteta, br. 2235, 1997., st. 14 (e).
- ²⁷¹ Bugarska, Zakon o zaštiti djece (2004), čl. 1 (3)-(4).
- ²⁷² Malezija, Zakon o djeci iz 2001., zakon br. 611, odjeljak 3, pododjeljak (2) (g).
- ²⁷³ Peru, *Código de los Niños y Adolescentes*, zakon br. 27.337, 2000, čl. 149-150.
- ²⁷⁴ Zbirka zakona Sjedinjenih država, Glava 18, poglavlje 223, odjeljak 3509, Prava djece žrtvi i svjedoka, pododjeljak (g).
- ²⁷⁵ www.everychildmatters.gov.uk/lscb/.
- ²⁷⁶ Bolivija (Višenacionalna Država), *Código del Niño, Niña y Adolescente*, čl. 176.
- ²⁷⁷ Indija, Zakon o maloljetničkom pravosuđu (Skrbi zaštita djece), 2000. (br. 56, iz 2000.), čl. 29, 37 i 39.
- ²⁷⁸ Tunis, *Code de la protection de l'enfant*, 1995., zakon br. 95-92, 1995, čl. 28 i 30.
- ²⁷⁹ Belgija, *Décret relatif à l'aide aux enfants victimes de maltraitance*, 1998, čl. 3-6 (Commission de coordination de l'aide aux enfants victimes de maltraitance).
- ²⁸⁰ Izvješće Alžira Odboru za prava djeteta, 2005., st. 194., 247. (CRC/C/93/Add.7).
- ²⁸¹ www.inavem.org/.
- ²⁸² Brazil, Zakon o djeci i adolescentima, zakon br. 8.069 (1990), čl. 145.
- ²⁸³ Češka Republika, *Bily Kruh Bezpeci*, nepolitička humanitarna udruga za žrtve zločina i prevenciju kriminala, 1991.

Prilog – Izvori koji se odnose na djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela

A. Međunarodni izvori

Međunarodni obvezujući i neobvezujući instrumenti

Univerzalni sporazumi

Ženevska konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata od 12. kolovoza 1949.

(Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 75, br. 973), čl. 13-14, 23-24, 38 (5), 50

Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 660, br. 9464), čl. 1

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

(rezolucija Opće skupštine 2200A (XXI), aneks), čl. 2 (1), 6 (1), 14 (1), 14 (3) (a) i (c), 17, 26

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima

(rezolucija Opće skupštine 2200A (XXI), aneks), čl. 10

Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I)

(Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 1125, br. 17512), čl. 9 (1) i 77

Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II)

(Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 1125, br. 17513), čl. 2 (1), 4 (3)

Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka i kazni

(Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 1465, br. 24841), čl. 9 (1), 13-14

Konvencija o pravima djeteta

(Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 1577, br. 27531), čl. 2, 3 (1), 6 (1), 9 (1), 9 (3), 12, 18 (1), 20 (1), 21, 24 (1)-(2), 35, 39, 40 (2) (b) (ii)

Konvencija o zabrani i trenutnim djelovanjima za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada, 1999 (konvencija br. 182), Međunarodne organizacije rada

(Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 2133, br. 37245), čl. 2 (b), 7 (2) (b), 11

Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji

(Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 2171, br. 27531), čl. 6 (1), 8 (1), (3)-(4), 9 (1)-(4), 10 (1)-(4)

Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta

(Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 2225, br. 39574), čl. 14 (2), 18, 24-25, 29 (1)

Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje krijumčarenja ljudi, posebice žena i djece kojim se dopunjuje konvencija ujedinjenih naroda protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta

(Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 2237, br. 39574), preambula i čl. 6 (1) i (3)-(6), 9 (1) (d), 10 (1)-(2), 29 (2), 30 (2) (d)

Standardi i norme Ujedinjenih naroda za sprečavanje kriminala i kazneno pravosuđe te drugi neobvezujući instrumenti

Opća deklaracija o ljudskim pravima

(rezolucija Opće skupštine 217 A (III)), čl. 1, 7, 12, 22

Deklaracija o zaštiti svih osoba od podvrgavanja mučenju i drugim okrutnim, neljudskim i ponižavajućim postupanjima ili kažnjavanjima

(rezolucija Opće skupštine 3452 (XXX), aneks), čl. 9

Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za primjenu sudskih postupaka prema maloljetnicima (Pekinška pravila)

(rezolucija Opće skupštine 40/33, aneks), čl. 2, 6.3, 8, 14.2, 17.1 (d), 21, 22.1

Deklaracija o osnovnim principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe vlasti

(rezolucija Opće skupštine 40/34, aneks), principi 3-6, 8-9, 11-12, 14-17, 19

Smjernice Ujedinjenih naroda za sprječavanje maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice)

(rezolucija Opće skupštine 45/112, aneks), stavak 58.

Pravila Ujedinjenih naroda za zaštitu maloljetnika lišenih slobode

(rezolucija Opće skupštine 45/113, aneks), čl. 4, 19

Prijedlog strategije i praktične mjere za ukidanje nasilja nad ženama na području prevencije kriminaliteta i kaznenog pravosuđa

(rezolucija Opće skupštine 52/86, aneks), čl. 7 (c) i (g)-(i), 8 (c), 9 (a) (iii), (c)-(d) i (h), 10 (a), (c) i (e), 11 (a)-(b) i (e)-(f), 12 (a)-(b), 14 (b), 16 (a)-(b)

Ekonomsko i socijalno vijeće

Smjernice o upravljanju maloljetničkim pravosuđem

(rezolucija Ekonomskog i socijalnog vijeća 1997/30, aneks), čl. 2, 8 (a), 11 (a), 13, 16, 24, 27, 28 (c)-(d), 43-53

Osnovni principi korištenja programa restorativne pravde u kaznenim slučajevima (rezolucija Ekonomskog i socijalnog vijeća 2002/12, aneks), stavci 12 (c) i 19)

Ujedinjeni narodi

Temeljna načela o ulozi odvjetnika

(Osmi kongres Ujedinjenih naroda o prevenciji zločina i postupanju prema počiniteljima, Havana, 27. kolovoz – 7. rujna 1990.: izvještaj pripremila Tajništvo (izdanje Ujedinjenih naroda, br. prodaje E.91.IV.2), poglavlje I, odjeljak B.3, aneks), stavci 9, 25

Preporuka u vezi Zabrane i trenutnog djelovanja za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada, 1999. (Preporuka br. 190), Međunarodne organizacije rada, stavci 2, 9, 16

Smjernice o ulozi tužitelja

(Osmi kongres Ujedinjenih naroda o prevenciji zločina i postupanju prema počiniteljima, Havana, 27. kolovoz – 7. rujna 1990.: izvještaj pripremila Tajništvo (izdanje Ujedinjenih naroda, br. prodaje E.91.IV.2), poglavlje I, odjeljak C.26, aneks), stavak 13 (a) i (d)

Bečka deklaracija o zločinu i pravdi: Ususret izazovima dvadesetprvog stoljeća (rezolucija Opće skupštine 55/59, aneks), stavak 27.

Regionalni instrumenti

Afrička unija

Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda

(Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 1520, br. 26363), čl. 3-5, 7 (1) (d), 18, 25, 28

Afrička povelja o pravima i dobrobiti djeteta

(Ljudska prava: Zbirka međunarodnih instrumenata, sv. II: Regionalni instrumenti (izdanje Ujedinjenih naroda, br. prodaje E.97.XIV.1), odjeljak C, br. 39), čl. 3, 4, 5 (1), 9 (2), 10, 13 (1)-(2), 14 (2) (b), 16 (2), 17 (1), 17 (2) (c) (ii)-(iv), 21 (1)

Protokol o pravima žena u Africi predložen Afričkoj povelji o ljudskim pravima i pravima naroda, čl. 1-3, 4 (2) (e)-(f)

Vijeće Europe

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda

(Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 213, br. 2889)

[(Vijeće Europe, Europska zbirka ugovora, br. 5)], čl. 2 (1), 6 (1) i (3) (a)

Preporuka br. R (79) 17, prihvaćena od strane Odbora ministara Vijeća Europe 13. rujna 1979., o zaštiti djece od zlostavljanja, stavci 4, 16

Europska konvencija o kompenzaciji žrtava kaznenih djela nasilja

(Vijeće Europe, Europska zbirka ugovora,, br. 116), čl. 2-4, 12

Preporuka br. R (85) 11, prihvaćena od strane Odbora ministara Vijeća Europe 28. lipnja 1985., o položaju žrtve u okviru kaznenog prava i postupka, stavci 1-3, 5-16

Preporuka br. 1065 (1987), prihvaćena od strane Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 6. listopada 1987., o trgovini djecom i drugim oblicima iskorištavanja djece, stavak 4

Preporuka br. 1074 (1988), prihvaćena od strane Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 3. svibnja 1988., o obiteljskoj politici, stavak 17 (A) (v)

Preporuka br. R (90) 2, prihvaćena od strane Odbora ministara Vijeća Europe 15. siječnja 1990., o socijalnim mjerama koje se tiču nasilja u obitelji, stavci 7, 9, 18-19, 42-43

Preporuka br. 1121 (1990), prihvaćena od strane Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 1. veljače 1990., o pravima djeteta, stavak 2

Preporuka br. R (91) 11, prihvaćena od strane Odbora Ministara Vijeća Europe 9. rujna 1991., u vezi seksualnog iskorištavanja, pornografije te prostitucije i trgovine djecom i mladima, stavci 2-4, 13

Preporuka br. R (93) 2, prihvaćena od strane Odbora Ministara Vijeća Europe 22. ožujka 1993., o medicinsko-socijalnom aspektu zlostavljanja djece, stavci 2.1-2.8, 3.1 (b) i (d)-(e), 3.2, 3.4, 3.5, 3.7, 3.9-3.11, 5.1

Preporuka br. 1286 (1996), prihvaćena od strane Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 24. siječnja 1996., o europskoj strategiji za djecu, stavci 7 (v), 8 (v)-(vii) i (x) Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava

(Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 2135, br. 37249)

[Vijeće Europe, Europska zbirka ugovora, br. 160.], čl. 1, 2 (d), 3 (a)-(b), (c), 6 (a)-(c), 7, 9-10

Preporuka br. R (96) 8, prihvaćena od strane Odbora Ministara Vijeća Europe 5. rujna 1996., o kaznenoj politici u Europi u doba promjene, stavci 25, 28-40

Rezolucija br. 1099 (1996), prihvaćena od strane Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 25. rujna 1996., o seksualnom iskorištavanju djece, stavci 5, 14-15, 17

Preporuka br. 1325 (1997), prihvaćena od strane Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 23. travnja 1997., o trgovanju ženama i prisilnoj prostituciji u zemljama članicama Vijeća Europe, stavci 4, 6, 16 (vi) i (xi)-(xii)

Preporuka br. R (97) 13, prihvaćena od strane Odbora Ministara Vijeća Europe 10. rujna 1997., u vezi zastrašivanja svjedoka i pravima obrane, stavak 1, 3, 8-15, 17-26, 28-30

Preporuka br. 1371 (1998), prihvaćena od strane Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 23. travnja 1998., o zlostavljanju i zanemarivanju djece, stavci 13 (c) (iii) i (vii), (d) (v)-(vii), (e) (ii), (f), (j) (ii), 14 (b)

Preporuka br. R (98) 8, prihvaćena od strane Odbora Ministara Vijeća Europe 18. rujna 1998., o sudjelovanju djece u obitelji i društvenom životu, princip 5., i dodatak, stavak 3

Preporuka br. 1450 (2000), prihvaćena od strane Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 3. travnja 2000., o nasilju nad ženama u Europi, stavak iii (e)

Preporuka br. R (2000) 11, prihvaćena od strane Odbora Ministara Vijeća Europe 19. svibnja 2000., o postupcima protiv trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, stavci 2-3, 6-7, 26-36, 50-55

Preporuka br. R (2000) 19, prihvaćena od strane Odbora Ministara Vijeća Europe 6. listopada 2000., o ulozi državnog odvjetništva u kaznenopravnom sustavu, stavci 3, 7-8, 23, 24 (c), 25, 32-33, 37-39

Preporuka br. 1523 (2001), prihvaćena od strane Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 26. lipnja 2001. o obiteljskom ropstvu, stavak 10 (iii), (vi) (b), (d) i (f)

Preporuka br. (2001) 16, prihvaćena od strane Odbora Ministara Vijeća Europe 31. listopada 2001., o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja, preambula i stavci 7, 14, 30-35, 61

Drugi dopunski protokol Europskoj konvenciji o uzajamnoj pomoći u kaznenim predmetima

Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 2297, br. 6841

[Vijeće Europe, Europska zbirka ugovora, br.182], čl. 9 (1), 10 (1), 23, 25, 26 (1) (c)

Preporuka 1545 (2002), prihvaćena od strane Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 21. siječnja 2002., o kampanji protiv trgovine ženama, stavci 10 (vi), (viii) (a)-(c) i (e), (ix) (a)-(b) i (d)-(f), (x), 11 (ii) (a)

Preporuka br. (2002) 5, prihvaćena od strane Odbora Ministara Vijeća Europe 30. travnja 2002. o zaštiti žena od nasilja, st. 3 (e), 8-11, 16

Rezolucija br. 1291 (2002), prihvaćena od strane Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 26. lipnja 2002., o međunarodnoj otmici djece od strane jednog od roditelja, stavci 3, 5 (ii) i (iv)

Vijeće Europske unije okvirna odluka 2004/68/JHA od 22. prosinca 2003. o borbi protiv seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije (Službeni list Europske unije, L 13, 20. siječnja 2004.), čl. 9

Europska unija

Rezolucija Vijeća Europske Unije od 23. studenog 1995. o zaštiti svjedoka u borbi protiv međunarodnog organiziranog kriminala

(Službeni list Europskih zajednica, C 327, 7. prosinca 1995.), stavci A (1)-(8), B (2)

Rezolucija Europskog parlamenta o komunikaciji Komisije o suzbijanju iskorištavanja djece u svrhu seksualnog turizma (COM(96)0547 C4-0012/97) te o memorandumu o doprinosu Europske unije u jačanju prevencije seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece (C4-0556/96)

(Službeni list Europskih zajednica, C 358, 24. studenog 1997.)

Odluka Vijeća Europske unije 2000/375/JHA od 29. svibnja 2000. o borbi protiv dječje pornografije na internetu

(Službeni list Europskih zajednica, L 138, 9. lipnja 2000.), stavci 1 (2), 2, 19

Povelja temeljnih prava Europske unije

(Službeni list Europskih zajednica, C 364, 18. prosinca 2000.), čl.1, 20, 24 (1)-(2)

Rezolucija Europskog parlamenta o trgovini djecom u Africi, stavak 6

Rezolucija Vijeća Europske unije 2001/C 283/01 o doprinosu civilnog društva u pronalaženju nestale ili seksualno iskorištavane djece

(Službeni list Europskih zajednica, C 283, 9. listopada 2001.), stavci 2-2.3, 3

Organizacija američkih država

Američka konvencija o ljudskim pravima

(Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 1144, br. 17955), čl. 4 (1), 5 (5), 7 (5), 8 (1), 11, 17 (4), 24

Dopunski protokol Američke konvencije o ljudskim pravima na području ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, čl. 2 i 4

Interamerička konvencija o uzajamnoj pomoći u kaznenim predmetima, čl. 1-2, 7, 23

Interamerička konvencija o međunarodnoj trgovini maloljetnicima, čl. 1 (a)-(c), 4, 6, 8, 10-11, 14, 16, 18

Interamerička konvencija o prevenciji i kažnjavanju mučenja, čl. 8

Interamerička konvencija o prevenciji, kažnjavanju i iskorjenjivanju nasilja nad ženama, čl. 4 (e), 6 (a), 7 (d), (f) i (g), 8

Organizacija za europsku sigurnost i suradnju

Povelja za europsku sigurnost, stavci 21 i 24

Međunarodni sudovi

Međunarodni kazneni sud

Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda

(Ujedinjeni narodi, Zbirka ugovora, sv. 2187, br. 38544), čl. 7 (1) (h), 21 (3), 36 (8) (b), 42 (9), 43 (6), 53 (1) (c), 53 (2) (c), 54 (1) (b), 57 (3) (c) i (e), 64 (2), (3) (a) i (6) (e), 65 (4), 67 (1) (c), 68, 69 (2), 75, 79, 82 (4), 87 (4) i (6) (b), 93 (1) (b), (e) i (j), 100 (1) (a), 110 (4) (b)

Pravila o postupku i dokazima

(Službeni spisi Skupštine država potpisnica Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda, prvo zasjedanje, New York, 3-10 rujna 2002. (izdanje Ujedinjenih naroda, br. prodaje E.03.V.2 i ispravak, dio II.A)), pravila 16-19, 43, 50 (1) i (5), 59 (1) (b), 63 (4), 66 (2), 67 (1) i (3), 68-69, 73 (3)-(4) i (6), 76 (4), 81 (3)-(4), 86-99, 101, 107 (3), 119 (1) (c) i (3), 121 (10), 131 (2), 136, 139, 143-144, 145 (1) (c) i (2) (a) (ii), 167 (1), 194 (3), 218 (3) (b), 221, 223 (d), 224 (1) i (4)

Kodeks pravosudne etike

(Službeni list Međunarodnog kaznenog suda (dokument ICC-BD/02-01-05), čl. 8 (3)) Situacija u Demokratskoj Republici Kongo, br. ICC-01/04, Tužitelj protiv Thomas Lubanga Dyilo, predmet br. 01/04-01/06, Zapečaćena odluka o tužiteljevoj molbi za nalog za uhićenje, članak 58 (PT), 10. veljače 2006.

Situacija u Demokratskoj Republici Kongo, br. ICC-01/04, Odluka o molbama za sudjelovanje u procesu od strane VPRS1, VPRS2, VPRS3, VPRS4, VPRS5 i VPRS6 (PT), 17. siječnja 2006., stavci 45, 61, 71-72, 76

Situacija u Demokratskoj Republici Kongo, br. ICC-01/04, Tužitelj protiv Thomas Lubanga Dyilo, predmet br. ICC-01/04-01/06, Odluka kojom se utvrđuju opći principi o molbama za ograničavanje odavanja podataka u skladu s pravilom 81 (2) i (4) Statuta (PT), 19. svibnja 2006., stavak 32

Situacija u Demokratskoj Republici Kongo, br. ICC-01/04, Tužitelj protiv Thomas Lubanga Dyilo, br. ICC-01/04-01/06, Odluka o postupku upoznavanja

- svjedoka i provjeravanja svjedoka (PT), 8. studenog 2006. stavci 23-27, 37-42.
- Međunarodni kazneni sud za progon osoba odgovornih za genocid i druga ozbiljnija kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjenih na teritoriju Ruande te državljana Ruande odgovornih za genocid i druge slične zločine počinjene na teritoriju susjednih država između 1. siječnja i 31. prosinca 1994.
- Statut Međunarodnog kaznenog suda za Ruandu, čl. 3 (*h*), 20 (4) (*c*), 21, 23 (3) (rezolucija Vijeća sigurnosti 955 (1994), aneks)
- Pravila o postupku i dokazima, pravila 34, 69, 71, 75 (B) (i) (*c*), 75 (B) (iii) i (D), 92 bis, 96 (i), 98 ter (B)
- Tužitelj protiv Kayishema i Ruzindana, ICTR-95-1-T, Odluka o prijedlogu za zaštitu svjedoka obrane, 6. listopada 1997.
- Tužitelj protiv Serushago, br. ICTR-98-39-S, Presuda (TC), 5. veljače 1999., stavak 20
- Tužitelj protiv Musema, ICTR-96-13-A, Žalbena presuda (AC), 16. studenog 2001., stavak 36
- Tužitelj protiv Bagosora et al., ICTR-98-41-I, Odluka na tužiteljev zahtjev za uzimanje izjave od svjedoka OW (TC), 5. prosinca 2001., stavak 13-14
- Tužitelj protiv Bagosora et al., ICTR-96-7-I, Odluka na tužiteljev zahtjev za posebne mjere zaštite za svjedoke 'A' u skladu s pravilima 66 (C), 69 (A) i 75 (TC), 5. lipnja 2002., stavci 25, 29
- Tužitelj protiv Nahimana et al., ICTR-99-52-I, Odluka o zahtjevu obrane za izlaganjem dokaza svjedoka Y uzimanjem izjave od zakletvom, 10. travnja 2003., stavak 7
- Tužitelj protiv Karemera, ICTR-98-44-I, Odluka na tužiteljev zahtjev za posebne mjere zaštite za svjedoke G i T te o proširenju Odluke o zaštitnim mjerama za svjedoke tužiteljstva u slučajevima Nzirorera i Rwamakuba na suoptužene Ngirumpatse i Karemera, i zahtjev obrane za trenutačno objelodanjanje (TC), 20 listopada 2003., stavak 11
- Tužitelj protiv Muvunyi et al., ICTR-2000-55-I, Odluka o tužiteljevu iznimno žurnom zahtjevu za uzimanjem izjave od svjedoka QX (TC), 11. studenog 2003., stavak 10
- Tužitelj protiv Nahimana et al. ("Media Case"), predmet br. ICTR-99-52-T, Presuda i izricanje kazne (TC), 3. prosinca 2003., stavak 1071
- Tužitelj protiv Bagosora et al., ICTR-98-41-T, Odluka o tužiteljevu zahtjevu za prihvaćanje pisanih izjava svjedoka pod pravilom 92 bis (TC), 9 ožujka 2004., stavak 16
- Tužitelj protiv Bizimungu et al., ICTR-99-50-T, Odluka o tužiteljevu iznimno žurnom zahtjevu u kojem traži da iznimno ranjivi svjedoci X/006 i 039 svjedoče zatvorenim video linkom s lokacijom u Haagu te druge vezane posebne mjere zaštite u skladu s člankom 21 Statuta i pravila 73 i 75 (TC), 4. lipnja 2004., stavak 8
- Tužitelj protiv Bagosora et al., ICTR-98-41-T, Odluka o tužiteljevu zahtjevu da se dopusti svjedoku DBO svjedočenje davanjem izjave pod zakletvom (TC), 25. kolovoza 2004., stavak 8
- Tužitelj protiv Bagosora, predmet br. ICTR-96-7-I, Odluka o tužiteljevom zahtjevu za svjedočenjem svjedoka BT putem video linka, 8. listopada 2004., stavci 8, 13
- Međunarodni sud za kazneni progone osoba odgovornih za ozbiljna kršenja Među-

narodnog humanitarnog prava počinjenih na teritoriju bivše Jugoslavije od 1991.

Statut Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju (vidi S/25704 i ispravak 1, aneks), čl. 5 (*h*), 21 (4) (*c*), 22, 24 (3)

Pravila o postupku i dokazima, pravila 34, 61(D), 69, 71, 75, 92 bis, 96 (*i*), 98 ter(B)

Tužitelj protiv Tadić (“Prijedor”), IT-94-1-T, Odluka o tužiteljevom zahtjevu kojim se traže mjere zaštite za žrtve i svjedoke (TC), 10. kolovoza 1995., stavci 47, 62, 67, 70-71, 86

Tužitelj protiv Milošević et al (“Kosovo”), Predmet br. IT-02-54-PT, Odluka o pregledu optužnice i molbi za pratećim nalozima (TC), 24. svibnja 1999., stavci 26-29

Tužitelj protiv Tadić (“Prijedor”), Predmet br. IT-94-1-A, Presuda (AC), 15. srpnja 1999., stavak 305

Tužitelj protiv Kupreškić et al., Predmet br. IT-95-16, Odluka o žalbi Dragana Papića na odluku o nastavku uzimanjem izjave pod zakletvom (AC), 15. srpnja 1999., stavak 18

Tužitelj protiv Kvočka et al. (“Logori Omarska, Keraterm, Trnopolje”), IT-98-30/1, Odluka o nastavku uzimanjem izjava pod zakletvom u skladu s pravilom 71 (TC), 15. studenog 1999.

Tužitelj protiv Aleksovski, IT-95-14/1-A, Presuda žalbenog vijeća (AC), 24. ožujka 2000., stavci 62 i 185

Tužitelj protiv Mucić et al. (“Celebići”), br. IT-96-21-A, Presuda (AC), 20. veljače 2001., stavak 806

Tužitelj protiv Milošević, br. IT-02-54, Odluka o zahtjevu tužitelja da se rihvate pisane izjave u skladu s pravilom 92 bis (TC), 21. ožujka 2002., stavci 24-27

Tužitelj protiv Milošević, IT-02-54-T, Odluka o tužiteljevom drugom podnesku za specijalne mjere zaštite za individualne svjedoke koji svjedoče u dijelu suđenja o Kosovu, 22. ožujka 2002.

Tužitelj protiv Milošević, IT-02-54-T, Odluka o povjerljivom zahtjevu tužitelja za ex parte dodatkom za video-konferencijsku vezu i određivanje zaštitnih mjera za svjedoka čije ime se ovdje navodi (TC), 19. ožujka 2003.

Specijalni sud za Sijera Leone

Statut specijalnog suda za Sijera Leone, čl. 3 (*h*), 15 (4), 16 (4), 17 (4) (*c*), 19 (3)

Pravila o postupku i dokazima, pravila 34, 69, 71, 75, 90(C), 92 bis, 104

Tužitelj protiv Taylor, Predmet br. SCSL-03-01-I, Nalog za uhićenje i naredba o premještanju i pritvoru (TC), 7. ožujka 2003.

Tužitelj protiv Norman, br. SCSL-03-08-PT, Odluka o podnesku tužitelja za trenutačne mjere zaštite za svjedoke i žrtve te za nejavno odavanje podataka (TC), 23. svibnja 2003., stavak 9

Tužitelj protiv Kondewa, Predmet br. SCSL-03-12-PT, Odluka o podnesku tužitelja za trenutačne mjere zaštite svjedoka i žrtava i za nejavno odavanje podataka i hitan zahtjev za privremene mjere do uspostave prikladnih mjera (TC), 10. listopada 2003., stavci 16-19

Tužitelj protiv Gbao, br. SCSL-03-09-PT, Odluka o Odluka o podnesku tužitelja za trenutačne mjere zaštite svjedoka i žrtava i za nejavno odavanje podataka (TC), 10. listopada 2003., stavak 56

Tužitelj protiv Norman, Predmet br. SCSL-04-14-PT, Odluka o inter partes podnesku tužitelja za zamrzavanje računa optuženog Sama Hinge Normana u Union Trust Bank (SL) Limited i bilo kojoj drugoj banci u Sijera Leoneu, 19. travnja 2004., stavci 4-14

Tužitelj protiv Sesay, Kallon, Gbao ("Predmet RUF"), SCSL-04-15-PT, Odluka o podnesku tužitelja za istovremeno izlaganje dokaza zajedničkim slučajevima SCSL-2004-15-PT i SCSL-04-16-PT, 11. svibnja 2004., stavak 36

Tužitelj protiv Norman, Fofana, Kondewa ("Predmet CDF"), Predmet br. SCSL-04-14-T, Odluka o podnesku tužitelja za promjenom mjera zaštite za svjedoke (TC), 8. lipnja 2004., stavci 36-42, 45-47

Tužitelj protiv Sesay, Kallon, Gbao ("Predmet RUF"), Predmet br. SCSL-04-15-PT, Odluka o podnesku tužitelja za promjenom mjera zaštite za svjedoke (TC), 5. srpnja 2004., stavci 32, 34

Tužitelj protiv Norman, Fofana, Kondewa ("Predmet CDF"), Predmet br. SCSL-04-14-T, Odluka o podnesku tužitelja za promjenom mjera zaštite za svjedoke, 18. studenog 2004., stavci 39-40, 47

Tužitelj protiv Norman, Fofana, Kondewa ("Predmet CDF"), br. SCSL-04-14-T, Odluka o usmenoj molbi obrane za pozivanjem OTP istražitelja koji su uzeli pismene izjave svjedoka tužiteljstva TF2-021(TC), 7. prosinca 2004., stavak 23

Tužitelj protiv Sesay, Kallon, Gbao ("Predmet RUF"), Predmet br. SCSL-04-15-T, Odluka o usmenoj molbi tužitelja za promjenom mjera zaštite svjedoka TF1-141 (TC), 6. travnja 2005., stavak 6

Tužitelj protiv Norman, Fofana, Kondewa ("Predmet CDF"), br. SCSL-04-14-T, Nalog o otkrivanju i karakterizaciji starosti svjedoka TF2 080 (TC), 14. travnja 2005.

Tužitelj protiv Brima, Kamara, Kanu, br. SCSL-04-16-T, Odluka o povjerljivom zajedničkom podnesku obrane za proglašenje nevažećim svjedočenje Testimony-in-Chief svjedoka TF1-023, 25. svibnja 2005., stavak 22

Tužitelj protiv Norman, Fofana, Kondewa ("Predmet CDF"), Predmet br. SCSL-04-14-T, Odluka o tužiteljevu zahtjevu za dopuštenjem za poziv dodatnih svjedoka i o nalogima za mjere zaštite (TC), 21. lipnja 2005.

Tužitelj protiv Sesay, Kallon, Gbao ("Predmet RUF"), SCSL-04-15-T, Odluka o povjerljivom dopisu tužitelja u skladu s pravilom 92 bis za prihvaćanje transkripta svjedočenja TF1-023, TF1-104 i TF1-169 (TC), 9. studenog 2005.

Tužitelj protiv Brima, Kamara, Kanu, Predmet br. SCSL-04-16-AR73, Odluka o podnesku obrane Brima-Kamara protiv većinske odluke sudbene komore II Trial Chamber II o iznimno hitnom povjerljivom zajedničkom podnesku za reimenovanjem Kevina Metzgera i Wilberta Harrisa glavnim odvjetnicima Alexa Tambe Brima i Brima Bazy Kamara (AC), 8. prosinca 2005., stavak 102

B. Nacionalno zakonodavstvo vezano za djecu žrtve i svjedoke zločina

Alžir

Code de procédure pénale, 1966., čl. 93 (2) i 228

Ordonnance 72-03 du 10 février 1972 relative à la protection de l'enfance et de l'adolescence

Loi sur l'information, br. 90-70, 1990., čl. 27

Loi sur la concorde civile, 13. srpnja 1999., čl. 40

Décret présidentiel n° 06-93 relatif à l'indemnisation des victimes de la tragédie nationale, 28. veljače 2006.

Argentina

Código Procesal Penal, čl. 79 (a), (c)-(d), 80

Armenija

Zakon o kaznenom postupku, 1999, čl. 10 (3)-(4), 59 (1)-(2), (4), (6), (8)-(9), (11)-(12) i (15)

Obiteljski zakon, 2005., čl. 44

Australija

Visoki sud, Tajništvo, Odjel za zdravlje i društvene usluge protiv J.W.B i S.M.B (Predmet Marion) (1992), 175 CLR 218, F.C. 92/010, ALJR 3

Zakon o žrtvama zločina iz 1994. (dopunjeno i izmijenjeno 13. travnja 2004.), br. 83 iz 1994., odjeljci 4 (a)-(e), (g)-(l)

New South Wales, Zakon o dokazima iz 1898., odjeljak 42A

New South Wales, Zakon o zločinima iz 1900., odjeljak 405DC

Queensland, Zakon o kaznenom postupku iz 1899., odjeljak 590AA (2)

Queensland, Zakon o dokazima iz 1977., odjeljci 9, 9C, 9E, 21A (2), (4), (5A), (6), (8)

Victoria, Zakon o dokazima iz 1958., br. 6246 (1958), odjeljak 149B (3) (d)

Zapadna Australija, Zakon o dokazima iz 1906., odjeljci 106E-106G, 106Q

Zapadna Australija, Zakon o iskazima djece i drugih (izmjene i dopune) iz 1992., odjeljak 8

Austrija

Zakon o kaznenom postupku, čl. 162 (2)

Bangladeš

Zakon o djeci, odjeljci 10-12, 17

Bjelarus

Zakon o općim principima državne politike prema mladima u Republici Bjelarus, br. 1629-XII, 1992, čl. 5 (4), 7

Zakon o pravima djeteta, br. 2570-XII, 1993 (dopunjeno i izmijenjeno 2004.), čl. 6, 9, 27 – 28

Belgija

Loi portant des mesures fiscales et autres, 1985., čl. 28, 31

Loi sur la fonction de police, 1992.

Décret relatif à l'aide aux enfants victimes de maltraitance, 2004, čl. 3-6, 11, 12, 14

Code d'instruction criminelle, 2001., čl. 64, 92, 99

Décret instituant un délégué général de la Communauté française aux droits de l'enfant (2002), čl. 2

Bolivija (Višenacionalna Država)

Código del Niño, Niña y Adolescente, čl. 10 (1)-(2), 12-13, 100, 103, 106, 176

Bosna i Hercegovina

Zakon o kaznenom postupku, br. 56/03, 2003, čl. 96 (d), 100 (4), (6), 250, 282

Brazil

Código de Processo Penal, čl. 217

Zakon o djeci i adolescentima, Zakon br. 8.069 (1990), čl. 16 (II), 17-18, 98, 145, 150

Bugarska

Zakon o zaštiti djeteta, (2004), čl. 1 (2)-(4), 3 (3)-(4), (6), 10 (1)-(2), 12, 15 (2)-(5), (8), 16 (1)

Nacionalni program za sprječavanje i protumjere za suzbijanje trgovine ljudima i zaštite žrtava, 2005.

Burundi

Prijelazni ustav, 28. listopada 2001., čl. 39 (zamijenjen Postprijelaznim ustavom koji je odobren referendumom održanim 28. veljače 2005.)

Češka Republika

Pravila kaznenog postupka, br. 141, 1961, odjeljak 102 (1)

Zakon o naknadi štete žrtvama zločina, br. 209/1997 Sb., 1997., stavak 1

Čile

Zakon o kaznenom postupku, Zakon br. 19.696 (2000) (zadnje dopunjen i izmijenjen 2004.), čl. 6, 59, 109 (a), (c)-(f), 289, 308, 310

Danska

Odluka o Dječjem vijeću br. 2, 1998.

Dominikanska Republika

Decreto por el que se Crea la Dirección General de Promoción de la Juventud, br. 2981, 1985

Código Procesal Penal, Zakon br. 76-02, 2002, čl. 27, 84 (1)-(3), (6)-(7), 202, 327 (2)-(3)

Džibuti

Ustav od 4. rujna 1992., čl. 1, 3, 15

Egipat

Ustav, čl. 40, 44-45, 57

Zakon o kaznenom postupku, čl. 283

Zakon o djeci, 1996., čl. 2-3

Dekret o zakonskoj zaštiti djece, br. 2235, 1997., stavak 14 (*e*)

Ekvador

Código de Procedimiento Penal, R.O.360-S, 2001, čl. 118

Ley de la Juventud, br. 2001-49, čl. 4, 8

El Salvador

Código Procesal Penal, Decreto br. 904, 1997. (zadnje izmjenjen i dopunjen 2006.), čl. 13, 349

Estonija

Zakon o kaznenom postupku, 1961., čl. 40 (2), 41 (1)

Zakon o zaštiti djeteta (Riigi Teataja (State Gazette) 1992., 28, 370), čl. 10, 31 (3), 32 (2)

Zakon o podršci žrtvama (Riigi Teataja (Službeni list) I 2004, 2, 3), stavci 1, 3 – 4, 7

Filipini

Zakon o zaštiti, sigurnosti i materijalnoj potpori svjedoka, br. 6981, 1991, odjeljak 8 (*a*)-(b)

Zakon o posebnoj zaštiti djece od zlostavljanja, izrabljivanja i diskriminacije, br. 7610 (1992), čl. I, odjeljci 1 (2), 2, 4, 29-30

Pravila i postupci za prijavljivanje i istraživanje slučajeva zlostavljanja djece, 1993., odjeljak 8

Zakon protiv nasilja nad ženama i djecom iz 2004., br. 9262 (2004), odjeljci 35 – 36

Finska

Ustav, čl. 6

Zakon o naknadi štete nastale uslijed zločina, br. 935/1973, odjeljak 1 (63/1984) (1)

Zakon o dobrobiti djeteta, br. 683 (1983), odjeljci 1, 7, 10

Zakon o sudskom postupku, 2002., stavak 12, odjeljak 1 (444/1999), stavak (1)

Zakon o provjeri kaznene prošlosti ljudi koji rade s djecom, br. 504/2002 (2002), odjeljci 1 – 3

Francuska

Loi sur la liberté de la presse, 1881, čl. 35 quinquies, 39 bis, 42 – 43

Constitution du 4 octobre 1958, preambule

Déclaration des droits de l'homme et du citoyen du 26 août 1789, čl. 1

Code pénal, čl. 434-1, 434-44

Code de procédure pénale, čl. 2.2-2.3, 40, 85, 102, 108, 120, 144, 306 (3), 420-1

(2), 495-13, 706-3, 706 42 2 (3), 706-48, 706-50-706-52, 706-53, 706-57, 706-58, 706-61, 706-63-1, 706-71, 712-16

Code de l'action sociale et des familles, čl. L.221-6

Code de déontologie médicale, čl. 43-44

Code de l'éducation, čl. L.542-1

Code de la santé publique, čl. L.2112-6

Décret relatif aux règles professionnelles des infirmiers et infirmières, br. 93-221, 1993, čl. 7

Ministarstvo pravosuđa, Direction des affaires criminelles et des grâces, "Enfants victimes d'infractions pénales: guide de bonnes pratiques du signalement au procès pénal" (Pariz, 2003.)

Gvatemala

Código Procesal Penal, Decreto br. 51-92, 1992, čl. 356 (5)

Haiti

Code d'instruction criminelle, čl. 66

Honduras

Zakon o kaznenom postupku, Dekret br. 9-99-E, 2000, čl. 16 (2)-(3), 237, 308, 331

Indija

Zakon o maloljetničkom pravosuđu (Skrb i zaštita djece), 2000. (br. 56, iz 2000.), čl. 29, 37, 39, 63

Nacionalna povelja za djecu, 2003 (Extraordinary Gazette of India, dio I, odjeljak I, br. F.6 15/98-CW)

Indonezija

Ustav 1945, čl. 28B (2)

Zakon o zaštiti djece, br. 23

Iran (Islamska Republika)

Ustav, 1979., izmijenjen i dopunjen 1989., čl. 20

Irak

Zakon o dobrobiti maloljetnika, 1983., čl. 50

Ustav od 15. listopada 2005., čl. 14

Irska

Zakon o kaznenim dokazima iz 1992., odjeljak 14

Zakon o djeci, 2001., odjeljak 252

Island

Odredbe o Savjetu za dobrobit djeteta, br. 49, 1994.

Zakon o pučkom pravobranitelju za djecu, br. 83, 1994.

Zakon o zaštiti djeteta, br. 80/2002, čl. 4, stavci 1-2, 4, 7, 5-9, 46, 54 (1), (3), 55 (1), (3), 58, 60, 92

Italija

Zakon o kaznenom postupku, čl. 114, 472 (3)-(4)

Kazneni zakon, čl. 734 (a)

Institucije parlamentarnog odbora za djetinjstvo i Nacionalnog observatorija za djetinjstvo, br. 451, 1997., čl. 1-2

Izrael

Zakon o izmjeni dokaza (Zaštita djece), 5715-1955, čl. 2 (a)

Japan

Zakon o kažnjavanju djela vezanih s dječjom prostitucijom, dječjom pornografijom i o zaštiti djece, 1999., čl. 13 – 14

Jemen

Zakon o pravima djeteta, čl. 7, 9

Jordan

Ustav od 1. siječnja 1952., čl. 6 (1)

Šerijatski pravosudni zakon, 1959.

Zakon o pravima djeteta, 2004., čl. 3 (c), 9 (b)

Južna Afrika

Zakon o kaznenom postupku, br. 51, 1977., odjeljak 170A

Pravosudna komisija Južne Afrike, Seksualni delikti nad djecom, razrada problema 10, projekt 108 (Pretoria, 1997), stavak 5, pododjeljak 5.7.9

Ministarstvo pravosuđa i ustavnog razvoja, "Smjernice za nacionalnu politiku prema žrtvama seksualnih kaznenih djela" i Ministarstvo pravosuđa, Nacionalne smjernice za tužitelje u predmetima seksualnih kaznenih djela (Pretoria, 1998.), odjeljci. 3, 7 (1), 8, 10

Ministarstvo pravosuđa i ustavnog razvoja, Ministarstvo socijalne skrbi, "Proceduralne smjernice za ustanove socijalnog rada i odgovarajuće nevladine organizacije za pomoć žrtvama silovanja i seksualnih kaznenih djela" (Pretoria, 1998.), stavak 5

Zakon o djeci, 2005, Zakon br. 38 iz 2005 (*Government Gazette*, sv. 492, 19. lipnja 2006.), odjeljci 7 (1), 10, 56, 61 (2)-(3), 64 (1) (a), 74

Kambodža

Prijelazna ovlast Ujedinjenih naroda u Kambodži, Odredbe o sudbenom i kaznenom zakonu i postupku važećem u Kambodži tijekom prijelaznog perioda, 1992., čl. 61, 63

Zakon o uspostavi izvanrednih odaja na sudovima Kambodže za sudsko proceuiranje zločina počinjenih tijekom perioda Demokratske Kampučije, čl. 5

Kamerun

Zakon o obrazovnim smjernicama, br. 98/004, 1998., čl. 7

Kanada

Kazneni zakon, R.S.C. 1985., c. C-46, odjeljci 175.1 (1), 175.2, 276.2-276.3, 486 (1)-486 (2.1), 486 (2.3), 486 (3)-(4.1), 486.1 (1), 486.3 (1), 722, 738 (1)

Zakon o izvršavanju kazne zatvora i uvjetnom otpustu (S.C. 1992, c. 20), odjeljci 26, 142 (1)

Ministarstvo pravosuđa, "Upute za rukovoditelje u maloljetničkom pravosuđu: Multimedijски informacijski program", 2002.

Kanadska izjava osnovnih načela pravde za žrtve zločina, 2003., principi 1-8, 10

Zakon o registraciji podataka seksualnih prekršitelja, S.C. 2004., stavak 10

Kanada, Ministarstvo pravosuđa, "Priručnik za policiju: istraživanje kaznenog uznemiravanja", Priručnik za policiju i krunsko tužiteljstvo o kaznenom uznemiravanju (Ottawa, Ontario, 2004.), dijelovi II i IV

Québec, Zakon o zaštiti maloljetnika, Izmijenjeni statuti Québeца (R.S.Q.), stavak P-34.1 (1977.), čl. 3, 5-6, 8, 83, 85.3-85.4

Québec, Loi sur l'aide aux victimes d'actes criminels (L.R.Q., stavak A-13.2) (1988), čl. 2, 3 (1), (4), 4 – 5, 6 (1)-(2), 8, 11

Katar

Zakon o kaznenom postupku, čl. 19 – 26, 65

Kazahstan

Zakon o kaznenom postupku, Zakon br. 206, 1997., čl. 12 (3), 13, 15 (3), 16, 28, 75 (6), 99, 215, 352 (1), (3)

Kenija

Zakon o dokazima, (stavak 80 Zakona Kenije), odjeljak 124 (izmijenjeno i dopunjeno kaznenim zakonom (izmjene i dopune), 2003.)

Zakon o djeci i mladima (stavak 141 Zakona Kenije)

Zakon o djeci, 2001. (stavak 8 Zakona Kenije), odjeljci 4, 5, 24, 73 – 80

Kina

Zakon o zaštiti maloljetnika, Uredba br. 50, čl. 4 (1)-(2)

Hong Kong, Izvještaj o napretku Hongkonškog ureda za zdravlje i socijalnu skrb, 1997.

Macao, Código de Processo Penal, Zakon br. 17/96/M (1996.), čl. 330

Kirgistan

Kazneni zakon, čl. 50

Zakon o kaznenom postupku, br. 156, 1999., čl. 193, 293

Kolumbija

Zakon o kaznenom postupku, Zakon br. 906, 2004, čl. 1, 4 (1)-(2), 11 (a)-(c), (e), (g)-(h), (j), 14, 18, 133, 135, 136 (1)-(3), (5)-(7), (12), (14)-(15), 137, 151

Komori

Ustav od 23. prosinca 2001., preambula

Kongo

Loi br. 1-63 du 13 janvier 1963 portant code de procédure pénale, čl. 91, 287 (2), 382

Kostarika

Decreto por el que se crea la figura del Defensor de la Infancia, br. 17.733-J, 1987.

Código Procesal Penal, Zakon br. 7594, 1998., čl. 71 (b)-(c)

Código de la Niñez y la Adolescencia, Zakon br. 7739 (1998.), čl. 5, 13, 20, 24 – 25, 107, 120

Latvija

Zakon o zaštiti prava djeteta, 2003., odjeljak 52

Libanon

Ustav, 1926., čl. 7

Zakon o zaštiti maloljetnika u sukobu sa zakonom ili onih ugroženih, br. 422, 2002.

Ured ujedinjenih naroda za droge i kriminal, Izvještaj nezavisne procjene: Reforma maloljetničkog pravosuđa u Libanonu (Beč, srpanj 2005.), stavak 8

Liberija

Zakon o uspostavi komisije za istinu i pomirenje Liberije, 12. svibnja 2005., odjeljci 4 (e), 24, 26 (f), (n)

Libija

Zakon o zaštiti djece, br. 17, 1992., čl. 82

Veliki zeleni dokument o ljudskim pravima u doba masa, 1998. (A/44/331, aneks)

Litva

Zakon o temeljima zaštite prava djeteta, br. I-1234, 1996., čl. 4 (1), (3), 6, 10 (2)

Luksemburg

Loi du 25 juillet 2002 portant institution d'un comité luxembourgeois des droits de l'enfant appelé "Ombuds-Comité fir d'Rechter vum Ki", br. A-N.85, 2002., čl. 2 – 3

Code d'instruction criminelle, 2006, čl. 48-1

Republika Makedonija

Zakon o kaznenom postupku, čl. 55 (1)-(2), 223 (4), 280

Malezija

Zakon o dokazima, 1950., čl. 133A

Zakon o djeci, br. 611, 2001., čl. 3, 41

Malta

Zakon o djeci i mladima (odredbe o brizi), stavak 285, 1980., čl. 4 (1), 11 (1)

Mauritanija

Ustav iz 1991., čl. 1 (2)

Code des Obligations et des Contrats, čl. 32

Loi portant répression de la traite des personnes, br. 025/2003, 2003.

Meksiko

Código Federal de Procedimientos Penales, 1934. (zadnje izmijenjeno i dopunjeno 2006.), čl. 2 (5), 14 (IV), 141 (I)-(III), (V), 249

Zakon o brizi i skrbi za žrtve zločina u federalnim distriktima (2003.), čl. 3-6, 11(I), (III), (V), (VIII)-(X), (XII) (XIII), (XV)-(XVI), (XVIII)-(XIX), 22(VIII), 25

Ley de los Derechos de las Niñas y Niños en el Distrito Federal, 2006., čl. 4 (1), 5 (A)

Maroko

Code pénal, čl. 40

Code de procedure pénale, čl. 19, 484, 495, 510, 539

Mozambik

Ustav, 1990., čl. 66

Rezolucija Vijeća ministara 12/98 o Postupcima nacionalne socijalne politike

Mjanmar

Zakon o djeci br. 9/93, 1993., čl. 13 – 14, 63

Nepal

Poglavlje o silovanju nepalskog zakona, 1963., pravila 9A, 10B

Zakon o dokazima, 1974., odjeljak 38

Propisi prizivnog suda, 1991., pravilo 60 (a)

Propisni vrhovnog suda, 1992., pravilo 67 (a)

Zakon o djeci, br. 2048 (1992.), odjeljci 6 (1)-(2), 49 (2)

Propisi okružnog suda, 1995., pravilo 46 (b)

Nizozemska

Zakon o kaznenom postupku, 1994., čl. 226a
“De Beaufort smjernice”, stavci 6-6.1, 7.1

Nikaragva

Código Procesal Penal, Zakon br. 406, 2001., čl. 3, 9, 110 – 111, 262, 285 (2)

Norveška

Zakon o kaznenom postupku, br. 25, 198.1 (ažurirano 30. lipnja 2006.), odjeljci 3, 128, 130, 239

Novi Zeland

Zakon o dokazima iz 1908., odjeljci 23E (1) (a), 23E (2), 23E (4), 23F (2)-(3)
Zakon o djeci, mladima i njihovim obiteljima iz 1989., odjeljci 9 (2), 10
Zakon o pravima žrtava iz 2002., odjeljci 7 – 8, 11, pododjeljak 1, odjeljak 12, pododjeljak 1 (a)-(e), odjeljci 28, 34 – 37

Njemačka

Zakon o kaznenom postupku, čl. 52 (2)-(3), 81c (3)

Oman

Zakon o kaznenom postupku, čl. 14, 29, 128, 196

Pakistan

Zakon o skrbnicima i starateljima 1890. (aneks 7, dodatak XVIII), odjeljak 17 (3)
Sindh zakon o djeci, 1955. (aneks 7, dodatak XIII)
Ustav, 12. travnja 1973., čl. 25 (1), (3)
Punjabska uredba o maloljetnim prestupnicima (aneks 7, dodatak XXI), 1983., odjeljci 12, 14
Odredba o maloljetničkom pravosuđu, 2000.

Paragvaj

Código Procesal Penal, čl. 68 (1), (3)-(5)

Peru

Código de los Niños y Adolescentes, Zakon br. 27.337, 2000., čl. 9-10, 27, 29, 146, 149-153
Código Procesal Penal, br. 957, 2004., čl. 95 (1)-(3), 98, 247, 378 (3), 380

Portugal

Zakon o zaštiti djece i mladih u opasnosti, br. 147/99 (1999.), čl. 4 (1)-(3), (8)-(9), 84, 86 (1), 87
Zakon o kaznenom postupku, Lei br. 324/2003, 2003, čl. 74 (1), 75, 352 (1)
Zakon o odšteti za žrtve zločina, Zakon br. 31/2006, 2006., čl. 1 (1), 4 (2)

Rumunjska

Décision n° 1.769/2004 portant approbation du Plan national d'action pour mettre fin à l'exploitation des enfants, Monitorul Oficial 2004-11-08, n° 1.028, 2004

Ruska Federacija

Nacrt federalnog zakona o borbi protiv trgovine ljudima, 2003., čl. 15 – 16, 21, 27 – 28

Ruanda

Loi relative aux droits et à la protection de l'enfant, br. 27/2001, 2001., čl. 2, 9

Senegal

Ustav, 2001., čl. 1

Sijera Leone

Ustav iz 1991., čl. 27 (1), (4)

Zakon o Komisiji za istinu i pomirenje iz 2000., odjeljci 6 (2) (b), 7 (4)

Sirijska Arapska Republika

Zakon o maloljetnim prestupnicima iz 1974., čl. 46, 48, 54

Kazneni zakon, čl. 138

Građanski zakon, čl. 52

Sjedinjene Američke Države

Vrhovni sud, Maryland protiv Craig (89-478), 497 U.S. 836 (1990.)

Ministarstvo pravosuđa, Ured za žrtve zločina, *Breaking the Cycle of Violence: Recommendations to Improve the Criminal Justice Response to Child Victims and Witnesses* (Washington, D.C., 1999.)

Zbirka zakona Sjedinjenih država, glava 18, stavak 223, odjeljak 3509, Prava djece žrtava i djece svjedoka, pododjeljci (b), (c) (2)-(9), (d)-(l)

Zbirka zakona Sjedinjenih država, glava 18, stavak 224, Zaštita svjedoka, odjeljak 3521, 2004, pododjeljak (a) (1)

Zbirka zakona Sjedinjenih država, glava 18, stavak 224, odjeljak 3525, Fond za naknadu žrtava, 2004, pododjeljak (a)

Zbirka zakona Sjedinjenih država, glava 18, stavak 237, odjeljak 3771, Prava žrtava zločina, 2004, pododjeljak (a) (1)-(2), (4), (6)-(8)

Zbirka zakona Sjedinjenih država, glava 42, stavak 112, odjeljak 10605, Uspostava ureda za žrtve zločina, 2004, pododjeljci (a)-(c)

Zbirka zakona Sjedinjenih država, glava 42, stavak 112, odjeljak 10607, Usluge koje se pružaju žrtvama, pododjeljci (a), (c)

Zakon o zaštiti i sigurnosti djeteta Adam Walsh iz 2006., glava I, Zakon o registraciji i objavi seksualnih počinitelja kaznenih djela, odjeljci 112-113, H.R. 4472, ENR, 2006

Zakonik Alabame, 1975, glava 15, odjeljci 15-23-40, 15-23-62, 15-23-63 (a), 15-23-64, 15-23-69, 15-23-71, 15-23-72 (1), (2) (c), (e)-(f), 15-23-73, 15-23-74, 15-23-75 (1), (4)-(5), 15-23-76, 15-23-77, 15-23-78, 15-25-2, 15-25-5

Aljaska, Ustav savezne države Aljaske, Prava žrtava zločina, čl. I, odjeljak 24
 Ustav Arizone, odjeljak 2.1 (A)
 Revidirani Statuti Arizone (Ariz.Rev.Stat.), glava 13, odjeljak 13-4403 (E)
 Zakonik Arizone, odjeljak 2.1 (A), stavci 2, 3, 6 – 7, 12
 Kalifornija, Povelja prava žrtava, čl. I, odjeljak 25
 Kolorado, Zakon o djeci Kolorada, glava 19, odjeljak 19-1-106 (2)
 Zajednička rezolucija savezne države Connecticut br. 13, stavci (1)-(2), (4)
 Zakonik Delawarea, glava 11, odjeljak 5134
 Ustav savezne države Idaho, čl. I, odjeljak 22, Prava žrtava zločina, stavci 1 – 3, 6 – 9
 Ustav savezne države Illinois, čl. I, odjeljak 8.1, Prava žrtava zločina, stavak (a)
 (2), (4)-(6), (10)
 Ustav savezne države Kansas, čl. 15, odjeljak 15, Prava žrtava, (a)
 Ustav Louisianae, čl. I, odjeljak 25, Prava žrtava zločina
 Ustav Marylanda, Deklaracija prava, čl. 47 (a)-(b)
 Ustav savezne države Michigan, čl. I, Deklaracija, odjeljak 24, Prava žrtava zločina na procjenu provedbe odredaba protiv osuđenika, st. 1 (1)-(4), (7)-(9)
 Ustav savezne države Missouri, čl. I, Spomenica o ustavnim pravima i povlasticama (Bill of Rights), odjeljak 32, Prava žrtava zločina, stavci 1 (2), (5)-(6), 2-4
 Ustav savezne države Oregon, čl. I, Odjeljak o pravima žrtava zločina, (1) (a)-(b), (f)-(g), Amandman I (1)
 Portoriko, Ley Para el Bienestar y la Protección Integral de la Niñez, Zakon br. 177 (P. del S. 2285), 2003., čl. 45
 Ustav savezne države Južne Karoline, odjeljak 24, Spomenica o ustavnim pravima i povlasticama žrtava (Bill of Rights), (A) (1)-(4), (6), (8)-(11)
 Tennessee, Ustavni amandman savezne države o pravima žrtava, 1998., stavci 5 – 8
 Ustav savezne države Teksas, čl. 1, Spomenica o ustavnim pravima i povlasticama (Bill of Rights), odjeljak 30, Prava žrtava zločina, (a) (1)-(2), (b) (1), (4)-(5)
 Ustav savezne države Utah, čl. I, Deklaracija o pravima, odjeljak 28, Deklaracija o pravima žrtava zločina, stavak 1 (a)-(b)
 Ustav savezne države Virginije, čl. I, Spomenica o ustavnim pravima i povlasticama žrtava (Bill of Rights), odjeljak 8-A, Prava žrtava zločina, pododjeljci (1), (4)-(7)
 Ustav savezne države Wisconsin, čl. I, Deklaracija o pravima, odjeljak 9m, Žrtve zločina

Španjolska

Ley de Enjuiciamiento Criminal, čl. 448, stavak 3, 707
 Ley 35/1995, de 11 de diciembre, de Ayudas y Asistencia a las Víctimas de Delitos Violentos y contra la Libertad Sexual, čl. 15

Šri Lanka

Ustav, čl. 12, stavci 2, 4, čl. 106
 Vrhovni sud, *Harindra and Others v. The Ceylon Electricity Board and Others*, molba Vrhovnom sudu, br. 323/97, 1997
 Zakon o kaznenom postupku (izmjene i dopune), br. 28, 1998.

Šri Lanka, Zakon o dokazima (posebne odredbe) (br. 32 iz 1999.)

Švedska

Zakon o socijalnim službama (1980:620), 1980., čl. 50a

Zakon o brizi o mladima (posebne odredbe) (1990:52), 1990., odjeljci 36, 39

Zakon o dječjem pravobranitelju, 1993., odjeljak 335

Švicarska

Loi fédérale sur l'aide aux victimes d'infractions, Recueil systématique du droit fédéral (RS) 312.5, 1991, čl. 3 (1), (2) (a) (4), 5, 6 (1)-(3), 7 (1), 8 (1) (a)-(c), 10b, 10c, 11 (1)

Constitution fédérale de la Confédération suisse, 1999., čl. 124

Tajland

Zakon o kaznenom postupku, čl. 13, 172 ter

Zakon o civilnom i trgovinskom postupku, odjeljci 56, 95, 108, 112

Zakon o uspostavi maloljetničkih i obiteljskih sudova i maloljetničkih i obiteljskih postupaka, čl. 98

Tunis

Code de la protection de l'enfant, Zakon br. 95-92, 1995, čl. 4, 10, 12, 28-30, 120

Code des obligations et des contrats, čl. 13

Turska

Ustav, 1924., čl. 10, 42 (2), 42 (7), 50 (2), 56 (3)

Civilni zakon, čl. 148 (1), 274 (2)

Zakon otisku, čl. 33

Zakon o uspostavi, obvezama i postupcima maloljetničkih sudova, 1979., čl. 25

Prijedlog kaznenog zakona, 2005., čl. 229 (8)

Uganda

Ustav, 1995., čl. 21 (2)

Ujedinjena Kraljevina Velike Britanije i Sjeverne Irske

Zakon o kaznenom pravosuđu 1988., odjeljci 32, 34 (1), 34A, 53

Zakon o maloljetničkom pravosuđu i iskazima u kaznenom postupku iz 1999., odjeljak 53 (1), (3)

Ujedinjena Kraljevina, Ministarstvo unutarnjih poslova i drugi, *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance for Vulnerable or Intimidated Witnesses, Including Children* (London, Ured za komunikacije Ministarstva unutarnjih poslova, 2000.), odjeljak 4.28

Ujedinjena Kraljevina, Krunsko tužiteljstvo, Pružanje terapije djeci svjedocima prije suđenja u kaznenom postupku: Smjernice (London, 2001.), odjeljci 4.4 – 4.5

Smjernice za postupanje Predsjednika suda Engleske i Walesa: “Osobne izjave žrtava”, 2001.

Zakon o pravosuđu (Sjeverna Irska) iz 2002., odjeljak 69 (3)

Zakon o djeci iz 2004., odjeljak 31

Krunsko tužiteljstvo, “Zakon o krunskim tužiteljima” (London, 2004.), odjeljci 2.2, 5.13, 9.2

Zakon o nasilju u obitelji, zločinu i žrtvama iz 2004., stavak 28, odjeljak 35 (4)-(5)

Ujedinjena Kraljevina, Krunsko tužiteljstvo, Povelja o pravima djece: Nacrt za javnu raspravu, 2005., odjeljci 2.4, 3.14, 4.19

Engleska, Prijedlog zakona o zaštiti ugroženih skupina, Dom Lordova (HL) prijedlog zakona 79, 2006., napomene, stavci 3-6

Uredba o iskazima djece (Sjeverna Irska) iz 1995., Statutarni instrument 1995., br. 757 (N.I.3), odjeljak 81B

Zakon o kaznenom postupku (Škotska) iz 1995., odjeljak 274

Zakon o djeci (Škotska) iz 1995., stavak 36, odjeljci 20 (1), 43 (1), 44 (1)-(2), 46, 57 (4)

Prijedlog zakona zakon o zaštiti djece (Škotska), SP prijedlog zakona 61, 2002., čl. 1

Prijedlog zakona o kaznenom pravu (Škotska), SP prijedlog zakona 50, 2003, odjeljci 16-18

Zakon o ugroženim svjedocima (Škotska) 2004, odjeljci 271B, 271E (2)-(3), 271H (1), 288E (1)

Škotska, Škotska vlada, *Vital Voices: Helping Vulnerable Witnesses Give Evidence* (Edinburgh, Stationery Office, 2002.)

Ukrajina

Zakon o socijalnom radu s djecom i mladima, 2001.

Zakon o sprječavanju nasilja u obitelji, br. 2789, 2001, čl. 7

Urugvaj

Código del Proceso Penal, Zakon br. 16.893, 1997, čl. 75 (1)-(2), (4)

Venezuela (Bolivarska republika)

Zakon o zaštiti djece i adolescenata (1998), čl. 3, 8, 86 – 87, 89, 662 (b)-(h), 663

Zambija

Zakon o kaznenom postupku, odjeljak 175 (30)

Ustav, 1996., čl. 23 (1), (4)

Zakon o zambijskoj policiji Zambija Police (izmjene i dopune), 1999, (br. 14 of 1999), stavak 107

Zimbabve

Zakon o kaznenom postupku i zakon o dokazima, stavak 59, odjeljak 187

Zakon o zaštiti i usvajanju djece

Zakon o naknadi žrtvama rata

C. Članci, knjige i izvješća

M. Burton, R. Evans and A. Sanders, *Are Special Measures for Vulnerable and Intimidated Witnesses Working? Evidence from the Criminal Justice Agencies*, Home Office Online Report 01/06 (London, Ministarstvo unutarnjih poslova, 2006.).

C. Cobley, *Sex Offenders: Law, Policy and Practice*, 2. izd. (Bristol, Jordan Publishing, 2005.).

F. David, "Child sex tourism", *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, No. 156, 2000.

D. Finkelhor, "The victimization of children and youth: developmental victimology", *Victims of Crime*, 2. izd., R. C. Davis, A. J. Lurigio and W. G. Skogan, ur. (Thousand Oaks, California, Sage Publications, 1997.), str. 86. – 107.

T. Hotton, *Childhood Aggression and Exposure to Violence in the Home*, Crime and Justice Research Paper Series (Ottawa, Kanadski centar za pravosudnu statistiku, 2003.).

International Bureau for Children's Rights, *Guidelines on Justice for Child Victims and Witnesses of Crime* (Montreal, 2003.).

International Bureau for Children's Rights, *The Rights of Child Victims and Witnesses of Crime: A Compilation of Selected Provisions Drawn from International and Regional Instruments*, 2. izd. (Montreal, 2005.).

International Bureau for Children's Rights, *Making Children's Rights Work: Country Profiles on Cambodia, Indonesia, Sri Lanka, Timor Leste and Viet Nam* (Montreal, 2006.).

International Bureau for Children's Rights, *Making Children's Rights Work in North Africa: Country Profiles on Algeria, Egypt, Libya, Morocco and Tunisia* (Montreal, 2007.).

James and Jennifer Harrell Center for the Study of Domestic Violence, *A Qualitative Assessment of Outcome Measures Utilized by Programs for Children in Violent Settings* (Sveučilište Južne Floride, 2000.).

A. Kartusch, *Reference Guide for Anti-Trafficking Legislative Review with Particular Emphasis on South Eastern Europe* (Varšava, Organizacija za europsku sigurnost i suradnju, Ured za demokratske institucije i ljudska prava, 2001.).

C. Laucci, *Digest of Jurisprudence of the Special Court for Sierra Leone: 2003-2005* (Leiden, Martinus Nijhoff, 2007.).

Z. McDowell, *Elements of Child Law in the Commonwealth Caribbean* (Kingston, University of the West Indies Press, 2000.).

A. Michels, "As if it was happening again': supporting especially vulnerable witnesses, in particular women and children, at the Special Court for Sierra Leone", *International Criminal Accountability and the Rights of Children*, K. Arts and V. Popovski, ur. (The Hague, Hague Academic Press, 2006.), str. 133. – 144.

United States of America, National Crime Prevention Council and National Center for Victims of Crime, *Reaching and Serving Teen Victims: A Practical Handbook* (Washington D.C., 2005.).

J. Plotnikoff and R. Woolfson, *A Case for Balance: Demonstrating Good Practices When Children Are Witnesses* (London, National Society for the Prevention of Cruelty to Children, 1997.).

J. Plotnikoff and R. Woolfson, *In Their Own Words: the Experiences of 50 Young Witnesses in Criminal Proceedings* (London, National Society for the Prevention of Cruelty to Children, 2004.).

J. P. Rosenczweig, *Le dispositif français de protection de l'enfance*, 2. izd. (Paris, Éditions Jeunesse et Droit, 2005.).

B. E. Saunders, L. Berliner and R. F. Hanson, ur., *Child Physical and Sexual Abuse: Guidelines for Treatment: Revised Report April 26, 2004* (Charleston, South Carolina, National Crime Victims Research and Treatment Center, 2004.).

J. Shuman, N. Bala and K. Lee, "Developmentally appropriate questions for child witnesses", *Queen's Law Journal*, sv. 25, 1999, str. 251. – 302.

J. R. Spencer and R. H. Flin, *The Evidence of Children: The Law and the Psychology*, 2. izd. (London, Blackstone Press, 1993.).

Handbook on Restorative Justice Programmes (United Nations publication, Sales No. E.06.V.15).

United Nations, Office for Drug Control and Crime Prevention, *Handbook on Justice for Victims: on the Use and Application of the Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power* (New York, 1999.).

United Nations, Office for Drug Control and Crime Prevention, *Guide for Policymakers on the Implementation of the United Nations Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power* (New York, 1999.).

W. Van Tongeren Harvey and P. Edwards Dauns, *Sexual Offences against Children and the Criminal Process*, 2. izd (Vancouver, Butterworths, 2001.).

N. Williams, *The Contribution of Hotlines to Combating Child Pornography on the Internet* (London, Childnet International, 1999.).

UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime

Vienna International Centre, P.O. Box 500, 1400 Vienna, Austria
Tel: (+43-1) 26060-0, Fax: (+43-1) 26060-5866, www.unodc.org